

2020/6 • XXVII. évf. 6. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMAĞAZIN

A TARTALOMBÓL:

7. Népzében nincsenek határok
Kertész Dalma
8. Téli történetek
Mikszáth Kálmán
10. MAGTÁR
Lokodi Imre: A delta hangjai
11. A Kerekes Band a Mandinernek
Jávorszky Béla Szilárd
14. Interjú Timár Sándorral (2000)
Fehér Anikó
16. TALLÓZÓ *Kis magyar néprajz...*
Pócs Éva: A kimondott szó varázsereje
P. VAS JÁNOS ROVATA
18. Négy folk (közeli) lemezről
Rácz Mihály
20. Őseinktől kapott örökség
Bathó Edit
21. FOTÓGALÉRIA
Jászvári viseletek
Gorács József Márk
25. *Lackfi János: Kijárási népdalok*
26. Örökség-beszámoló
Fodor Zsófia, Sikentánc Szilveszter
28. BUKOVINAI ÉLETKÉPEK
Lőrincz Gergely írásai és rajzai
KÓKA ROZÁLIA ROVATA
30. A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN
Ganyéhordó kaláka
– Lőrincz Imre visszaemlékezése –
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
32. A moldvai csángómagyarok
karácsonyi népszokásairól
Halász Péter
38. Ménes Ágnes emlékére
Molnár Gyula
39. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Parázon sült...
Juhász Katalin
42. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Urban Verbunk: az idő múlásának tagadása ellen

Beszélgetés Tóth Judittal és Moussa Ahmeddel

A Gödöllőn működő Urban Verbunk táncgyűttes rendhagyó előadások sorával bizonyítja, hogy vannak még ki nem taposott ösvények a folklór világában. Hogy hová vezetnek ezek az utak, s hogy jó-e a kalap helyett a baseball-sapka, arról Tóth Juditot és Moussa Ahmedet, az Urban Verbunk művészeti vezetőit kérdeztük.

– *Abhoz, hogy az Urban Verbunkról beszéljünk, hozzátartozik az is, hogy ti honnan indultatok. Hol és hogyan találkoztatok a néptáncsal?*

JUDIT: Bagon születtem, és a fiatalságomat Hévízgyörkön éltem le. Nagyon sokáig ellenálltam, ha a néptánc került szóba, pedig hagyományörző családban nőttem fel, a nagyszüleim földművesek, és nem volt szokatlan a mi világunkban a népviselet, hiszen kilencvenöt éves nagymamám mai napig viseletben jár. Nagyapámhoz gyakran jöttek a bagi cigányok muzsikálni. A híres, Iglói Éva által vezetett Muharay Elemér Népi Együttes ott volt a szomszédságomban, s engem egészen apró koromtól próbáltak rávenni a táncra, de élt bennem valami egészen erős ellenállás, annak ellenére, hogy a hévízgyörki népművészeti életben állandóan és aktívan részt vettem. Tizenkét éves koromig nem voltam hajlandó kipróbálni a szomszédos bagi próbákat, egészen addig, míg egy táncházban, ahol Iglói Éva kezét fogtam, ő maga mondta nekem: „figyelj, te olyan ügyes vagy, szeretnék látni a jövő héttől a próbáimon!”. Elmentem, kipróbáltam, s onnantól engem nem lehetett eltántorítani, a következő évtizedben talán egyetlen olyan próba volt, amire nem mentem el. Beszippantott ez a világ, később Évának és Széphalmi Zolinak asszisztense lettem, aztán az egész Galga és Rákos mentén tanítottam és koreografáltam táncgyűtésekből, óvodákban, általános iskolákban. Így és emiatt lettem pedagógus.

AHMED: Én itt, Gödöllőn születtem és nevelkedtem egy lakótelepen, igazi, aszfalton nevelt gyerek vagyok, akinek semmi köze nem volt a népi kultúrához. Azt se tudtam, hogy mit jelent a néptánc meg a népzene. De aztán én is Iglói Éva indíttatására kezdtem el táncolni, hiszen ő nem csak Bagon és környékén volt aktív, de ő alapította a Gödöllő Táncgyűttest is, aminek az Urban Verbunk az utódegyüttese. Korábban jártam taekwondo edzésekre, ami akkor ért véget, amikor azt mondták, hogy jó lenne,

ha az edzés végére meglenne a spárta. Ezt én nem szerettem volna, mert tudtam, hogy fáj. Hazamentem, és ezen a ponton véget is ért a küzdősport pályafutásom. Édesanyám erre se mondott semmit, mert ő általában engedékeny volt, hagyta, hogy járjam a saját utam. Sokak szerint ez nem jó nevelési módszer, de biztos, hogy nálam működött, hiszen így a saját bőrömmön tapasztalhattam meg a világ működését.

Amikor abbahagytam a taekwondot, akkor, talán egy kicsivel később volt egy felhívás, hogy néptánc iránt érdeklődő fiatalokat keresnek. Egy haverommal tanakodtunk, hogy menjünk-e, végül elmentünk egy próbára, és tetszett is, de... az egyik próbán Széphalmi Zoltán, akinek azóta is nagyon sokat köszönhetek, azzal nyitott, hogy „jó az, hogy táncolunk, de még jobb lenne, ha meglenne a spárta!”. Ez elsőre kapufának tűnt, de nem léptem le, mert beláttam, hogy a mozgás elsajátításához tágítani kell a saját lehetőségeimet...

JUDIT: ...ez a történet metaforának is szép, hiszen a spárta egy „társági mérőegység”, és erre a tágasságra nem csak fizikai, de szellemi értelemben is nagy szükség van. Erről, erről is szól az Urban Verbunk!

– *Ahmed, túl azon, hogy eredendően flasztárszökevény vagy, azért csak volt valami, amit otthonról, hagyományként hoztál...*

AHMED: Meglehető módon igen, de ez csak később lett számomra nyilvánvaló. Apukám egyiptomi bokszbajnok volt, a temperamentumomat nyilván tőle örököltem. Aztán anyáról, aki szabolcsi származású, ráadásul nagyecsed, kiderült, hogy egy olyan vi-

Címlap: Jász menyasszony és vőlegény – Tábori Sára és András István (Ruharekonstrukció: Tajti Erzsébet; fotó: Gorács József Márk; grafika: Péter-Berényi Ágnes) • **Belső borító:** Tóth Judit és Moussa Ahmed – fotó: Mutier Riád

lágból származik, ahol a néptáncmozgalomnak komoly gyökerei voltak. Sokáig erről nem is esett szó anyámmal, de amikor hazavittem a nagycsedi táncos felvételeket, akkor kiderült, hogy a felvételeken szereplők közül gyakorlatilag mindenkit ismer. Nekem meg leesett az állam. Később részben ebből szűrtem le azt, hogy ami számunkra olyan nagy kincs, az a falusi ember számára valami egészen más, magától értetődő és hétköznapi dolog. Éppen ezért nagyon csínján kell bánnunk azzal, mit nevezhetünk folklórkincsnek, néphagyománynak, vagy akárminek – bizonyos szempontból túl van dimenzionálva. Tudjuk, hogy minden városi szeretne falusi lenni, és fordítva. A városiaknak romantikus képzeteik lehetnek a faluról, de a nagyapám azért szívesebben járt volna autóval, mint szekérrel...

– *Hogyan szalad odáig a történet, hogy ti együtt dolgoztok?*

AHMED: 2014-ben, amikor az együttesben vezetőváltás volt, akkor én mint „a legügyesebb néptáncos” – nekem volt a legjobb a lábköröm, meg a bokázóm, ráadásul csoportot is vezettem már – képesnek tűntem a táncgyüttes vezetésére. Persze, gyorsan rá kellett jönnöm, hogy az együttes- és az iskolavezetés nem arról szól, hogy mennyire jól tudsz megtanítani egy-egy figurát. Itt elképesztő adminisztratív terhek vannak, s ezekhez nagyon gyorsan fel kellett nőnöm. Bármennyire is elhivatott voltam, az én nevémmel, egy ilyen szinte steril városi háttérrel igazi kihívás volt, ami a nyakamba szakadt. Judittal ketten kellünk ahhoz, hogy művészeti vezetőként működtetni tudjuk az együttest, hogy végigvigyük a folyamatokat, és elérjük a kitűzött célt. Ráadásul nekem azt dobta a gép, hogy írás-, olvasás- és számolászavarral rendelkezem...

Nagyon fontos, hogy itt, ebben a közegben tapasztaltam meg az elfogadást. Innen, tapasztalatból tudom, hogy az közösség mennyire fontos, és milyen komoly megtartó erőt jelent. A néptáncosok általában azt mondják, hogy „néptánca kell íratni a gyereket, mert az a legjobb és a legfontosabb”. De szerintem ez nem igaz, ha a gyerekek nem érzik jól magukat a táncosok között, akkor addig kell menni, amíg nem talál egy olyan közösséget, amiben otthon érzik magukat. Szerintem ez sokkal fontosabb, mint az, hogy mit csinálnak. Én nem voltam közösségi ember, egy csendes, kettőt nem szóló fiú voltam, de az, hogy így elfogadtak, nekem életre szóló élmény.

Néptánca általában kétféle gyerek jár, vagy a nagyon jó képességűek, akik heti négy-ötféle tanfolyamra járnak, s ezek közül csak az egyik a néptánc. És ide járnak az ilyen vagy olyan okból rossz képességű-

nek tartott gyerekek. Kővérek, vagy ritmushiánnyal küzdők, figyelemzavarosok, olyanok, akiket a fejlesztőpedagógusok küldtek táncolni. Nálunk nagyon sok ilyen képességhiányosnak tűnő gyerek találja meg az elfogadó közeget, a közösséget.

JUDIT: Ezzel, ha kicsit csavarosan is, de azt mondja Ahmed, hogy a közösségépítő részét a történetnek Iglói Évától örököltük és tanultuk, hiszen ő volt, aki, amikor idekerült, azt mondta, hogy „a betonon ki fog nőni a fű!”, és lesz itt egy igazi városi táncgyüttes. A hagyomány iránti okos tisztelet és a mögötte álló erős elkötelezettséget pedig Széphalmi Zolitolól kaptuk örökségül. Alapvetően ma is az általuk kijelölt úton járunk. Persze úgy, hogy az általunk fontosnak gondolt irányokat, elképzeléseket is beillesztettük a munkába.

– *A Gödöllő Táncgyüttes egy jó színvonalú, de a hagyományos formák közül nem kilógó táncgyüttes volt...*

JUDIT: Fiatal együttes létére, hiszen '92-ben alakult, viszonylag gyorsan a kiválóan minősített együttesek közé tartozott. A nagy múltú együttesek mellett, amilyen a Nyírség vagy a Jászság, mi „kistestvérnek” számítottunk, akinek meg lehetett simogatni a buksiját, hogy milyen ügyes. Nyilván azért, mert sok munka volt a háttérben, s már akkor is megvoltak az előzményei az Urban Verbunk által ma képviselt „színházi vonalnak”. Amit mi nyilván másként nevezünk, de tény, hogy amikor Ahmedék gyerekek voltak, már akkor működött Gödöllőn Iglói Éva és Mosóczy István vezetésével egy erős gyermektáncszínházi vonal is, ami-ben mi asszisztensként tanulhattunk rengeteget. Tehát Gödöllőn már a kezdetektől jelen volt a színpadon egyfajta táncot is magába foglaló, de a táncnál tágasabb gondolkodásmód és látásmód.

– *Az Urban Verbunk létrejötte szerves fejlődés eredménye, vagy egy gyors és erőteljes váltás?*

JUDIT: A kettő együtt...

AHMED: ...egy megfontolt brand-építés első állomása. A kezdeti formán túllépve most már mint iskola és gazdasági társaság működünk. Már nem csak gyerekek táncolnak nálunk, s nem csak Kállóban, Nógrád megyében van az Urban Verbunk alapfokú művészeti oktatási intézménynek kihelyezett tagozata – ami Judit érdeme –, de egy hivatásos együttest is működtetünk, ami Magyarország legfiatalabb hivatásos együttese. Ezekben a napokban ünnepli egy éves fennállását. A vírushelyzet kicsit keresztülhúzta a számításainkat, de azért így is látszik, hogy a hivatásos táncgyüttesünk piaci alapon működik. A híresztelések ellenére mindenféle állami támogatás nélkül.

JUDIT: Apró pici pályázati pénzeket igyekszünk elnyerni, ami rengeteg időt és energiát emész fel...

AHMED: Néha ezt-azt el is szúrunk, de abból is sokat tanulunk.

– *Nem lett volna egyszerűbb Gödöllő Táncgyüttesként tovább működni?*

AHMED: Abban a formában nem tudtunk egyről a kettőre jutni. Ma is azt gondolom, hogy az Urban Verbunk név felvétele jó lépés volt, így sokkal önazonosabb az egész. Kifejezi azt, ahogy mi viszonyulunk a folklórhoz és a hagyományokhoz.

– *Hogyan?*

AHMED: Mi ebből dolgozunk, ebből táplálkozunk, de ez számunkra elsősorban egy jó táptalaj. Azt, amit mi csinálunk, nem a szakmának hoztuk létre, nem a szakmának akarunk megfelelni. Már csak azért sem, mert nem járunk az előadásainkra, nem nézik meg a bemutatóinkat. Persze, tudom, hogy nem arról van szó, hogy ez célzatosan nekünk szólna, de sokszor azt látom, hogy a szakma képviselői egymásra sem kíváncsiak. Nekem az a tapasztalatom, hogy amikor kimondom, hogy „néptánc”, akkor az emberek egy része megijed már a szótól is. Novák Tata mondta, hogy a néptáncot már akkor lejáratták, mikor a kötelező ünnepségek részévé tették. Pedig ma, Magyarországon jobbnál jobb néptáncgyüttesek vannak, ráadásul lefedik a teljes palettát az alapoktól a táncszínházi előadásokig. Úgy gondolom, az általunk elképzelt és megvalósított világnak is helye van. Nagyon sokaknak tetszik az, amit mi a néptáncról gondolunk.

– *Akkor mi a gond veletek?*

AHMED: Mi urbánus módon vesszük elő a néptáncot. Úgy gondoljuk, hogy ez a XXI. században nem kevésbé érvényes, mint bógatyában lóháton járni. Mi nem bántunk senkit, de azok, akiknek csipjük a szemét, úgy gondolják, hogy a hagyomány állandó, változatlan, szent és sérthetetlen.

– *Kik azok, akikre odafigyeltek, kik inspirálnak titeket?*

JUDIT: Én nagy kíváncsisággal figyelem mindenki szakmai munkáját, életem örömeteli pillanata az, amikor – a sok munka mellett – eljutok színházba. Az a legjobb, amikor úgy jövök ki egy táncos vagy bármilyen más színházi előadásról, hogy érzem, milyen sokat kaptam. Van úgy, hogy ilyenkor megül bennem egy gondolat, egy ötlet, egy zenei motívum vagy egy mozdulat. Odafigyelek a többiek munkájára, sokáig őrlöm magamban a látottakat, nehezen szabadulok dolgoktól. Az elmúlt évtizedben nagy néptáncos rendezvényeken is lehetőségem volt „zsűrízni” – már a szótól kiráz a hideg, mert szerintem ez inkább „értékelés”. Sokfelé megfordulok, és azt látom, hogy na-

gyon sokan vannak, akik nem toleránsak, a saját elképzeléseiket próbálják számon kérni az alkotókon. Ami addig rendben is van, hogy rávetítik a saját elképzeléseiket az előadóra és az előadásra, de ha mindig csak önmagukat keresik másokban, akkor az zsákutca. Ma különösen fontos volna, hogy megpróbáljuk szeretni a másikat, akkor is – és főleg akkor – ha különbözik tőlünk. Szerintem egy társadalomban csak így, szeretettel és elfogadással lehet és érdemes élni. Azt gondolom, hogy a jelentős alkotók művei – műfaji keretektől függetlenül – azért fontosak, mert ők soha nem gondolták, hogy az igazság kizárólag az ő oldalukon áll. A művészetben sok igazság van, s ezeknek párhuzamosan el kell férniük egymás mellett.

Amikor gyanakodva kérdezik, hogy „mi ez az új dolog, amit csináltok?”, akkor mindig megrökönyödve kérdezek vissza: „milyen új dologra gondolsz?”. Olyan koreográfusgenerációk jártak előttünk – Novák Tata, Mosóczi, Foltin, Zsuráfszky, Mihályi, vagy a fiatalabbak, Héglí Dusan, Román Sándor, Csirke (Horváth Csaba) és mások –, akik közül mindenki saját utat hasított magának, és mind-mind a folklórból táplálkoztak. Ha mindezt végiggondolod, akkor szükségszerűen már magáról a folklór mibenlétéről gondolkodsz! Mert mi számít folklórnak? Az, amit Martin felgyűjtött, vagy az, amit én gyerekként Bagon megtapasztaltam? Vagy az, ami ma már csak a cigányoknál virágzik? Nincs értelme szigorú kategóriákat szabni, nincs olyan határ, hogy ez még néptánc, de az már nem. Én az állandó változásban hiszek... és azt gondolom, hogy az ilyen kérdések megválaszolását előadóként vagy alkotóként a befogó-
ra kell bíznom.

– *Mindezek fényében álságos lenne csodálkoznunk, hogy a zenét hasonlóképp használjátok...*

AHMED: Nyitott füllel kell járni, én magam is sokáig dudáltam, meg nagybögöztem is. Ennek is köszönhetem, hogy jól működik a zenei fantáziám, könnyen megtalálom a hangot azokkal a zenészekkel, akikkel aztán együttműködünk. Én élvezem azt, hogy nem csak népzenei zenével dolgozunk...

JUDIT: ...hanem olyan kortárs zenészekkel is, akik felismerték a népzene fontosságát. Például Szitha Miklóssal, aki a Talamba ütőegyüttes tagja, s emellett színházi zeneszerző is. Miki azért nagyon jó partner, mert érzi a muzsikában rejlő hatalmas erőt, s amikor együtt dolgozunk, akkor nagyon jó érzéssel hozza össze a kortárs zenét és a népzene. Én sajnos nem jártam zeneiskolába, így elsősorban Ahmedre hárul a zenei környezet kialakítása, míg én inkább a forgatókönyvet állítom össze. Persze, előfordul, hogy nekem is vannak zenei „találmányaim”.

AHMED: Szerintem az a lényeg, hogy mi olyan emberekkel szeretünk dolgozni, akik úgy fogják fel a zenét, mint mi a táncot, sőt: a művészetet. Nincsen olyan, hogy jó zene meg rossz zene, attól jó a zene, mert én kapcsolódni tudok hozzá. A nagy zeneszerzők is tudták, hogy a darabjaikat hol és mikor kell bemutatni, tudták, hogy milyen lesz a közönség. Mi is így nézzük ezt. Vannak autentikus előadásaink, amikhez autentikus zenét használunk. Aki nem hiszi, járjon utána! Viszont azt tudom, érzem, tapasztalom, hogy nem minden zene jó akárhová. Mondjuk reggel hétkor nem biztos, hogy az interjúm mellé betennék egy dudazenét a Sláger Rádióban. Pont ellenkező hatást érnék el, mint ami a célom. Az embereket el kell juttatni odáig, hogy ez a világ tényleg megérinthesse őket, de ezt nem lehet erőből nyomni.

A tánc, a zene, a szakma és a mozgalom kapcsán néha úgy érzem, hogy céljuk az idő múlásának megtagadása. Sajnos. Nem az a baj, hogy visszanyúlnak, és a múltból táplálkoznak, sokkal inkább az a baj, hogy kizárják az őket körülvevő valóságot, a jelent. De így nem lehet, mert elveszik az erő. Engem – és itt hangsúlyozottan nem Judit nevében beszélek – a folklór abban a formájában, amit autentikusnak nevezünk, a színpadon nem érdekel. A próbateremben érdekel, a gyerekeket falura és adatközlőre lebontva tanítjuk, de ez csak egy első állomás, amit továbbiak követnek, hogy aztán legyen mire felépíteni egy produkciót. A hagyományt szeretném élhetővé, meg- és átélhetővé tenni, olyaná, ami hiteles és mai tud lenni, most, 2020-ban is. Álszent lennék, ha másképp csinálnám, s nem is állna jól nekem. Baseball-sapkában járok, nem kalapban.

JUDIT: Én, bár érzem, hogy mások ezt súlyoskodják, nem szembenállásról beszélek, esetünkben szó nincs a régi és az új szembeállításáról. Hogyan is lehetne? Hozzárendelésről van szó! Olyan hozzárendelésről, aminek szerves része az, amit a múltból magunkkal hozunk.

Nem gondolom, hogy a hagyományokat lezárt vitrinben kellene őrizni, nem látom értelmét és okát annak, hogy ne nyúljunk hozzá ahhoz, ami a miénk. Mi ebből a hagyományból táplálkozunk, akkor is, amikor színpadi táncműveket hozunk létre. Persze, hogy ez nem a mai értelemben vett hagyományörzés és nem is táncművészet, vagy épp békéscsabai szólótáncverseny, ahol az adatközlő motívumainak másolása a cél...

AHMED: ...ezeket a köröket mi lefutottuk, megmutattuk, hogy képesek vagyunk rá, megvan hozzá a tudásunk. Most az elsajátított tudásra építve azt mutatjuk meg, ami

nekünk fontos, hiteles, megélhető és ezért átadható.

JUDIT: Engem a legnagyobb tisztelet vitt el ezekre a versenyekre. Viszont, ha adott az a lehetőség – amiért nyilván nagyon hálásak vagyunk –, hogy színpadra alkothattunk, megszólíthatunk gyerekeket, fiatalokat és felnőtteket, akkor én szeretném ezt alkotóként arra használni, hogy olyasmint adjak, ami számomra és számukra befogadható. Kritizálnak bennünket olyanok, akik nem tudják elfogadni azt, hogy a színpadi műveknél a néptánc egy alkalmazott eszköz. A közelmúltban lezajlott egy vita, amit az a felvetés indított, hogy a népi kultúra „érték, vagy eszköz?”. De, kérdelem én, miért „vagy”? Miért ne lehetne érték és eszköz? – *Az Urban Verbunk mint iskola, mint táncegyüttes, mint „intézmény” miből áll ma?*

AHMED: Van egy alapfokú művészeti iskola, ahol körülbelül kétszáz gyerek táncol, Kállóban van egy kihelyezett roma tagozat, ott nagyjából kilencvenen táncolnak. Utóbbinak a tánc mellett célja, hogy a társadalomba beilleszkedni vágyó hátrányos helyzetű roma fiatalok számára kitörési lehetőséget és ehhez mintát adjon. És itt van az Urban Verbunk táncegyüttes, ami jelenleg nyolc tagot számlál. Délelőtt dolgozunk hivatásos táncegyüttesként, délután pedig az iskolai munka folyik. Augusztusban volt a „Rózsa Story” című darabunk bemutatója, és ebből lement négy előadás mielőtt átírt volna terveinket a pandémia. Szerencsére a Magyar Televízióval van egy szerződésünk, s ennek köszönhetően a 2020-2021-es időszakban nyolcszor vetíti a Duna World és az M5 az egész előadást, s így talán elérhetünk olyan nézőket, akik még nem hallottak az Urban Verbunkról. Most éppen egy klip előkészületei zajlanak, ebbe egy jeles magyar rapperrel és egy kitűnő jazz-zene-karral együtt dolgozunk. Nyilván vannak, akik ódzkodnak ettől, de mi úgy éljük meg, mint izgalmas kihívást.

– *Mennyire akasztotta meg működésedet a járványhelyzet és az ebből fakadó intézkedések?*

JUDIT: Nagyon. A gyerekeknek is önálló előadásaik vannak, az utóbbi időben már le kellett mondanunk három felvidéki fellépést, a matinéműsoraink, amire a környékbeli gyerekek szoktak eljönni, szintén kútba estek. Fel akartuk újítani az egyik cigány tárgyú gyerekdarabot, abból se lehetett semmi. Szerencsére, még dolgozhatunk alapfokú művészeti iskolaként, az hogy órákat tarthatunk, nagy boldogság a gyerekeknek, de azt gondolom, a szülőknek is. Várjuk, hogy lecsengjen a járvány második hulláma, s tovább járassunk azon az úton, amin elindultunk.

Grozdzits Károly

BETLEHEMEZÉS RÉGI IDŐKBEN

Betlehemezés, 1923
(Fortepan / Göcseji Múzeum)

Betlehemező magyar katonák
II. világháború, Oroszország, keleti front, 1942
(Fortepan / Miklós Lajos)

Népzeneben nincsenek határok

Laposa Julianna: Első népzenei füzetem / Moj prvi zvezek ljudske glasbe

A zalai népzene nagykövete – írtuk róla két évvel ezelőtt. Laposa Julcsi Arany páva Nagydíjas, Junior Prima díjas népzeneész, zenei mediátor, az „50 tehetséges magyar fiatal” díjazottja. Gyermekkorától a népzene bűvöletében él, aktív népzenei pályafutását 2007 óta jegyzi női primásként. Vitalitása és tudatossága viszi tovább sodró erejű népművelői útján. Dalos kifestőfüzet-sorozata után most egy új, „határt bontó” kiadvánnyal rukkol elő.

– *Extrém helyzet elé állított minden előadót ez az év. Mit tehet egy népzeneész egy zenei mediátor karantén idején?*

– Külföldi tanulmányaim során sokat tanultam arról, miként lehet a híd szerepét betölteni a művész és a közönség között. Legyen szó koncertről, beszélgetésről, gyermekfoglalkozásról, a lényeg, hogy a munkám által a népművészet szerepe erősödjön. Mízszióm a népzene mesebeli erejének megismertetése, népszokások, néphagyományok felkutatása és átörökítése az utókor számára. Nem volt egyszerű elfogadni a tavaszi és a jelenlegi helyzetet, de mivel szeretek formabontó, úttörő lenni, munkára tudott sarkallni ez az időszak is. Ebben a helyzetben az online térben találjuk meg a lehetőséget arra, hogy zenét közvetítsünk, így tettem én is, életre hívtam a *Muzsikáló ZALA* online ének-zene óráimat, mellyel zalai népdalos utazásban vehettek részt a kedves hallgatók. Terveim szerint ennek lesz még folytatása. Valamint örömmel mondhatom, hogy megtalált egy másik új, kreatív kihívás is.

– *Az elmúlt években kidolgoztál egy interaktív dalos kifestőfüzet-sorozatot. Milyen utat járt be eddig a NÉPI hang-színek?*

– A *NÉPI hang-színek* sorozatból eddig három rész jelent meg: *NÉPI hang-színek*, *NÉPI hang-színek – TÉL* és *NÉPI hang-színek – ŐSZ*. A kiadványok, melyek kottákat, kifesthető népművészeti motívumokat tartalmaznak matricákkal és CD-melléklettel, az évköri szokásdalokat mutatják be. Ez egy nagy csapatmunka eredménye, sok tehetséges hangú gyermek kap lehetőséget, hogy ezeken a lemezeken énekeljen. Hiszek benne, hogy ezek a kiadványok sok gyermekhez, családhoz eljuthatnak határon innen és túl, akik játékosan ismerkedhetnek meg népművészeti kincseinkkel. [Bővebben a kiadványokról itt lehet olvasni: <https://www.laposajulcsi.eu/hu/termekek>]

Fontosnak tartom, hogy kiadványaimat a népzenei élet kiemelkedő előadói is lektorálják, így tett dr. Lázár Katalin, a népi játékok kutatója, Birinyi József, a Hungarikum Szövetség elnöke, Sebestyén Márta, Kossuth- és Liszt Ferenc-díjas népdalénekes is. A sorozat befejező része remélhetőleg 2021 áprilisában lát napvilágot. A füzetekhez kapcsolódva építettem fel tematikus népzenei gyermekkoncertjeimet, melyekben az évszakokhoz kötődő népszokásokat, népdalokat énekelem meg zenésztársaimmal: *NÉPI hang-színek – ŐSZ / TÉL / TAVASZ-NYÁR*. Az ország számos pontján bemutatkozott már a csapat, de számunkra a legnagyobb öröm mindig „szép Zalában” adatik meg, amikor otthon énekelhetjük el a dalainkat.

**Első népzenei füzetem
Moj prvi zvezek ljudske glasbe**

– *Mi az új kihívás, melyen a pandémia idején dolgoztál?*

– A sok bizonytalanság ellenére egy új projektbe vágtam a fejszém: egy szlovén-magyar énekeskönyv megalkotására pályáztam, és el is nyertem. Több mint tíz éve érdeklődöm a muravidéki népzenei iránt, tanulom és tanítom. Gyökereink, hagyományaink nélkül elvesznénk, így ennek ismeretét nem lehet elég korán elkezdni. Legújabb munkám is erről szól, mely a „Folk Music Heritage” projekt keretein belül valósult meg az Interreg Szlovénia-Magyarország Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával. Új kiadványom az *Első Népzenei Füzetem* címet kapta. A kiadványban harmincnégy dal található, fele magyar és fele szlovén gyermeknépdallal. Minden dal mellett szöveghű fordítás található, így elengedhetetlen volt, hogy egy fordító-tolmács is részt vegyen a munkában. Harmat Császár Jolánának köszönhetően azok is megértik a dalok mondanivalóját, akik nem tudnak szlovénul vagy magyarul.

– *Miért különleges ez a kiadvány?*

– Olyan dalokat tartalmaz ez a füzet, melyek eddig soha nem láttak napvilágot a muravidéki régió zenei anyagából. Egyedülálló azért, mert két nemzet népzenei anyagából született egy közös kiadvány, ilyenre még példa nem volt a Muravidéken. A magyar népdalokat idősebb Horváth Károly gyűjteményéből, egy hozzávetőlegesen tizenháromezres népzenei gyűjteményből választottuk ki. A szlovén dalok többsége pedig egy XXI. századi gyűjtőmunkából került elő.

A kiadványt Füle Viktória grafikus illusztrálta, akivel már évek óta dolgozom együtt, a *NÉPI hang-színek* dalos kifestőfüzet-sorozatot is ő rajzolta. A kiadványhoz hangfelvételek is tartoznak, melyek nagyban elősegítik, hogy a dalok a fülünkbe kússzanak. [A kiadvány és a hangfelvételek meghallgathatók és letölthetőek a következő oldalról: www.humanesely.hu/folkmusicheritage]

– *Elégedett vagy a végeredménnyel?*

– Nagy öröm számomra, hogy részese lehettem ennek a páratlan munkának, és elsőként nyerhettem betekintést a több évtizede felgyűjtött adatközlők, – ahogy volt énektanárom, Maczkó Mária mondaná –, kincsőrzők tiszta szívű énekébe. Bátran kijelenthetem, hogy jómagam is mélyítettem szakmai tudásomat, valamint ez a munka csak megerősített abban, hogy a jövőben is kötelességem e régió zenei anyanyelvét hitelesen oktatni, továbbadni az utókor számára.

Kertész Dalma

Téli történetek Mikszáth Kálmántól

A MIKULÁS BÁCSI

Bácsi bizony, de kinek? Mert a Mikulás úr nem ismer tréfát és nagy megkülönböztetéseket tesz a gyermekek között. Igazi Janus-fej, ugyanegy időben mosolyog az egyik arca az egyik gyerekre s baragos a másik a másikra.

Mikulás bácsit szentnek festik a képeken. Glória is van a feje körül, és majdnem olyan nagy a szakálla, mint magának az Istenkének. Nagy mennyei bot van a markában, amely ma ugyancsak vékony fegyver lenne, mióta a Chassepot-puskák fel vannak találva. Hogy csacsin lovagol, az az akkori idők divatja. Ha Mikulás bácsi ma állandóan köztünk laknék, amilyen gazdag embert játszik a sok ajándékaival, bizonyosan ekvipázst tartana, s azt a halvány csacsit, amin ül, kinevezetné valahová – fogalmazónak.

Én különben, magunk közt legyen mondva, Mikulás urat tartom ugyan szentnek, de nem tartom valami nagy gentlemannek. Mert ő, akárhogy hímezzük-hámozzuk is a dolgot, nem egyéb, mint kém, közönséges kém, akit karácsony előtt, mielőtt szétküldené ajándékait a Jézuska a gyerekek között, leküld a földre, hogy tudja meg, szímatolja ki, ki viseli magát jól, ki szófogadatlan és ki engedelmes?

Van a köpenyege alatt egy jegyzék-naptár (kapható Légrády testvéreknél, ára 1 frt 20 kr.), abba belejegyez, amit lát, hall, észrevesz, az apa, mama jóakarátú mentegetése nem ér semmit, mert a Mikulás ravasz ember, még a cselédeket is kikérdezi. Sőt aztán az okatlan állatokat, a madarakat is, a füveket: neki ezek is felelgetnek, mert hát akármilyen, de mégis csak szent ő és tekintélyes nagy szakálla van. Azért van a Jézuska olyan kitünően informálva mindenről.

És ez már úgy is lesz addig mindig, míg csak Thaisz Lexi bácsi meg nem hal. Mert ez esetben, mint biztos forrásból értesülünk, Mikulás úr van kiszemelve budapesti rendőrkapitánynak. S ha egyszer az lesz, ő sem fog tudni semmit, mert az újságírók megzavarják a fejét.

Eddig is azonban másrésről nagy a gyanú – s erre még eddig rá nem jött senki –, hogy Mikulás úr nem olyan szemes és lelkiismeretes szent, aminőnek tudják. Nekem legalább sokszor megfordul fejemben az az eshetőség, hogy hát ha az igazi Mikulás otthon heverész a menyenyekben, valami paradicsomi fa alatt csibukozva s holmi ál-Mikulásokat küldözget szét maga helyett.

Mert nagyon furcsa az, hogy mikor a kis Emike Miklós estéjén bekukuskált az ablakon a mamácska szobájába, egy szakasztott olyan embert látott, mint a Mikulás. Rettenetes nagy szakálla volt és nagy bajusza, de a mellénye meg a nadrágja éppen olyan volt, mint a

papáé. A Mikulás, aki toalett-tükör előtt állt, és a mamácska éppen akkor adta fel fejére az aranyos püspöki süveget. Csillagos palástja ott bevert a széken, s játékszerei oda voltak hányva a padlóra. Soha annyi fényességet, annyi töméredek kincset, mint ott akkor...

Hanem hát csak nagyon furcsa dolog az, hogy a mama éppenséggel nem félt tőle – sőt még ő öltöztette. Jaj, ha a papa megtudná, hogy az ő nadrágját és mellényét húzta fel! Hát ha még azt tudná meg, hogy a mama szobájában vetkőzött!? Mert a Mikulás is csak férfi, – ha szent is.

De ez mind csak semmi. Azt a ködöt, ami a Mikulás kiléte és foglalkozása körül lebeg, még jobban neveli a következő eset. A sarki boltosék Klárikája meg a mi kis Juditunk jó barátok. Hol Klárka jön el hozzánk uzsonnára, hol a mi Juditunk megy oda. Néha, mikor a boltos bácsinak, kit különben »Fekete Kutya«-nak hívnak az utcánkban, jó kedve van, beereszti a picinyeket a boltba. Abban a boltban pedig vannak játékszerek is. Töméredek szép dolog egy rakáson s most karácsony előtt még szaporodott is. Van ott katona, ló, puská, kard, kis ház, vasút, apró edények, valóságos tündérország az ott együtt. De semmi sem tettett annyira Juditnak, mint egy picike bábu; szép kék szemecskéi voltak, gyönyörű fehér haja, mint a kender, hát még a ruhája milyen szép fekete szövetből. Otthon is emlegette.

A mama így szólt:

– Kár, hogy nincs egy mustra a ruhájából, ha már olyan nagyon megtetszett... olyan ruhákat varrnék a bábuidnak.

Judit mikor másodszer beosonhatott Klárikával a boltba, a kis ollócskával észrevétlenül mustrát nyírt a bábu ruhájából – s odaadta aztán otthon a mamának.

Egy szó mint száz, azon a csodálatos estén, mikor a Mikulás megjelent rettenetes nagy botjával, görnyedezve az öregség súlya alatt, s egy ősz szakállú szolga hozta utána az ajándékokat, előbb megfenyegette vesszős seprőjével mind a gyerekeket s azután hátraszólt a szolgájához durván:

– Noé!

– Placeat! – mondá Noé.

– Add ide a feketeruhás bábút!

Átadta a bábút és a Mikulás odanyújtotta azt Juditnak. Judit, amint jól megnézte, észrevetve rajta, hogy a ruhájából egy kis darabka el van nyírva. Ugyanaz a bábu volt, amelyet a boltban láttak.

A gyerekek tanácsot ültek s kisütötték, hogy mégis lehetetlen hát, hogy Mikulás az égből hozná ajándékait: ott veszi ő is, ahol a többi ember, a piacon vagy a boltokban.

Judit ravasz kis gyermek, elment másnap a

boltosékhöz és közönyös hangon kérdezte a bácsitól:

– Nem emlékszik-e, ki vette meg a feketeruhás bábút?

– De bizony emlékszem. A Laci bácsi.

– A Laci bácsi? – kiáltott fel Judit csodálkozva. – A Laci bácsi, a papa barátja, aki hozzánk jár? Hát az volna a Mikulás? Lehetetlen, lehetetlen, hiszen az vékony fiatalember... No, itt valami nagy csalás van a dologban.

Főzik, találgatják, de bizony nem könnyű keresztüllátni a szövevényes történeten. Aztán úgylis elfoglalja csakhamar egyéb az elméjüket. Jön a fehér karácsony, jön maga a Jézuska. Az háttérbe szorít mindent, de mindent. Még talán a disznópörkölés sem elég érdekes most. Ki törődnek a Mikulás dolgaival? Majd ki fogják találni máskor. Ki ám, – csakhogy akkor már nem fognak örülni neki, sem nem fognak rá nehezeltetni.

Adja isten, hogy nagyon sokáig ki ne találják.

(1881)

*

A GYANÚ

Rossz nap volt az. Nem is tudom már, melyik volt. A képviselőház tanácsstermében egy tiszteltreméltó aggastyánt ocsmány bünnel gyanúsítottak. Ezt nevezik »interpellációnak«.

A folyosón dévaj nevetgélés mellett egy másik úrról folyt a triccs-traccs, elmés szóvirágokkal csipkelődve találgatták, hogy »miből él«. Ezt hívják »szellemes diskurzusnak«.

A büfében sikamlós szerelmi kalandokat meséltek, köztünk élő személyekről, a neveiket sem titkolva. Ennek van a legtalálhatóbb neve: »reggeliztek«. Igen, fölfaltak néhány tisztességes asszonyt.

Fojtó, utálatos atmoszféra ez! Mintha az ördögök fűtenék ma ezeket a helyiségeket. Valóságos pokol!

Ej, de minék vagyok én a pokolban, mikor lehetnék a mennyben is? A mennyben otthon, kis gyerekeim között.

Leakasztottam kabátomat a fogasról, és hazamentem még a szavazás előtt. A kis báránykáim élembe szaladtak, fölűsztak a térdemre, megbíálták a szakállamat, összevissza nyalaztak, a mellényem gombját leszakították, Jancsika pedig beleharapott a fülembé. Hát nem többet ér ez, mint interpellációkat hallgatni a Házban?

De nem jó az ördögöt falra festeni, mert az akárhol megjelenhet. A kisebbik fiam egyszer csak előáll egy interpellációval.

– Apácskám, mikor lesz már az a karácsony? No, erre még csak könnyű a felelet:

– Vagy hússzor lefekszünk, felkelünk, akkor aztán éppen itt lesz.

– És mit hoz nekünk a Jézuska?

– Hja, ha én azt most tudhatnám (amint-hogy igazán nem tudtam, amíg előbb jelentést nem tétetek magamnak a mamával).

– És mikor hozza a Jézuska, amit nekünk szánt?

– Karácsony estéjén. Köd előtte, köd utána, hirtelen betoppan.

– Nem lehetne az, hogy mi akkor ott legyünk a Lacikával?

– Nem bizony. De miért szeretnétek ott lenni? Hogy a Jézuskát lássátok?

– Nem, de hogy azt lássuk, mit hoz. Mert a Lacika azt állítja, apa és mama a maga számára dugja el a nyálánságok felét. Hogy a Jézuska mindenkor többet küld, mint amennyit magok ideadnak.

– Ejnye! – szisszentem föl meglepetve. – Hát már ti, apró babszemek, is vádaskodtok? Ártatlan lelketek máris így elhajlik? A gyanú plántája mennyben és pokolban egyformán megfogant?

De már akkor inkább csak visszamegyek a képviselőházba.

(1886)

*

FALUSI KARÁCSONY (CSEVEGÉS)

Öregszik az ember, kezd rendes lenni. Már évek óta jegyzem egy kis könyvecskébe a napi teendőimet előre. Ha aztán átszaladok egy-két lapot – az azért nem tesz semmit. Ne tessék rossz néven venni.

A mai napot nem ugrottam át. Megnézem reggel, hát csak ennyi a teendőm mára. Lacikának: lóvonatú vasutat venni. Jancsikának: kerek cocát. A Pesti Hírlapnak: karácsonyi tárcát írni.

Sokáig elcsavarogtam a játékkereskedésekben, míg végre egy kerek lovat találtam, aminőt Jánoska parancsolt: „hogy a nyakán haja legyen, hogy a fején kantár legyen”. Hát még a lóvonatú vasúttal mennyi dolgom volt: megvan-e rajta elől az ostornak való lyuk (mert azt a Lacika legfőképpen követeli), hát azok a szájak felül, amikbe az utasok belefogóznak, amikor a kocsit túl van tömve, mert anélkül nem tökéletes a lóvonat.

Egy szóval a kis Jézuska helyett mázskáltam egész délelőtt. (Nagy szó, hogy én valakinek a dolgát végzem, ha nem választó.) Most reciprocitásból a kis Jézuska adhatna nekem témát a magam dolgához.

Elgondolkoztam születésén, életén, halálán és feltámadásán. Hátha találnék benne valami point-ot, amit még újságírói szem nem vett észre. Lehetetlenség! Szegény Jézus! Mennyi rossz tárcát írtak már rólad az emberek a karácsonyi mellékletekre!

Nem, én sokkal jobb keresztény vagyok, nem csinállok rovásodra ízléstelen, émelygős történeteket. Eleget szenvedtél már te a keresztfán! Nem is való neked lejönni ide a városokba, ahol már a gyerekek sem hiszik el a te jelenlé-

tedet (vének azok a lelkükben), itt igazán csak a kereskedők szeretnek (még ha zsidók is), akik jó vásárt csinálnak ezen a napon.

Hanem ott künn a falvakon vagy te szép. Aranyos köntöskéd tündöklő fényével beragyogja az alacsony falusi szobákat. Ott még hisznek benned... Oda már én is szívesen követlek a fantáziámmal!

Csikorog a hó a nagy patkós csizmák alatt. Lázás sürgés-forgás van az egész faluban. Fák ünnepélyesen ütogetik össze a zúzmarás gallyaikat, a jégcsapok csillogó üde pompában lógnak le az ereszekről, az ablakok tele vannak rajzolva jégvirággal. Bent a kályhában vígan pattog a tűz, künn a konyhában kong a mozsár, amelyben a mákot törlik, a szomszéd házból egy másik mozsár felel neki, sűrög-forog az asszonynép, gyúrnak, dagasztanak, kenik a kalácsot tojássárgájával...

A faluban minden kemény füstöl. Fehér tejszín felhő kavargog belőle. Éles rengő hangon zúg az esti harang. Ez az igazán szép. Minden meglátszik, hogy vendéget várnak.

A subanc gyerek már betek óta emlegeti:

– Édes szüle! Mikor lesz az a nap, ha majd úgy jóllakunk, hogy se állni, se járni, se feküdni nem fogunk tudni?

Ez az a nap. Kigyúlnak a csillagok az égen, az ablakok is megvilágosodnak. Egyszerre kihalt lesz az utca, siri csönd lepi el a tájat. Csak néha villan meg az ablak alatt, s szalad át sugárával a falon egy-egy elkésett embernek a lámpása.

Ott benn ül a család az asztalnál. Lámpafény ömlik el nyájasan a hófehér abroszon. A vihanolós, türelmetlen apróságot, akiknek ma minden szabad, nehéz mesterség feken tartani az öregeknek.

Az anyjuk behozza a káposztás levest a kolbásszal, aztán a mákos gubót. Azután a túrós csíkot. Azután a mézes ostyát (mely hetek óta fenn függött fehér asztalkendőbe bekötve a mestergerendán, hogy az imposztorok föl ne érjék), azután sertésaprólékot. Azután az almát, diót.

De már a diónál megmutatja az apjuk, hogy mit tud.

– Lassan, gyerekek! Ne kapkodjatok! A körmődre ütök, te Sári. Ami most jön, az nem bolondság. Nyúljatok be a szakajtóba, mindenitek vegyen ki egy diót. Te is, feleségem!

– Hát az mire való?

– Semmi se bizonyosabb annál. Amelyik olyan diót választott, hogy a magja egészséges, annak ugyan semmi baja sem lesz az idén. Olyan lesz, mint a halcsik. De ha a diója romlott vagy penészes, az nem lesz ment a nyavalyáktól. Azon szerint, amint egy gerezd vagy kettő rohadat el. (Bolondság ehhez képest minden doktori tudomány.)

Hanem a diókról nem lehet sokáig értekezni – kéri már azokat erősen ott kívül. Fölzeng az

ablak alatt az ének. Betlehemes fiúk kántálják a kis Jézuska születési történetét. Fújja tüdőszakadtából a három napkeleti király: Melchior, Gáspár, Baltazár.

S mihelyt királyok – mindjárt adó kell nekik. Szerencsére olcsók. Egy-két marok diót visz ki nekik Zsuzsi, s ezzel odább állnak.

Most aztán megindul a sok kérdezősködés a kicsinyek részéről. A szent legenda felkölti az érdeklődést. Hogy volt, mint volt?

– Hát igazán fölfeszítették a jó Jézust azok a csúf zsidók?

– Bizony fölfeszítették azt a keresztre.

A mosolygó gyermekarcok egyszerre megnyúlnak, homlokukon egy árnyék suhan át, ajkuk nyitva marad. (Mintha most lopózkodnék be szűz lelkükbe az a mag, amelyből húsz év múlva „antiszemita voks” lesz.)

Új betlehemesek jönnek-mennek, egy-két csoportot be is szólítanak, hogy a gyerekek megnézzék a Jézust, a jászolyt, a teheneket, amelyeknek a párja melengette az „istengyermekeket”. A szakajtó dió eközben persze egyre fogy. Már csak az alján csörög egy-kettő.

A későn jövőeknek vesztett póre vagyon... A diókkal fogy a vendégszeretet is. Zsuzsi a vége felé nem győz már kiszaladgálni, hogy elkeresse őket.

– Ne csipogjatok itt! Kinek énekeltek? A mi gyerekeink már alszanak.

Aminthogy rendre elaludtak vagy az anyjuk, vagy az apjuk ölében. Édes szuszogásuk szeliden belevegyül a prücsök méla ciripelésébe.

Csak a nagyobbik fiú van még fent, aki az éjféle misére készül. Verebet is fogott, hogy majd a templomban szabadon eressze. Ezer különös kérdésekkel zaklatja az öregeket.

– Rokona Mikulás a Jézusnak, hogy mind a kettő a gyerekeknek keresi a kedvét?

– Nemcsak a gyerekekre viselnek ők gondot, de a nagyokra is.

– Mért van az édesapám, hogy a kastélyba az úri gyerekeknek többet visz a Mikulás, mint nekünk?

– Bizony nem tudom, én édes fiam.

– Meg kellene tőle kérdezni. (Ez a kópé már eszeli a szocializmust).

– A csizma teszi, fiam. Az úri gyermeké finomabb.

– De a mienk nagyobb, abba több férne.

– Bolond vagy, kis cselédkém. Ne törd a fejedet ilyeneken.

De a tudákos Miska csak nem hagyja abba:

– Hát a király fia is kiteszi a csizmáját az ablakba?

– Ki bizony. Még talán maga a király is.

– Aztán mit tett abba az idén a Mikulás?

Erre már nem tud megfelelni az öreg, de még talán én se tudnék, csak találmra. Vagy szurony volt, vagy olajág.

(1886)

Forrás: mek.oszk.hu

LOKODI IMRE

A DELTA HANGJAI (RÉSZLET)

Buja, magas a Duna-delta fűje, fája, az őrtoronyból nem láthattam, mit szedett kosarába szép Mitti, a zord lipován, Vlagyimir kapitány leánya. Ha viszont a mandulaszemű tatárlány, Ruszlánya kószált a nádasban, akkor kiszúrta valakit, finom szimattal az őr század zsoldjára utazott, mert rendesen értesült, mikor osztott pénzt nekünk Vlagyimir kapitány. Ruszlánya nyáron unzsénírt benyúlt a barakkok nyitott ablakán, amikor a pihenő hadnép pucérra vetkőzve tábori ágyon hevert már, dög melegben felpállott ágyékát szellővel fúvatta.

A tulcseai századparancsnokság a nimfa hírére a kapitányt zsoldon kívül brómmal és sok huszárszírral indította vissza a deltába, de amikor kankót diagnosztizáltak a garnizonban, a tiszt ettől fogva kíméletlenül ütött. Mondjam még, hogy fogamat köptem a delta posványába? Rettegtünk tőle, magasan vállas volt, mint a brailai világítótorony, lepattant róla a penge állítólag, a keze, mint a Galacon asszimiládott görög dokkmunkásnak.

Hagyd, mondták a fiúk, Mitti örült, csontokat gyűjtöget, ez az ő heppje. A szigetre szép Mitti a Szulina ágon járt át csónakkal, egyik szememmel a nád-vágó rabok mozgását figyeltem, másik szememmel Mittit kísértem lélegzetvisszafojtva, amikor önboldogításomhoz jó formát kínált. Óvtak az öregebb bakák szép Mittitől, azt mondták, Vlagyimir kapitány herélést helyezett kilátásba annak, aki megpróbálná a leányt nádasba csalogatni. Korábban egy oltyán fiút Dunába nyuvasztott ezért, szép Mitti azóta lett kicsit tébolyult.

Gyűjtött hát szép Mitti lábszárcsontot, koponyát, álkapcsot, csigolyából rengeteget szedett. Vlagyimir kapitány mondta, hogy hajdanán Csernavoda ellen küldött cári sereg maradéka, esetleg a tamariorai lepratelep hulláit dobja felszínre a mély, de ehhez kiskatonának az égvilágon semmi köze. Értetted, baiatule (fiú) harsogta, és vaskos öklöt mutatott. Értettem, kapitány. Egy tájékozott bukaresti úrigyerek viszont úgy tudta, éppen a Duna-csatornához

deportált politikai foglyok titkos temetőjében nádat arató rabokat őrzünk.

Egyszer csak délebbre vezényeltek, a Duna Szent-György ágának torkolatához. A kapitány költötetéséhez kivezényelték fecsegő Nica közlegényt, innentől kezdve meg volt fejtve a titok. Vlagyimir kapitány cölöpökre épült házából ládaszám hordtak ki felfűzött csontvázakat, lehet, mondta a közlegény, a kapitány háza sátánisták szeánszhelye volt, viszont az okos bukaresti úrifíú szerint a keleti rítusú népek-nél ilyesmi kizárt. Mitti viszont nem volt sehol. Aznap előtt azt mondta, néhány csontért átevez a Szulinán, ám ellenkező irányt vett, elment a töltesen Tulcsea felé. Vlagyimir kapitány őrjöngött, nem tudta, ott helyben kit heréljen ki, gondoltuk, tizedelni fog, de nem.

Eljött a másik tél, mint amilyen Dobrudzsa: fagyos, szeles, szürke január. A krivec jó ideje offenzívába kezdett északon, hol előlről, hol hátulról mart belénk, felfordította a barakk pléhfedelét, a tábor népe föld alá bújt volna ilyenkor. Estére arcunkra dermedt a jeges kín, az érckályha vörösre izzott éjféltre, felváltva gyúrtuk, fújtuk szemöldök nélkül már. Kapcát szárítottunk hajnalig, amíg a Szent-György ágon leúszott az első hajókürt.

Egy este, tán karácsony lehetett, álltunk a tábor-tűz fényében, meg-megvillant Vlagyimir kapitány arca, alig volt lágyabb valamivel. Néztük a Duna fénylő felszínét, egyszer csak két alak tűnt fel a töltesen: elől szamaras ember jött, hátul arctakart asszony kísérette. Szamarhátra kötözött rongyokból halvány pára szállt a hideg égre fel. Megjött Nica közlegény, vele szép Mitti, és velük – szamarháton – az újszülött. A kapitány fáklyával a gyermekre világított, fain kölyök, mondta.

Amikor az első hajókürt elhasalt hosszasan a lápon, az egyik közlegény jelentette: fiúk, Vlagyimir kapitány megfagyott! A tiszt üveges szemmel nézte szép Mittit, mintha erősen vádlón, aztán a vad ember tekintetét végképp bevonta a zúzmara. Később a csoda hírére megindultak a tamariorai leprások, megnézték a jégembert, majd köpködtek, te, rohadt, te, csúnya Heródes fajzatja.

Tavasza Vlagyimir kapitány csontig kiolvadva teljesen összeroskadt, a kutyák sem hordták szét.

„Születtem 1960-ban Mikházán, műszaki tanulmányaimat Marosvásárhelyen és Kolozsváron végeztem, jelenleg újságíró vagyok. Prózát erdélyi és magyarországi szépirodalmi folyóiratokban közlök, legutóbbi novellás-könyvem Nekuláj almája címmel a marosvásárhelyi Mentor Könyvek Kiadónál jelent meg.” L. I.

A népzeneről a torzított furulyáig

A Kerekes Band a Mandinernek

Torzítópédállal bolondítja meg a furuglát Fehér Zsombor, a Kerekes Band egyik alapítója, akiről az autentikus népzeneről, tíz év gyűjtéséről, az együttes saját útjára találásáról és a bár hegyi zenékről beszélgettünk a Fonó Budai Zeneház 25 éves jubileumának keretében.

1995-ben táncmuzikusként indult, az elmúlt tizenöt évben a hazai világzenei színtér egyik legnépszerűbb formációjává vált az önmagát régóta ethnofunkként definiáló Kerekes Band. Alapító-vezetője, a furulyás Fehér Zsombor (1979) tizennégy évesen a Szederinda Néptáncgyűjtés tagjaként jutott el az Egyszólam népzenei táborába, nem sokra rá erdélyi és palócföldi népdalgyűjtő körutakon járt, majd ütőgardonos öccsével, Viktorral eleinte kettesben, később kvartetté bővülve tartottak táncmuzikusat az egri Ifjúsági Házban. Az ezredforduló idején formálódtak ze-

nekarrá, hozták be a moldvai népzenebe a tájidegen hangszereket (kezdetben csak a brácsát, később a gitárt és basszusgitárt), kezdték el vegyíteni a népzenei alapokat funkos, jazzes, rockos és elektronikus elemekkel. Magasról tettek arra, hogy mit illik és mivel – kizárólag azt nézték, miként lehetne még erőteljesebb hangzásúvá, még döngölősebbé tenni a maguk zenéjét. És az általuk képviselt funkos improvizatív „csúrdöngölőre” a kereslet változatlan.

*

– Azt tudjuk, hogy a Fehér család az 1700-as évekig visszavezethető juhászfamilia, és ha kellett, betyárokat is bújtatott Heves megyében. De mégis, az öcséddel milyen kulturális, zenei örökséget hoztatok otthonról?
– Városi fiatalok vagyunk, de a szüleink révén erősek a falusi kötődéseink. Szüleink a revival mozgalom tagjai. Édesapánk Berzeviczy-Fehér János fazekas, körtemuzsika-készítő, édesanyánk pedig viseletkészítő, a Népművészet Mestere. Felgyűjtötte a Heves megyei népviseleteket, majd azokból a népi motívumokból kiindulva ma is hordható, saját kollekción hozott létre. Tehát lényegében ugyanazt csinálta viseletben, mint amit mi később zenében, amikor – a gyimesi furulyás Karácsony Lázár szavaival élve – egy-egy motívumot kivirágoztattunk, és az ősi dallamokat a saját tapasztalataink alapján hallgathatóvá tettük a mai fiatalok számára.

Nagyszüleink a palócföldi, pár száz lelkes zsákfaluban, Fedémesen laktak, rengeteget tanultunk tőlük. Nemcsak népdalokat, hanem hogy úgy általában, miként működött a falusi élet. Nagypapa hamar tisztába hozott minket: „Te

tényleg azt gondoltad, fiam, hogy egész életünkben táncoltunk és énekeltünk? Szombaton volt egy buli a fonóban, vasárnap elmentünk misére, és kész.”. Úgyhogy Viktor öcsémmel együtt megismerhettük a falusi élet nehézségeit is: kapáltunk, kukoricát tördeltünk, a ház körül sürgöttünk. Amikor először jártunk Gyimesben gyűjteni, ott is ugyanez történt: Tímár Viktor bácsinál előbb fát hasogattunk, elrendeztük az istállót, és csak ezt követően vette elő a hangszerét.

– *Fiatal korotokban Fedémesen működött még vonós banda?*

– Saját nem, viszont az egymással erős szimbiózisban élő négy község – Tarnalelesz, Bükkszenterzsébet, Szentdomonkos és Fedémes – közösségét egyaránt a tarnaleleszi cigánybanda szolgálta ki a lakodalomban, a búcsúban, a keresztelőn vagy a temetésen.

Az ezredfordulón a Hagyományok Házában dolgoztam dokumentaristaként, ott ajánlottam Vavrincz András figyelmébe ezt a bandát, amellyel aztán 2001 körül készítettek felvételeket a Fonóban zajló *Utolsó Óra* programban. A táncmuzikumi mozgalom számára tehát igazából mi fedeztük fel a tarnaleleszi zenekart, azóta szerencsére szép ismertséget futottak be, legutóbb Szalonnáék is játszottak tőlük egy táncrendet egyik lemezükön.

Az *Utolsó Óra* programra amúgy vitünk magunkkal két énekest is: nagypapánkat, Vincze Busa Rudolfot és nagybátyánkat, Fehér Giri Józsefet, a később a Kerekes Band egyik számában szereplő Tanyasi Jósikát. Számukra olyan lehetett Budapest, mint nekem lenne New

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCMŰZSÉGI ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a

www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrássy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

York, ha egyszer eljutnék oda, mondjuk az Electric Ladyland stúdióba. Kifésülködtek, beállították a hajukat, felvették a legszebb ruhájukat, és mindenféle izgalom nélkül elénekelték a nótákat.

– Ekkor már javában működött a Kerekes együttes. Miként került először a kezébe hangszer?

– Ének-zene tagozatos általános iskolába jártam, az énekkar a közösség miatt érdekelt, de nem gondoltam, hogy ebből bármi lesz. Édesanyánk hatására Viktor öcsémmel a Szederinda Néptáncegyüttes táncosai lettünk, ahol olyan muzsikuskok kísértek, mint Soós Csaba (ma Magos zenekar), Bobár Zoltán vagy Bognár András (később Tárkány Művek). Aztán, amikor 1993-ban az egyik középiskolai táborban a dudás-furulyás Dsupin Pali a hagyományokról mesélt, míg a többiek szenvedtek (mert-hogy csajozni és inni szerettek volna), én ámulva hallgattam. Olyanokat mondott ugyanis, amiket korábban odahaza a szüleinktől hallottam. Pali hatására vettem kézbe a furulyát.

– Milyen felvételek nyomán szaladtál neki?

– Mindenekelőtt egy Tatros-kazettát hallgattam rongyosra, annak hatására szédültem bele a moldvai zenébe. Nem sokkal később pár faluval odébb, Noszvajon az Egyszólam táborban Sáringer Kálmán tanította az első magyarbeci dallamokat. Majd a Gajdos ze-

Idén ősszel ünneplte negyedszázados fennállását a népi kultúra városi továbbélésének, megőrzésének fellegvára, a Fonó Budai Zeneház. A Mandiner ebből az alkalomból exkluzív sorozatot közöl az intézmény szellemiségét képviselő kulturális szereplőkkel, akik maguk is a közös gyökereinkből táplálkozó magyar és külföldi népzene, a néptánc, az (etno)jazz és a világzenei irányzatok kiváló művelői. A Fonó 25 interjú sorozatot itt olvashatják: https://mandiner.hu/pr-cikk/fono_25_belfold_interjuk

FONÓ
Budai Zeneház
25

nekart vezető Okos Tibi segített sokat, hogy milyen munkamódszerrel lehet precízen megtanulni az öregektől a játéket. Amennyire lehetett, lelassítottam a magnót, igyekeztem visszajátszani, és minél jobban belelendültem, annál jobban visszagyorsítottam, mígnem eljutottam az eredeti sebességig. Másfél hónapig foglalkoztam egyetlen dallammal, de amikor az meglett, lényegében kinyílt a világ.

– A moldvai mellett a gyimesi népzene meghatározó a pályádon. Miért ennek a vidéknek a szonikus hagyománya hatott rád annyira? Miért nem a szűkebb környezetedé?

– Utólag azt látom, engem mindig is a hegyi zenék vonzottak. Legalábbis én így nevezem őket. Mindig erős kötődést éreztem a pásztorember zenéjéhez, pedig ez a zenei világ a néptáncegyüttesen belül is réteg dolognak számított. Később persze rájöttem, hogy vélhetően azért, mert pásztor ősökkel rendelkezem. Amikor a kilencvenes évek végén az öcsémmel Olaszországban utcazenéltem, majdnem megverték minket, hogy mi ez a barbár zene. Miközben a svájci hegyekben sikert arattunk vele. Aztán a népzenevel párhuzamosan ismerkedtünk meg a blues-zal, ahol szintén a szikárabb, keményebb figurák jöttek be. Muddy Waters lett az isten.

A gimiben akkoriban tombolt a grunge-őrület. Meg később Jimi Hendrix és az általa képviselt keményebb rocksound. A moldvai zenében is ebbe szerettem bele: amikor először betettük a Tatros-kazettát, elégedetten állapítottuk meg, hogy na, ez végre úgy szól, mint a rockzene.

– Az első években Egerben sokáig tartottatok táncházakat. Milyen elvek mentén tettétek?

– Tizenegy éven át ment ez a klasszikus táncház. Tudni kell, hogy a moldvai zenében egyes táncokhoz egyetlen dallam tartozik, és ha a táncoktató azt harminc percen keresztül tanította, nekünk anynyi időn át azt az egyetlen dallamot kellett játszani. Én már a nyolcadik percnél annyira meguntam, hogy picit belenyúl-

tam a ritmusba, picit a dallamba. Egerben ez egyáltalán nem zavarta a táncosokat. Így indult el az, ami végül a Kerekes Band kialakulásához vezetett. Tartottunk farsangokat, ahol be lehetett öltözni. Barsi Csabi volt a táncházaink házigazdája – karakteres, szerethető, aktív srác –, aki minden buliban benne volt. Amikor először vetődünk el Budapestre, a táncházások elborzadtak, hogy miként játszottunk moldvait. Főleg amikor megcsináltuk a Kerekes Dance House Partyt füstgéppel, stroboszkóppal és lekapcsolt lámpákkal. Merthogy senki sem szeret villanyfényben összebújni és smárolni.

– A kezdeti autentikus korszakban jártatok gyűjteni?

– Nagyjából tíz éven keresztül. A legtöbbet Gyimesben – ezek ma megtalálhatók a Zenetudományi Intézet archívumában –, Viktor sokat gyűjtött Fedémesen is. Ezeket a dallamokat töltjük meg a magunk élményeivel. Amikor a faluban egy zenésszel beszélgettünk, rájöttünk, amit hallunk, az az ő története. És a miénk micsoda? Másokét éljük újra? Az ő dalait úgy játsszuk, ahogy ő? Vagy nekünk is van saját történetünk? És az a hiteles?

Mivel nem akartunk más bőrébe bújni, ezt az autentikus vonalat akkor elengedtük.

Tiszteljük azokat, akik táncházat csinálnak, meg szívesen részt veszünk benne, de azok nem mi vagyunk. És szerintem a legnagyobb respekt az, amikor a koncertünk után odajönnek a moldvai furulyások, és meghívják bennünket egy üveg sörre.

Egy jellemző történet: egyszer felkértek, hogy játsszam fel lemezre Pál Pista bácsi egyik nótáját. Gyönyörűen megtanultam, eljátszottam, a végén kaptam belőle egy tiszteletpéldányt. Betettem a lemezt, jött a szám, és egy idő után elbizonytalanodtam. Nem volt jó, ahogy én fújtam? De hát ez Pál Pista bácsi! Szerintem utólag megkérték az öregot, lamentáltam. És mikor már vagy másfél perce hallgattam a felvételt, egyszer egy ap-

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

róságból rájöttem, hogy a szentségit, ez én vagyok, és nem Pista bácsi. Nagyon megijedtem. Hogy nem vagyok én fénymásoló, én inkább a saját életemet szeretném élni, a korábban említett hatásokkal. A saját zenémet szeretném játszani.

– *A Kerekes együttestől hogyan jutunk el a Kerekes Bandig?*

– Folyamatosan tartottuk a táncházakat, közben meg gyűjtögettük azokat a zenei ötleteket, amelyeknek már csak áttételesen volt köze a népzenehez. Ebben mindig partner volt az általam szintén alapítótagnak tekintett Námor Csaba kobzos és Csarnó Ákos brácsás. 2003-ban bevettük Kónya Csaba basszusgitárost (akit 2017-ben Sohajda Péter váltott), Viktor pedig megtanult dobolni (addig gardonon és moldvai dobon játszott). A Kerekes együttest onnantól átneveztük Kerekes Bandre, majd 2005 táján végleg úgy döntöttünk, hogy abbahagyjuk a táncházasdit. Belefáradtunk. Addig tartottuk, amíg élveztük, amíg úgy éreztük, van valami népművelő hatása. Egyikünk sem kottaíró, kottaolvasó ember, igazából szívből, fül alapján zenélünk. Ezért is lényeges, hogy a zenekar ötünk személyiségéből tevődik össze. Mindenki hozta magával a saját zenei és zenén túli érdeklődését. Ez mind kellett ahhoz, hogy a Kerekes Band az legyen, ami most. Úgyhogy 2020-tól már a band szót is elhagytuk. Egyszerűen: Kerekes.

– *Első két albumotokat az amúgy progresszív rockra specializálódott Periferic Records adta ki. Hogyan jött létre ez a kapcsolat?*

– A kiadó karakán, jó kiállású vezetője, Böszörményi Gergely egy népzenei versenyen látott meg minket, talán épp a Fonóban, utána megkeresett, és felajánlotta, hogy szívesen kiadná a bemutatkozó lemezeinket. De akkor szöveg is benne a rock and roll – tette hozzá. Mi csak néztünk, hogy ő épp azt szeretné, amire mindig is vágytunk, és amitől ebben a szakmában mások mindig is szerettek volna megóvni bennünket. Korábban több népzenei antológián (*Táncháztalálkozó, Új élő népzene*) megjelentünk már, de mindenhol csak a gyimesit kérték. Ekkor két hónap alatt összeszereltük az első saját albumot (*Hungarian Folk Music From Gyimes and Moldva*), ami 2001-ben még Kerekes együttes néven jelent meg, aztán a Tímár-testvérekkel közösen készítettünk egy teljesen autentikus tánc(ház)lemezt (*Fütyül a Masina*, 2003). Ezzel is tudatosítva, hogy vagy énekelt a zene, és akkor

Fotó: Mészáros Zolt

az ember hallgatja, vagy hangszeres, és akkor táncol rá.

Merthogy mi ezt mindig is tánczene-nek gondoltuk. Majd 2006-ban jött a sok szempontból mérföldkőnek számító *Pimasz*, amit már szerzői kiadásban jelentettünk meg. Azóta is saját kiadásban jelennek meg a lemezeink.

– *A kezdeti Utolsó Óra program mellett alakult ki kötődésetek a Fonóhoz?*

– Hogyne. A Fonó nekünk sokáig olyan volt, mint később az A38 – a hely, ahová az ember mindenképpen el akar jutni, ahol szeretne minél többször fellépni. A kilencvenes években azt hozta nekünk, mint lehetnek a hatvanas évek londoni klubjai a beatben, amikor az egyik sarokban Paul McCartney ücsörgött, a másikon Jimi Hendrix poharazgatott, a harmadikon pedig Pete Townshend és Jimmy Page beszélgetett. A Fonóban akkoriban mi csak ámultunk, hogy jó, az ott a Sipos Misi, ott jön Porteleki Laci, amott meg Havasréti Pali és Berecz Andris! Azaz: kamaszkorunk félistenei. Közülük többeket később meghívtunk az egri táncházunkba is. Aztán ahogy ismertek lettünk Budapesten is, sokat léptünk fel a Fonóban is. Ott tartottuk a *Pimasz* lemezbemutató koncertjét, majd a kétezres évek végétől inkább az A38-ra tettük át a székhelyünk. Kivéve a 2016-os, hegyi zenét tartalmazó *Back to Folk*

bemutatóját, amelyen egy kitalált ország, Folkland zenéjét játszottuk. Ehhez tökéletesen illett a Fonó jurtaszerű, hagymakupolás színpada. Saját folklandi viseletünkben léptünk fel, a közönségnek folklandi zászlókat osztogatva.

– *A Pimasz óta folyamatosan távolodtok az autentikus népzene felől. Szerinted meddig vihető ez el?*

– Ameddig önazonos velünk. A legmesszebb talán a 2011-es *What The Folk* albumon mentünk, kizárólag saját szerzemények hallhatók rajta, amelyek már nem is a népzeneből merítenek, hanem a rockból, a grunge-ból, Jimi Hendrixből. Az energiaszint mindenképp rock, a hangzásban meg elkerülhetetlen a folk a furulya, a brácsa és a koboz miatt. De mindig is kísérleteztünk, hogy megtaláljunk egy olyan extrém hangzást, ami nem jellemző más zenekarokra. Hendrix abból a szempontból is példakép, ahogy a stúdióban zenélt. Hogy nem abban gondolkodott, hogy azt miként fogja koncerten előadni. Nekünk is van olyan szerzeményünk, amit lehetetlen élőben előadni. Például, amikor kilenc hosszúfuruglával játszom egyszerre. Így a stúdió nekünk fontos laboratórium, kísérletezőhely. Mai napig tart a kísérletezés: nemrég megjött Angliából egy újabb torzítópedál, tehát a mai napig megy a furulya hangzásának fejlesztése.

Jelenleg tizenhat pedálon keresztül megy át, mire megkapja azt a hangszínt, ami én vagyok.

– *A hazai folkélet továbbra sem fogad be titeket? Vagy ma már jobb a helyzet, mint mondjuk tizenöt évvel ezelőtt?*

– Szerintem a szakma már régóta elismer minket. Persze más kérdés, hogy tetszik-e neki a produkciónk vagy sem. A *Pimasz* album a világzenei szakma első számú magazinjában, a *Songlines*-ben *Top of the World Album* minősítést kapott. Huszonöt éve vagyunk a szakmában, ami eleve méltánylandó – hány meg hány zenekar hullott ki mellőlünk! Nemcsak elviseljük, de szeretjük is egymást. Ma is rendszeresen próbáljuk. Jó a csapat, jó a közösség. Jó átélni, amikor a fiatal táncházások az első, még autentikus albumokra meghatározó élményként hivatkoznak. És jó megérni, hogy immár huszonöt éve folyamatosan a színpadon lehetünk. Ráadásul olyan remek helyeken léphetünk fel telt házak előtt, mint a Művészetek Palotája, az A38 Hajó vagy éppen a Fonó.

Jávorszky Béla Szilárd
(*Mandiner*, 2020. november 26.)

„Talán ezt kellene csinálni a táncsal is...”

A 90 éves Timár Sándort az alábbi, 2000-ben vele készült interjúval is köszöntjük

– *Miért is lett a fiatal Timár Sándor épen néptáncos?*

– Édesanyámnak öt leánytestvére volt. Ők nagyon gyakran énekeltek, citeráztak, és mondják, hogy mikor picike voltam, és a kanapé a fal felé volt fordítva, én ott rugóztam a citeramuzsikára. Később, mikor már nagyobbacska lettem, bál volt Szolnokon, és amikor megszólalt a zene, akkor – ahogyan ezt otthon gyakoroltam – kiugrottam és bementem a terem közepére, és elkezdtem járni. De aztán elkaptak az asszonyok, mert Szolnokon hosszú viseletben jártak az asszonyok, lányok, és félték, hogy a szoknya agyoncsap, amikor páros forgó van.

Tehát így indult ez. Számomra ez egy nagyon nagy erőforrást és nagy tartalékot jelent a mai napig is. Mindig visszagon-dolok arra, honnan is indultam, honnan is kezdtem.

A táncsal komolyabban Szolnokon, a Versegly Gimnáziumban kezdtem el foglalkozni. Ott volt cserkészcsapat, voltak regőscserkészek is, akik – köztudott dolog – a néphagyománnyal nagyon komolyan foglalkoztak. Szerencse, hogy ez így volt, mert nekem nagyon idegen volt a tanyavilág meg a tanyasi iskola után a hideg, rideg gimnázium Szolnok központjában, de a cserkészeknél szerencsére a dallal, táncsal foglalkoztunk, és akkor ismét otthon éreztem magam.

– *Kik voltak még önre nagy hatással?*

– Debrecenből és az ország más részeiről híres táncosok jöttek, akik annak idején Molnár Istvántól tanultak, és ők tanították a cserkészeket táncolni. Én ugyan kutatóorvos szerettem volna lenni, de mivel apám parasztember volt, a 24 hold földjével „gazdag ember”-nek számított, ezért – hiába voltam az iskola legjobban érettségizett tanulója – még be se hívtak a felvételire. Egy darabig Szolnokon maradtam.

Volt egy kiváló énektanárom, Kóbor Antal, aki egy nagyszerű tanulmányt írt a zenetörténetről. Ennek az utolsó fejezete Bartók Béláról, Kodály Zoltánról, Veress Sándorról – Bartókék tanítványáról – szólt. Engem nagyon meglepett, hogy milyen érdekes és különleges módon közelítettek a népzenehez, majd abból teremtettek világhírű muzsikát. Valami motoszkált bennem, hogy talán ezt kellene csinálni a táncsal is.

Egyszer hallottam a híret annak, hogy Molnár István együttest alapít, ez volt a SZOT Művészegyüttes. Gondoltam, én is jelentkezem, elmegyek hozzá táncolni. Azt hiszem, ezt nagyon jól tettem, mert tőle nagyon sokat tanulhattam. Én őt már regőscserkész koromban megismertem. Siófokon volt egy népfőiskola, oda hatan, cserkészek elkerékpároztunk Kaposvári Gyulával, a cserkészvezetőnkkel. Borzasztó nagy öröm volt számomra, hogy nemcsak táncot kaptunk mi akkor Molnár Istvántól, hanem balladát mondott, énekelt nekünk, és ugyanazt éreztem a körében, mint amit otthon, gyermekkoromban átéltem a néphagyománnyal kapcsolatosan.

A SZOT Táncegyüttes egy kicsit „mamut” együttes volt, szovjet mintára. Tíz autóbusszal mentünk szerepelni. Ez olyan sokba került, hogy egyszer csak megszüntették.

A Mesti – 2020-as különszámunk címlapja

Beszéltünk arról sokszor, hogy de jó lenne, ha az iskolákban tényleg elindulna a tánc- és a játéktanítás. Sajnos, ez nem történhetett meg, mert ehhez olyan sokoldalúan képzett tanárookra van szükség, amit idáig nem tudtunk megoldani, bár igyekeztem segíteni azzal, hogy a *Néptáncnyelven* című kis könyvem megírtam a Püskiék kiadásában, aminek video- és hanganyag melléklete is van. Ebben a könyvben nem táncok vannak leírva, hanem az a módszer, amit én kidolgoztam több évtizeden keresztül, és úgy érzem, nagyon jól tudtam használni akár a művészi munkában, akár a mindennapos táncsal gyakorlatban.

– *Az Ön nevéhez elsőként a Bartók Táncegyüttes kapcsolódik valamennyiünk fejében. Ez mikor alakult meg?*

– 1958-ban alapítottam meg a Bartók Béla Táncegyüttest a Vegyipari Dolgozók Szakszervezete támogatásával. Huszonkét évig vezettem az együttest. Már említettem, mi volt az oka annak, hogy ezt a név-

adót választottam, aki egyúttal irányt is mutatott a művészi munkámban. Ezt a munkát huszonkét évig csináltam. Kiváló zeneszerző társaim voltak. Sárly László, Sári József zongoráztak, mert akkor csak néha-néha volt zenekar. Magnózenére is táncoltunk, de akkor az még nagyon gyenge volt.

Ez nagyon nagy és nagyszerű műhely volt. Eleinte Molnár István mesterem módszerét követve dolgoztam, de fokozatosan, a gyűjtések és a gyakorlati munka tapasztalatai alapján az első tíz év után kezdett kialakulni egy új módszer és egy új gyakorlat, amiben nagyon nagy segítség volt a zenei kíséret megváltozása.

Az első tíz évben is csináltunk már írott zenére koreográfiákat, de később Martin György javasolta, hogy hallgassam meg Sebő Ferencet és Halmos Bélát, hogy hogyan muzsikálnak. Meghallgattam és nagyon megtetszett. Korábban, amikor széki táncot gyakoroltunk, akkor ez a Pátria lemezekre történt. Ahhoz képest ez az élő muzsika nagyszerű dolog volt. Akkorra már teljesen készen álltunk arra, hogy a táncsalmozgalmat is elindítsuk. Ez először nem is volt bennünk tudatos. Aztán az egyik volt tanítványom, Lelkes Lajos – későbbi könyvkiadó – társaival együtt javasolta, hogy csináljunk táncsalat.

Novák Ferenc akkor írta a szakdolgozatát, kint járt Széken és nagyszerű dolgokat talált. Egy kicsit megriadtam, mert emlékeztem rá, hogy amikor a kötelező táncsalítás – csárdás – ment a tánciskolákban, az nagyon elriasztotta a fiatalokat. No, de nekivágtunk, elkezdődött a dolog és ma már a világ legkülönbözőbb pontjain él ez a hagyományápolás, amit itt, a Bartók együttesben alakítottam ki.

– *Hogyan emlékszik vissza az állami együttesben eltöltött időre?*

– Rábai Miklós alapította ezt az együttest. Abban az időben, amikor ő elkezdett a táncművészettel foglalkozni, nem álltak úgy készen a dolgok, mint ahogyan aztán később az én számomra álltak. Nem ismerték annyira részletesen a folklórt és nem sikerült anynyi törvényszerűséget leszűrni, mint ahogyan az én generációm ezt már megtehetette. Martin György, a Pesovár testvérek, Kallós Zoltán, Andrásfalvy Bertalan munkásságára gondolok. Én magam is gyűjtő

voltam. Megismertük ezt a világot közelebbről, és én az itt fellelt ismereteket azután egyrészt a táncművelésben, másrészt a színpadi munkámban használtam fel.

Nagyon örülök annak, hogy a Magyar Állami Népi Együttesben azt a tizenhat esztendő olyan hasznosan tölthettem el. Igaz, hogy voltak problémák, mert a korábbi időkben másként csinálták a táncosok meg a zenészek a dolgokat. Úgy érzem, valahogy sikerült összehangot teremtenem, és sikerült több olyan műsort létrehozni, amivel bejártuk a világot. Nem kis dolog, hogy négy amerikai turnét bonyolítottunk le, egyenként három hónaposak voltak ezek. Ez egy esztendő! De nemcsak Amerikában, hanem Ázsiában és Európa sok országában, rengeteg helyen jártunk. Örülök annak, hogy ezt a munkát elvégeztem.

– *Emlékszem a MÁNE első Timár-féle produkcióira, ahol a fő újdonság valóban az autentikus zene volt, de megjelentek olyan koreográfiai megoldások, amelyeket addig nem láthattunk: a táncosok a zenekar felé táncolnak, különféle pózokban énekelnek, a parasztoktól ellesett figurákat adnak elő...*

– Nagyon sokat változott a színpadi dramaturgia, a zenekíséret, megjelentek a zenészek a színpadon, és valóban, ahogyan a falvakban az szokás volt, amikor a legények táncoltak, a zenészek felé fordultak és szép összjáték alakult ki köztük. Azután a táncos a társával versengett. Ha páros tánc volt, akkor természetes, hogy a legény a párjával törődött. Ha többen táncoltak, akkor ügyeltek, vigyáztak egymásra. Betartották a rendet tánc közben. Ezeket a dolgokat vittük fel a színpadra, a teret újrafarmálva alakítottunk ki olyan helyzetet, ami azt a valós világot, ami a faluban volt, esszenciálisan tükrözte. Volt riporter, aki akkoriban azt kérdezte tőlem: igaz-e az, hogy az Állami Népi Együttes egy múzeum. Visszakérdeztem, hogy ezen jót vagy rosszat kell-e értenem. Mert én a múzeumot nagyon fontos kulturális örökhelynek tekintem. Oda nagyon sok ember eljár, és a világon mindenütt értéket őriz. És ha az Állami Népi Együttes értéket őriz, azért – gondolom – nem kell szégyenkezni.

– *Mi a helyzet most, mivel foglalkozik?*

– Most úgy érzem, semmiféle szakadás nem történt, én ugyanazt folytatom most is, mint amit ott elkezdtem. Amatőrnek mondhatnám abban az értelemben, hogy nem fizetéses ez az állás, vagyis az a munkakör, amit a gyerekek csinálnak; ők diákok még, viszont mégis professzionális szinten üzik, teszik a dolgukat, akár a Csillagszemű gyakorlott, jó táncosai, vagy a Timár Kamara Táncgyüttes táncosai. Most is ugyanúgy világsikereket érünk el: Párizs, London, Prága, Oszaka – ezek voltak a turné-helyeink, amelyek nagyszerű eredményeket és sikereket hoztak. Tévék, rádiók hozták ezeket a híreket, és erre nagyon büszkék vagyunk.

– *Sokat tanított külföldön. Hogyan fogadták a mi kultúránkat több ezer kilométerre innen?*

– Nagyon fontos az, hogy a tanító tanár tudja azt a kultúrát közvetíteni, amit a szándékában áll. A másik nagyon fontos az, hogy a dolog, amit tanítani akarunk, tehát a néptáncművelés érdekeltje a másik népet. Érdekes, hogy a japánok rokonoknak tekintenek minket. Ezért lett több ezer tanítványom ott az eltelt huszonegy év alatt. Nagyon sokan megtanulták ezeket a táncokat. De az is érdekes, hogy Kínában, Hongkongban, Tajvanon, de Észak- és Dél-Amerikában, Kanadában, Brazíliában is nagyon szívesen fogadták. Többször voltunk nagy fesztiválokon, így még több ország táncosaival találkoztunk. Én ugyan sosem jártam Ausztráliában, de többen jöttek onnan ide tanfolyamra. Megtudtuk, ugyanúgy él ott is a táncművelés. Nagyon büszkék vagyunk erre, mert nyilván valami nagyon fontos dologra érezték rá a külföldiek, akár magyarok, akár nem. Egy olyan hagyományvesztés és kultúraápolás történik itt Magyarországon, amit példának tekint a világ, bármelyik pontjára visszük is ezt a dolgot.

– *Hogyan képzeled el a néptáncművelés továbbadását az iskolákban?*

– A hagyomány, amit az elődeink sok száz – de mondhatnám az ezret is – év alatt tapasztaltak meg és gyűjtöttek össze, az óriási érték. A civilizált világban ez egy kicsit félresöpörött. Elindult az iskolai oktatás, a matematika, a nyelvtanítás, földrajz, történelem és sok minden más. Énektanítás ugyan volt, de az énekről lemaradt a játék és a tánc. Ez részben még a mai napig is így áll, azaz az ének önálló művészeti ág, pedig milyen jó lenne, ha ezt az egész kultúrát teljes egészében adnánk át a gyerekeknek. Tulajdonképpen ennek a modellje megteremtődött a táncműveléssel, ami elvárásolja a világot bármely táján lévő fiatalokat, de az idősebbeket is. És nagyon szívesen találkozunk ezzel a kultúrával. Ezt kellene nekünk még jobban kihasználni! Nagyon jó úton halad ez, de néha vannak bökkenők. Például már régen el kellett volna indítani a tanárképzést, hogy az iskolákban ne legyen tanárhiány, és ezt a munkát tehetséges pedagógusok végezzék, mert ha a tehetség a pedagógusban nincs meg, akkor nem tudjuk megnyerni a gyerekeket és hiába érték az, amit tud a tanár, ha nincs átadókészsége, szeretete a tanítványok iránt, akkor baj van.

A néphagyományban, népünk gyakorlatában a játék, a tánc, az ének, a viselkedési formák, az egymáshoz való viszonyulás, az öltözködés – és nem is sorolom tovább mindazt a sok mindent, amire nagy gondot fordítottak a szülők, a rokonok, a nagyszülők, és tanították a gyerekeket mindenre, amire a jövőben, az életben szükségük lesz – összefonódtak. Nem helyes az, ha egy dolgot kiemelünk, például csak rajzolni tanítjuk a gyerekeket. Az egész kultúrát át kell adni és ehhez bizony nagyon sokrétű, a gyerekeknek nagyon sokat adó személyiség kell. Tapasztaljuk, hogy azok a gyerekek, akik a Csillagszeműben nevelkednek fel, mennyivel jobban helyt tudnak állni az életben és jobban el tudják látni a feladatukat. Ezt én a saját családi körömben is tapasztalom. Nagyon nagy dolog az, hogy ezzel az életüket gazdagítani tudtuk.

– *Kik vannak a segítségére ebben a hatalmas munkában?*

– Az a szerencse, hogy feleségem, Böske (engem is szoktak a kisebb gyerekek Böske bácsinak szólítani) az egyik fő munkatársam, de most már a tanítványaim közül is sok olyan leány és fiú van, aki nagyon fontos szerepet tölt be. Egyedül nem is győzném ezt a rengeteg munkát sem az együttesben, sem vidéken, hiszen sokfelé hívnak minket tanítani. Tudok most már helyett is küldeni magam helyett, akár külföldre is. Ez a segítő gárda mindazt az értéket, amit az én munkám és a sok évtizedes tapasztalatom összegyűjtött, továbbadja. Kell is ez, mert egyszer csak eljön az az idő, amikor görbe bot kell, és akkor milyen jó lesz, hogy vannak olyan tanítványaim, akik tudják ezt a munkát folytatni.

– *Mit gondolsz a jövőről? Megmarad-e a kultúra?*

– Biztosan merem állítani, hogy ez a kultúra most már nem fog elveszni. Mert annyira elhíresült a világban, hogy ha mi itthon elfelejtünk, a világ követelné tőlünk. Ez nagy dolog. Valamikor a faluban azt nézték, mit csinálnak a városban, azt próbálták követni, ma fordítva van. Ha a világ annyira érdeklődik ez iránt, akkor a magyar ifjúság is fog a hagyomány iránt érdeklődni. Talán azért is van ez így, mert a világban rájöttek az emberek arra, hogy egy ilyen értékről, módszerről és lehetőségről lemondani – azaz arról, hogy fel tudjuk éleszteni a hagyományt – kár lenne. És ezt nemcsak nekünk, magyaroknak kell tennünk, a japánok is kérik a könyvemet japán nyelven, aztán Amerikában is várják, mert szeretnék az egyetemeken használni. Ez tényleg nagy dolog. Bizonyosan más nyelveken is meg fog jelenni.

Örülök, hogy ilyen sokat tudunk adni az embereknek itt Magyarországon és a világ különböző pontjain.

Febér Anikó

Kis magyar néprajz a rádióban

In: *Jávor Kata – Küllős Imola – Tátrai Zsuzsanna (szerk.): Kis magyar néprajz a Rádióban.*

RTV-Minerva, Budapest, 1978.

A KIMONDOTT SZÓ VARÁZSEREJE

A kimondott szó hatásába vetett hit majdnem olyan régi, mint az emberiség. Fellelhető Európában is a „legősibb”, eredet szempontjából helyhez és időhöz köthető alaprétgtől a művészi formában jelentkező, költői szövegekig a szómágia igen sokféle megnyilvánulási módja: áldás és átok, eskü, varázsigé, ráolvasás, ima, a rítusénekek jókívánásai, és még sok más, eredete szempontjából rokon műfaj.

Az átok a szómágián alapuló szövegformák egyik leg egyszerűbbje; igen sok változata ismert. Lehet beszédformula, amellyel a beszélő valakinek – vagy akár saját magának – rosszat kíván, de lehet valamilyen rossz lény, gonosz szellem elküldése bajelhárító, tisztító céllal, hagyományosan erre szolgáló szöveggel. Mint ilyen, mindenütt fellelhető, ahol bármilyen gonosz szellem létezésében, illetőleg a meghatározott körülmények között kimondott szó mágikus hatásában hisznek: a rávonatkozó adatok megtalálhatók Európa és a Közel-Kelet múltjában egyaránt.

A hivatalos vallásokban is használták a gonosz ellen irányuló szövegeket valamilyen istenség nevében vagy rá való hivatkozással. Gondoljunk a Biblia gazdag átokanyagára, de pl. Dionysos papjai és általában mindenfajta arra hivatott egyházi személy használhatta a vallás szentesítette módon az átkot. A keresztény Európában a mai napig nyomon követhető; a középkorban a démonizálás az egyházi rítus része volt.

A parasztság gyakorlatában használt átkok (egész Európában) részint profán tartalmúak, a kimondott szó hatását közvetlenül, felsőbbrendű lényre való hivatkozás nélkül alkalmazzák, részint az egyházi átokszövegek lecsiszolódott, átalakított, más szövegösszefüggésekbe épített töredékei. A gyógyítók használták ráolvasásszövegek jelentős része is tartalmaz átkot, amely a betegség ellen irányul, a betegséget küldi ki a betegből. De ismerte és használta a magyar (és európai) parasztság az egyházi gyakorlatból eredő ördögöt, boszorkányt, lidércet és egyéb rosszat elküldő, elátkozó, tisztító célzatú átokszövegeket is. Egyes kutatók bizonyos történeti adatok alapján a magyarság múltjában énekelt *rontóigéket* is feltételeztek. A közelmúltban rontó célzatú átokszövegek leginkább a szerelmi varázslás praktikáit kísérték. A paraszti hitvilágban elterjedt volt az átok hatásába vetett hit: az átok beteljesül; baj esetén felmerül a gyanú, hogy az illetőt megátkozták. Azt tartották, hogy ahol megátkoznak valakit, ott időnként tűz lángol fel. Az átok „helyet keres”: arra száll, aki „érdemes” rá, sőt kimondójára is visszaszállhat. Tulajdonképpen formailag is, tartalmilag is átoknak tekinthetők a ma általánosan

ismert szitkozódások: *a csúz egye le az orrod végét, hogy a tályog essen beléd*, vagy a legközismertebb: *a fene egyen meg*. Ezek szövegükben őrizhetnek régi betegség elképzelésekre vonatkozó hitmaradványokat, de funkciójukat tekintve nem átkok, legalábbis ma már nem azok, hanem csak sztereotip beszédformulák.

Hogy az átok sok nem említett „alkalmazási területe” közül még egy egészen más jellegűt megemlítsünk: több népköltészeti műfajban, így a mesében, mondában, dalban, balladában is vannak átokformulák. Gondoljunk csak a legközismertebbre, a *mosdóvized vérré váljon, törülköződ lángot hányjon...* balladai átkozódásra. Az átokdal a lírai dalok sok szövegváltozattal képviselt önálló csoportja. Ezekben az esetekben már természetesen nem beszélhetünk szómágiáról, hanem másfajta törvényszerűségek szerint élő és terjedő költői eszközökről.

A *ráolvasásokban* maradt fenn leggazdagabban a szómágia eredeti funkciójában. A magyar parasztság mindennapi életének szinte minden területén fellelhető. A legnagyobb számban fennmaradt gyógyító szövegek mellett ráolvastak a ház körül elszaporodó férgekre; hogy magasabbra keljen, a kenyérre; az összeállni nem akaró vajra, a gyümölcsfára, hogy jó termést hozzon stb. A szövegek tartalmilag, formailag és eredetüket tekintve is igen sokfélék. Ezúttal a ráolvasásnak azokat az aspektusait vesszük vizsgálóra, amelyekben az utolsó néhány évszázad alatt változások mentek végbe.

A változások legkevésbé önmagát a szöveget érintették. A hit szerint a pontosan elmondott szöveg biztosította a hatást, azért az változatlanul öröklődött apáról fiúra, sok megkövült, már nem értett elemet is megőrizve. Így hallhatunk még a XX. században is eltorzított görög vagy héber szavakból kevert ráolvasást, pl. egy szabolcsi öregasszony szájából, aki meg van róla győződve, hogy kígyómarás ellen az az egyedül hathatós eszköz, ha hajnalban háromszor ezt mondja: *Elim, melim, relim*. A nagy állandóság mellett mégis észlelhetők változások is, hiszen a szövegek többnyire szájhagyomány útján terjedtek. A formát illetően legszembeötlőbb a rövidülés. A Bornemissza feljegyezte XVI. századi szövegekhez hasonló hosszúságúak már csak olyan archaikus területeken találhatók, mint Moldva vagy a Gyimes völgye.

A felhasználás célját tekintve legfontosabb változás a rontó, betegséget okozó szövegek szinte teljes kipusztulása. Bár mindig is több gyógyító szöveg lehetett, mint bármi egyéb, feltétlenül szemléletbeli változás eredménye, hogy a régen mindenféle célra hathatósan tartott ráolvasásokat már többnyire csak olyan szükségállapotban vet-

ték elő újra, mint pl. egy gyermek hirtelen megbetegedése. Ha manapság a szemverés okozta gyerekbetegségek iránt érdeklődünk, még minden faluban akad öregasszony, aki tud szemverés-gyógyító ráolvasást; ha más nem, ezt a rövid fohászt: *Szem néztes, szív szerette, Jézus, Mária fordítsd meg rajta.*

Legfeltűnőbb jelenség a ráolvasók „elkomolytalanodása”. Bár ma is él még néhány öregasszony, aki féltve őrzi régi szövege titkát, és akadnak súlyos betegek, akik már minden orvosságot kipróbálván, őt is felkeresik; a közelmúlta mégis sokkal jellemzőbb az, hogy az általánosan elterjedt árpagyógyító ráolvasásokat használják. Ha valaki egy beteg szemű emberrel találkozott, ezt kellett kérdeznie: *Mi van a szemedben?* Az felelt: *Árpa. Ő pedig rávágta: Nem igaz, hazudsz!*

Régen hitték is, hogy a betegség letagadásával valóban eltűnik a baj, de ez egyre inkább tréfás szokássá lett: miután a hagyományos beidegződöttség folytán elhangzott a párbeszéd, nevettek rajta egy jót. Ugyanígy tréfás gyermekmondóka lett a *Fecskét látok, szeplőt hányok... vagy Egér, egér, adj vasfogat...* Ki hinné az utóbbiról, hogy Európa több helyén még ma is hiszik, hogy éppen ennek elmondása révén lesz erős foga a gyerekeknek.

A kutatás egyik elsődleges feladata az eredet kérdésének megoldása. E problémák sokrétűségének érzékeltetésére mutatunk be a következőkben néhány példát.

A magyar ráolvasások *lehetetlenségi formuláknak* nevezett csoportjáról az a vélemény alakult ki, hogy „keleti” eredetű – mert pl. votják, mordvin, csuvas szövegek gyakran tartalmaznak rontó lényeknek szabott lehetetlen feltételeket, sőt az egyik legkorábban lejegyzett magyar ráolvasásunk, a XVI. századi szelestei ráolvasás is lehetlenségek felsorolását tartalmazza:

*Erdőn jár vala lebeke tárgy,
béka vala ekéje,
kígyó vala ostora,
szánt vala követ,
vet vala kevecset...
... Miképpen a kő nem gyökerezhetik és nem levelezhetik,
azonképpen te itt a lovon ne gyökerezhessél és levelezhessél!*

Ez a szöveg egyedi darab, ugyanúgy nincs kapcsolatban a XIX-XX. században gyűjtött, lehetlenségi formulákkal, mint ahogy az említett keleti szövegekkel sem. A magyar anyagból elének táruló kép is elég sokrétű, de még bonyolultabb az esetleges kapcsolatok kérdése, ha a magyar nyelvterületen túlra is tekintünk – bármerre: lehetetlen feltételekkel ugyanis nemcsak keleten találkozunk. Nézzünk először néhány magyar szöveget!

A szemem nőtt árpának elterjedt gyógymódja három vagy kilenc árpaszem kútba dobása, amit néha ilyesféle szövegek kísérnek:

*Akkor nőjjön árpa a szememen,
ha majd ez az árpaszem kinő!*

Itt a lehetlenség szöveges kifejezése egy gyógyító eljárás tartozéka.

Általános hit, hogy a boszorkányt távol lehet tartani szemes termények (mák, köles) szórásával. Míg fel nem szedi, nem juthat a tőle óvott személyhez vagy tárgyhoz – tehát lehetetlen feladatot kapott. Ennek a hitnek – és mágikus gyakorlatnak – felel meg az a dévai csángó szöveg,

amelyet Szent György estéjén mondanak el az istállóban mákot hintve szét:

*Szépasszony, akkor fond bé a lovam sörényit,
ha ezt a mákot megolvastad!*

Ha ilyen esetekben a kapcsolatokat kutatjuk, nyilvánvaló, hogy nem szövegpárhuzamokat kell keresnünk, hanem éppen a hiedelemháttér és a paraszti hagyományokból ismert mágikus gyakorlat nyújt fogódzót. Ahol hasonló hit vagy gyakorlat ismert, ott alkalomszerűen megjelenhetnek ilyen, a lehetetlen feltételt egyszerű formában kifejező szövegek is. Tehát szövegeinknek egész Európában vannak rokonai, csak ez a rokonság nem szövegfilológiai megfelelést jelent.

A témánkba vágó ráolvasások azonban egészen más jellegűek is lehetnek. Elterjedt féregűző szöveg például ez:

*Annyi nyű maradjon benned,
valahány prókátornak mennybe megy a lelke!*

Itt a lehetetlen feltételnek semmi köze a paraszti hitvilághoz – ez már tisztán szövegformula, amely mint szöveg terjed, és mint szövegnek vannak rokonai egész Közép-Európában.

„Szövegrokonai” egyébként lehetnek a népi hitvilág, a mágikus gyakorlat talajából sarjadt ráolvasásoknak is; ezek bonyolultabb, költői megfogalmazású formulák, amelyek elszakadva eredeti talajuktól, már mint szövegek terjednek tovább, őrizve azonban egy valamikori mágikus gyakorlat nyomait. Nézzünk meg pl. egy főként a német nyelvterületen ismert, tolvajtól védő epikus ráolvasásból pár sort! A gyermekágyban fekvő Máriától el akarják lopni a kis Jézust, Mária azonban Szent Péterrel *megköteti* a tolvajokat.

*Mária szólt: Szent Péter, kösd meg őket, ...
hogy álljanak, mint a cövek, ...
míg meg nem tudnak számolni minden csillagot,
minden hópelyhet,
a tenger minden cseppjét,
minden homokszemet...*

A kutatók a szöveg eredetét keresve egészen Kisázsiaig, Arábiáig jutottak el, a merészebbek az ókori Kelet démonizáló gyakorlatáig. Mindenesetre a megszámlálhatatlanul sok dolog összeszámolására vonatkozó formula a mohamedán démonizáló szövegekben éppoly elterjedt, mint az orosz, délszláv, görög ráolvasásokban. Minél nyugatabbra megyünk, annál gyakoribb valamely keresztényiesített forma használata. Ezek is tartalmazzák azonban a nagyon szilárdnak és hosszú életűnek látszó démonmegkötő formulát, amely a mágia talajától, amelyből sarjadt, már elszakadt, de mint szöveg még hathatósan bizonyul. Általában úgy látszik, hogy Kelet-Délkelet-Európában több a mágikus háttérrel elevenebb kapcsolatot tartó, azzal együtt élő szöveg; míg Nyugat- és Közép-Európában az inkább csak szöveg mivoltukban ható, kikristályosodott, egymással szövegrokonságot tartó formák a jellemzőbbek. E két terület határán a magyar ráolvasásszövegek a lehetlenségi formulák tekintetében inkább keleties vonásokat mutatnak, ez azonban nem ázsiai szövegkapcsolatokat, hanem a hit – gyakorlat – szöveg viszonyának kelet-európai jellegzetességeit jelzi.

Pócs Éva

Azért még mindig az albumok...

Négy folk (közeli) lemezeről

*Hát igen, még mindig az albumformátum az egyik legelementárisabb kulturális koncentrátum, arra is felettebb alkalmas, hogy le-
mérjük dolgainkat kívül-belül. Kívül az adott előadót is meg tudjuk vizsgálni: hol tart, mi történt vele, mit szeretne közölni stb.;
belső tájainkon pedig a szimpla szórakozástól a drámai emelkedettségig terjedhet az ív. A folk körüli előadók szerencsére továbbra
is benne vannak ebben a régmódi, de felettebb vonzó buliban. Négy csodás lemez fókuszban.*

Kollár-Klemencz László előző szólólemezéről úgy mondtuk el a magunkét három éve, hogy az érzelmi és azonosulási pontokon túl igyekeztünk rávilágítani költői-muzsikusi művészetének egyéb lényeges pontjaira. Az új lemez, ami *Ég az erdő* (Gryllus, 2020) címe hallgat, és Kollár-Klemencz Kamarazenekar néven fut, idén év elején már megjelent online, most pedig fizikai CD-n is. Az online publikáció alkalmából már volt nálunk egy *Dalról-dalra* mesélés januárban, de még nem mondtuk el a véleményünket róla. Mivel a korábbi cikkben foglaltakhoz a zeneiséget és dalfelépítési metódust illetően nem sok egyebet tudnánk hozzátenni, és a *Dalról-dalra* is alapos képet ad erről az újról, ezért próbálunk lényegre törők lenni. Például: az *Ég az erdő* album a szorosán és tágan értelmezett folkzene egyik abszolút csúcsteljesítménye. Népzene is, és nem csak például a *Pusztinai nagy hegy alatt* csángóparafrázisa végett, vagy mert a címadóba is belehúzzák a magukét a közreműködő népzeneészek, hanem a folk nagy kosarába a népzénet is beleszámítjuk. De nem csak azt: a zeneköltészet sok egyéb világtelmezést és annak megmutatását is magába foglalja, tehát messze nem sima dobozgitáros prünytyögésről beszélünk. Épp ellenkezőleg, itt még a legkamaraiabb hangszerelések közben is csordulásig töltött hangulati sűrűségben fürdőzhetünk. Az egy dolog, hogy klasszikus folk-menetek köszönnek be, de gyöngéd viszonyt ápolnak számos egyébvel is: tangó, kortárs vonósjáték, drámai rezümék hangképei, akusztikus kamara-pop, és megannyi apróság, ami mind megnyugtatóan oldódik fel a produkciótestben. És pont ez a lényeg, ez az egység, az összkép panorámvibrálása, amiből csak akkor tudunk konkrétumokat kiszálaszni, ha ilyesmire vagyunk kattanva. Különbösen felesleges, a legüdvözítőbb egyvégtében élvezni ezt a mélység-élességű rácsodálkozást az élet sűrűjére, és lenyűgöző részletgazdagságára. Akár többször is egymás után, mert annyi benne a lehetőség, ahányszor csak nekilátunk. Az igazán jó produkciók, mint ez is, mindig kulturális összegzések és esszenciák. Azért vannak, mert elengedhetetlen a létezésük a teljes emberi élethez.

Ja, és legyen már egy olyan lemez is valamikor, amiben Máté Katóé a főszerep! Ha pedig éppenséggel nem szerzői alkot, akkor rakja össze számára más, aki szintén azt érzi, hogy Kató érzéki hangjából és beleérző előadásmódjából közel sem elég néhány strófányi közreműködés. (A zenészek jó része az előző lemezen is játszott, a többiek pedig tessék elolvasni a borítón, hiszen megbeszéltük már az elején, hogy albumot birtokolni elengedhetetlen kelléke a napi ügymeneten túli létezésnek.)

*

Innen folytathatjuk is: az Ötödik Évszak világa szintén a széles merítésű folkra van felfűzve, a klasszikus népzene jelenléte azonban hangsúlyosan kontúrosabb. De elsősorban a szegletek és hézagok kitöltése tekintetében, szó sincs az adott hangulatok és dalok teljes leuralásáról. A produkció aurája elsősorban érzelmi feszülésekkel és bejárásokkal van feltöltve, az egészen visszafogott, testiség is vállaló lefojtott vibrálásoktól a bátran kitarulkozó lelki megnyílásig, végig egy olyan úton, ami nem csak névlegesen vállalja európaiságát, hanem átgondolt kulturális összetettségében. Mégis, minden bevállalásával és nevetős lazaságával együtt átlengi valami roppant vonzó szemérem is, amittől még inkább nekünk és rólunk

szól. A képlet roppant egyszerű: a népzeneben jártas, jó bandákban kipróbált muzsikusok (Hegedűs Máté – hegedű, Csoóri Sándor „Süandi” – brácsa, tambura, koboz, ének, Szabó Csobán Gergő – bőgő, Zimber Ferenc – cimbalom és Takács Ádám – hegedű) saját hangszereiket szabadon használva írtak játékos és lehetőleg sokféle hangulatot beidéző dalokat, amik szerencsére nincsenek túltolva semmilyen irányba. Ezért pont úgy működnek is, mint az szándékukban állhatott – már ami elgondolható ebből műélvezet közben, az érzelmi felfokozottság élvezete profin kipenderít józanságunkból, amit persze bolondok lennénk bánni.

Ez az „akusztikus városi zene” akkor a legátütőbb, amikor nem egyszerűen csak hangulatban van, de meg is tud mámorosodni a drámai felhangok töménységében. Ilyenkor az van, hogy már mindenestül belülré tévedünk, a kószáló hegedű és cimbalom, a szaggató brácsa vagy akár a cimbalom megszaladásai ott kavarnak köröttünk; ilyenkor belső hő keletkezik, és ez a forrás valami igazán lényegesre tapint rá: a létezés egyedi és megismételhetetlen csodájára. A *Zobor* például hangsúlyosan hozza mindezt. Ehhez persze elengedhetetlen Izabella Caussanel éterien szellős hangja és beleérző készsége – nem mondom, hogy a muzsikus srácok tehetsége és kiérlelt zenei tudása nem elég a megmártózáshoz, de a varázslathoz már Izabella is szükséges. Ő egyébként francia-magyar, így ezzel a lehetőséggel élve több francia nyelvű dal is lemezeze került. Alapvetően ezek lettek némileg a lazább, oldottabb, virgoncabb percek, a magyarul eldaloltak pedig a masszívabbak, és ez akkor is így van, amikor dalon belül van nyelvváltás (na jó, a *Madárka* legyen kivétel, ebben gyakorlatilag nem számít a váltakoztatás, úgy padló, ahogy van). A népdalszövegeken túl egyébként domináns a klasszikus költészet: Victor Hugo, József Attila, Csoóri Sándor és Szép Ernő versei mintha tényleg ezekhez a dalokhoz íródtak volna.

A *Ne rejsd el* (Fonó, 2020) című debütálás nem egyszerűen egy reményteljes nyitás, hanem egyből a csúcsra is repítette az Ötödik Évszakot, reméljük élnek a lehetőséggel...

*

Lajkó Félixről legutóbb a lengyel VOŁOSI-val kiadott lemeze viszonylatában beszéltük át a fontos pontokat és az életmű akkori jelenidejűségét mintegy másfél éve, ami azért is volt némileg paradoxon, mert a Lajkó Félix & Band, amivel ezt a *Start* (Fonó, 2020) című lemezt most kiadta, már akkor is létezett, és koncerteztek is. Láttam a debütáló hangversenyt a BOK Arénában, amiből lesűrhető volt ez-az, például, hogy Félixnek igaza van, amikor azt mondja: „Zenekarban játszani kötöttség. A jó része az, amikor a zenekar együtt meg tud szólalni. Ha van egy téma, amit elkezdünk játszani, és aztán egyszer csak robban egy nagyot. És van az a része, amely zenekarban nem, inkább szólóban működik: amikor teljes improvizáció van és nincs körülöttem senki. Mindkettő jó. Valószínűleg, ha nem lenne az egyik vagy a másik, akkor hiányérzetem lenne.”. Nos, nekem évekig hiányérzetem volt, merthogy régóta nélkülöznünk kell szólólemezt tőle, ám aztán nem egyszerűen csak megszoktam a különböző alkalmi projektekké sorban megjelenő dolgait, de talán már pont a magányos verzió lenne szokatlan élmény. Vagy azért, mert így jobban kordában tartja az egyébként végtelenbe szaladgáló alkotói egót, amivel önmagában persze semmi gond, csak hallgatóként mégis üdvözítőbb, ha az irányzék be van löve dekodolhatóbb irányokba. Szóval ma már úgy látom, hogy egy zenekar adta keret nem feltétlenül töri meg alkotói énjét, sokkal inkább támogatja.

Lajkó Félix verbálisan szűkszavú, és nemcsak mert szerzőként javarészt hangszeres menetekben gondolkodik, nyilatkozataiban feltűnően aszkéta saját művészetéről, számára éppen elég, amit zenéjével odarak, a megfejtését másra bízva. Épp ezért nem is annyira a gondolati elemek ugranak be őt hallgatva, hanem impulzusok, villanások, hangulati elemek, érzelmi görgések, és túlkapasok, olyan elementáris energiák mentén való megélések, amiket az ember vagy ajándékként él meg, vagy kevéssé tudja figyelembe venni. Én előbbieik közé tartozom, így már csak el kell döntenem, hogy az ez évi prémium mennyire jött be. Először is: a profi muzsikustársak (Sidoo Attila - gitár, Kertész Endre - cselló, Mazura János - tuba, Barcza Horváth József - nagybőgő, Czirják Tamás - dob) kontúros és minden irányban szilárd kereteket teremtettek Félix elszállásaihoz, aki így témánál tudott jórészt maradni. És ez tényleg jól van így, igazán megnyugtató és gyógyító lehet, amikor olyan társakra talál az ember, akikkel vállvetve tud bekalandozni hatalmas tereket és világokat, ráadásul ugyanúgy kevéssé törődve műfaji korlátokkal, mint szólóban. És ebből következik az a lényeges pont, amit már érintettünk: tényleg nincs itt valójában korlátozva semmi, amikor a mesternek nagyon mehetnékje van, a banda legfeljebb áttér kísérő-grúvra, hagyják, hadd szárnyaljon egy kört és kész. Na, hogy végül alá is húztuk és meg is cáfoltuk a fenti idézetet, felszabadultan hallgathatjuk tovább ezt a színes és bőséggel adagolt kavalkádot. Én már öregszem, kifejezetten bírom, amikor nem kell sietni sehová, és csak pár hang van a fülemben húzva nagy ráérősen – ilyenkor már az utánuk rendre bekövetkező szélesebb futamokat is megbékélve fogadom.

*

Eddig összefolyattuk a lemezeket tematikailag, pedig talán nem kéne, nehogy erősítés helyett kicsit kioltsa egymást ennyi mirákulum, ezért most újrakalibrálunk, és a zárásként következő *acappella* triót önmaga korábbi inkarnációjával nyitjuk. A Dalinda két évvel ezelőtti lemezéről ezt írtuk: „Másik irány, másik kiteljesedés a Dalinda énekesnőé. A népdal és a népzene itt mágikus köntöst ölt, vagyis a világfa azon ágára repülhetünk, ahová önerőből nagyon nehéz feljutni. Azért is, mert oda csak az együtt éneklőknek van világútlevelük. Ez az ajtó nyílt ki most, a Dalindások égi szépségű hangjukkal, teljes szívük erejével, minden női szándékukkal röptenek erre a lakhatóbb létsíkra. Remélem eddig is tudta mindenki,

hogy a valódi nőiség képes ezt a szíven át az égbe vezető utat megnyitni. Persze a szív közepe egyáltalán nincs közelebb, mint a legmagasabb ég, csak a profán hétköznapi világ akarja ezt elhitetni velünk – ami viszont a nőiség teljességét csorbítja, így pont lényegétől fosztja meg.”.

Az *Átjárók* (Fonó, 2020) című új lemezükkel még tovább jutotak, nem csak bebarangolják ezt az eget-földet összekötő hidat, de valóságos átjárót nyitottak számunkra is. Ha engedjük magunkat kézen fogni, és zengő hangjuk varázsát egészében befogadva van bátorságunk elhagyni földi nyavalyainkat és röghöz kötéseinket, akkor megnyilvánulhat a tényleges csoda: először a megnyugvás és bizalom, hogy végre igazán átadhatjuk magunkat másoknak, bántódásunk nem eshet, majd ezt követi a kinyílás, hogy ami ebből felénk árad, azt szabadon befogadhatjuk, és végül a felfedezése valami eredendően magasabb rendű minőségnek. Nem lehet ezt az egészet fejjel megérteni, a legkomolyabban mondom. Nincs is rákészülési időnk, egyből a magasba húznak, arra biztatva, hogy elhagyjuk szokott formáinkat. Egyáltalán nem akarnak színlelni, és nincs itt semmi elnagyolva és mímelve sem, a gyermeki tisztaságú lelkület mellett a kiérlelt bölcsességben fürdőzés és az inspiráló kitérülködés a részvétel gyümölcse. És az sem számít szemernyit sem, hogy szakrális vagy úgymond profán térben járunk éppen egy adott dalban, a drámai magas-fokból nincs engedmény és alámenés, sem technikai, sem érzelmi értelemben.

Ejtsünk szót a külső tematikáról is: népdalok, hagyományos folklór került feldolgozásra, mint az első lemezen; egyszerűség, alaperények, többszólamúság és modern áthallások összegződtek egységes foglatba, a részleteket pedig nem mindig érdemes szétbontani, ugyanis ezzel is lényegét és gyógyító erejét bontanánk meg. De ott van szépen sorban minden dal szövege és a hozzájuk tartozó rövid magyarázat is a kísérőfüzetben, szóval utána lehet olvasni, amikor az ember túl van az első néhány megmerítkezésen. Ha tanácsolhatom, az ismerkedés ráérős perceiben még ne bántsuk az élményt túl sok utánagondolással sem, nemhogy analitikus szalagzattal, hagyjuk inkább, hogy a dalok éteri erői kifejtessék jótekonny hatásukat.

A Dalinda énekesnő *Átjárók* című lemezével egyértelműen az év eddigi legjobb és legfelemelőbb folklemezét rakta elénk, becsüljük meg nagyon! (Harmadrészben a felállás is változott a debütáláshoz képest: Paár Julianna és Tímár Sára mellé Nádasdy Fanni társult tavaly – ütőgardonon pedig Hargitai-Halászi Lehel közreműködik.)

Ráczi Mihály
(*langolo.hu* – 2020. november 26.)

Őseinktől kapott örökség

Hasnyományörzés a jászági családokban

A Tiszától nyugatra, a Mátra hegység lábánál, a Zagyva és a Tarna folyók ölelésében fekvő ligetes alföldi táj a Jászság. Ide telepedtek le a XIII. század második felében az alán eredetű jászok, akik a királyoktól kapott kiváltságaiknak köszönhetően évszázadokon át szabadon élhettek.

Autonómiájuk 1702-ben veszélybe került, amikor I. Lipót király a Jászság földjét és népét a Kunsággal együtt eladta a Német Lovagrendnek ötszázezer rajnai aranyforintért. A jászok és kunok nem hagyták veszni ősi kiváltságaikat. 1745-ben saját pénzükön visszaváltották szabadságukat.

A redempciót (az önmegváltást) követően a Jászságban is fejlődésnek indult a céhes ipar, az önálló paraszti gazdálkodás, kialakult egy öntudatában megerősödött parasztpolgári társadalom. A kiváltságos Jászkun Hármaskerület 1876-ban szűnt meg. A Jászság az újonnan kialakított Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez került, amelynek azóta is meghatározó tájegysége.

A jászok ma is közismertek sajátos erős öntudatukról, amely nemcsak érzéseikben van jelen, de életük számos területén a legkülönbözőbb módon megnyilvánul.

A jász identitás legszebb példái a jelképek (Jászkürt, Jász-émlékmű, Kapitánykert, Jászok köve), a hagyományörző közösségek (hagyományörző és néptáncsoportok, népdalkörök, bandériumok, díszítőművészeti szakkörök, honismereti szakkörök, baráti körök, Jászok Egyesülete) és rendezvények, melyek sorában első az 1995-től évente megrendezésre kerülő Jász Világtalálkozó, a jászok legnagyobb seregszemléje, amelyet minden évben más és más településen tartanak. 1998 óta ezen az ünnepségen választják meg az újkor jászkapitányát is, kinek legfőbb feladata a hagyományörzés istápolása és a jász öntudat erősítése.

A XX. század második felében az egyre erősödő jász öntudat hívta életre a jászok már rég elfeledett hagyományos parasztpolgári viseletét is.

1994-ben, amikor a jászok a kunokkal együtt a jászkun redempció 250 éves évfordulójának egész éven át tartó megünneplésére készültek nagyon sok jász emberben felmerült a gondolat, hogy a jubileumi ünnepségen jász viseletben szeretne megjelenni. De milyen is volt az? A kérdés megoldásához elsőként a Jász Múzeum nyújtott segítséget, amikor az ügy mellé álló Rokolya varróműhely tagjai (Tajti Erzsébet, Borbásné Budai Valéria, Donkóné Birkás Tünde, Besenyei Ildikó) rendelkezésére bocsátotta tanulmányozás céljából a gyűjteményében lévő viseleti darabokat és gyűjtési adatokat. De partnerek voltak a rekonstrukciós munkában Jászberény méter- és rövidáru üzletei is, akik ma is biztosítják a jász viselethez szükséges megfelelő alapanyagokat és díszítő materiákat. Ennek köszönhetően 1995-ben a jászkun redempció jubileumi rendezvényein a jászok közül már nagyon sokan (korra, nemre való tekintet nélkül) jász viseletben vettek részt.

Csodálatos és példa nélküli volt a jász viseletnek ez a váratlan újjászületése, hiszen a Jászságban ekkorra már halvány emléke is alig élt az egykori színpompás öltözetnek. S hogy nem egyszeri fellángolásról volt szó, azt nagyon jól bizonyítja a tény, hogy a jász viselet napjainkra az életünk részévé vált.

Természetesen a viseletrekonstrukció sok nehézséggel járt. Tanulmányozni kellett a régi viseleti darabok rafinált szabás-

Gorác József Márk

formáit. Meg kellett találni a XIX. századi materiákhoz (tabit, csemelet, kamuka, mazolány, dikta, bulyavászton stb.) hasonló mai gyári textíliákat (selyem, brokát, damaszt, taft, bársony, karton stb.), és díszítőanyagokat (csipkéket, szalagokat, zsinórokat stb.). Figyelni kellett a viselet sajátos formájára és színharmóniájára.

A hagyományos öltözet első viselői között nagyobb számban voltak olyan személyek, akik valamilyen hagyományörző vagy művészeti közösséghez tartoztak, ezért számukra kezdettől fogva természetesebb és könnyebb volt az új öltözethez való alkalmazkodás. Mellettük azonban számos olyan magán-személy is élt a lehetőséggel, akik csak ekkor ismerkedtek meg a hagyománnyal.

Az újjászületett jász viselet hamarosan népszerűvé vált a fiatalok körében is. Jász viseletet öltenek magukra az elsőáldozók, de sok fiatal viseletben esküszik egymásnak örök hűséget, vagy pedig a lakodalom során az újasszonyi és újemberi ruhájuk őrzi a hagyományos öltözetet. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy a szülők különböző jeles alkalmakra (születésnap, névnap, karácsony, diplomaosztó, világtalálkozó stb.) egy-egy viseleti darabot (főkötő, nyárika, férfi mellény stb.) ajándékoznak gyermekeik részére. Napjainkra nagyon sok jászági családban fontossá vált a jász viselet továbbélte-tése. A karon ülő kisgyermekre ugyanúgy ráadják a szülők a zubonyt, mint az iskoláskorúakra a bőgatyát, a borjúszájú inget, az ujjatlan dolmányt, vagy a kétfodros dósai viganót, a dinnyeujjú ingvállat, a fodros kecelét és a pruszlikot. De természetesen a család felnőtt tagjai maguk is példát mutatnak gyermekeiknek, és rendkívül szép látványt nyújt egy-egy jász viseletbe öltözött család.

A jászok gazdag viselettárházából a legszebb, a XIX. századi parasztpolgári viselet került felelevenítésre, amely a kivetkőzéskor úgy maradt el, hogy nem volt módjában megváltozni. Ennek következtében a régi szépségében pompázó viselet

Balogh Panna Borbála zubonyban

Horti Istvánka bógatyában, nyakrzvalóval

Dudás Lili fehér selyem rékliben
és Kispál Domonkos iskoláskorú fiúcska ruházatában

Fodor Blanka kék selyem
viganóban, pruszlikban,
Halaj Balázs bógatyában,
kecelében

Fotók: Gorácz József

Horti István redemptus
gazda öltözetben,
Hortiné Misinkó Csilla
bordó, bársony, kerepélyes,
aranyos feketében, kisfiukkal

Balogh Károly zsinóros atillában, Balogh-Vitányi Mária rojtos
vállkendőben és kicsi gyermekeik

Besenyi Péter zsinóros fekete mellényben és csizmanadrágban,
Besenyi-Pesti Petronella kétfodros dózsai selyemviganóban,
derekán rózsás szalaggal, fiaik borjúsájú ingecskékben

Halaj család parasztpolgári öltözetben, ruharekonstrukció a XIX.
századból

Borbás Ferenc emeritus jászkun főkapitány és Borbásné Budai Valéria díszmentében

Hlavacska Adrián, Hlavacskané Bathó Katalin és gyermekeik redemptus, katolikus nagygazdákhoz illő jász viseletben, posztóban, selyemben

Kovács Levente posztó lajbiban és Kovácsné Péntes Tímea szatén, hosszúujjú nyárikában gyermekeikkel.

Kalup Gyula és Kalup Gyuláné házaspár nagytünnepelőben

Fotók: Gorács József

Halaj Balázs
Legény,
árvalányhajás
kalapban,
juhászkampóval

Zolnai Sára
Újasszony,
csipkefátyollal
borított
főkötőben

Hortiné Dr. Bathó Edit főkötőben, hímzettvirágú lila selyem
viganóban, pruszlikban, fehér kecelével, ingvállal

Fotók: Gorács József

Bolla Jánosné bordó
bársony, prémezett,
asszonyi mentében

Bolla János
jászkapitányi
díszben, karddal

kerülhetett felújításra. Jóllehet az öltözethez szükséges finom kelmék ma is igen drágák, és egy rend öltözet elkészítése komoly összegbe kerül, ennek ellenére az asszonyok közül sokan már nem is egy, hanem két-három vagy ennél több rend viselettel is rendelkeznek.

Kezdetben mindenki az ünnepi viseletet varratta meg, s azt használták minden alkalomra. Később azonban egyre világosabbá vált, hogy szükség van *gyűvő-menő ruhára*, sőt az ünnep-lők közül *kis- és nagyünnepelőre* is. Természetesen a betanulási folyamat lassú volt, hiszen mindent újból kellett értelmezni, és a felelevenített ruha használatát napjaink életviteléhez kellett igazítani. Senki sem gondolhatja, hogy a mai viseletek a régi módon, minden nap hordhatók, hiszen megváltozott élet-körülményeink erre nem is adnának lehetőséget. A felújított jász viselet használata egyértelműen bizonyos alkalmakhoz, legtöbbször valamilyen ünnepi alkalomhoz köthető, ugyanúgy, mint ahogyan Ausztriában, Norvégiában, Finnországban, Svédországban, Bretagne-ban vagy az Åland-szigeteken.

Ahhoz, hogy a jász viselet újjá tudott születni, a szándékon és akaraton túl nagyon fontos volt, hogy készítésére varró-műhelyek alakultak, boltok specializálódtak az alapanyagok beszerzésére, forgalmazására, és megteremtődtek viselésének alkalmi. Ilyenek a történelmi évfordulók, a város- és falunapok, a jász bálók, a jász világtalálkozók, a különböző hagyományörző rendezvények és fesztiválok. A jász világtalálkozókon is minden évben egyre többen jelennek meg jász viseletben, s igazán pompás élményt nyújt az ünnepi nagymisén és a felvonuláson a bokáig érő, szebbnél szebb selyem, taft, brokát viganók, a habos ingvállak, pruszlikok, nyárikák, zsinóros, ujjas lajbik, dolmányok, menték, valamint a kék és bordó bársony, kerepélyes féketők látványa. Úgy gondoljuk, ma is érvényes lehetne Rodiczky Jenő 1865-ben a jász viseletre tett megjegyzése, amely szerint *a jász nők csak úgy úsznak a selyemben*.

A jász viselet továbbélését az biztosítja, hogy a jászok be tudták illeszteni a XXI. század újkori szokásaiba, hagyományaiba, s mint egykoron, úgy napjainkban is a jász identitás egyik kifejezőeszközevé tudott válni. Mert a hagyomány őseinktől kapott olyan becses örökség, amely hidat épít a múltunk és a jövőnk között.

Egykori kedves táncos tanítványom, Gorács József Márk néptáncpedagógus, fotográfus, a Jászság Népi Együttes táncosa, a Tébláb Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója ez év őszén egy fotókollekciót készített, bemutatva általa a jász viselet gazdagságát és sokszínűségét. A fotózás célja egy jövőbeni kiállítás, illetve a jász viseletről szóló képeskönyv anyagának előkészítése volt, amelyek révén a jászok életre hívott, elegáns parasztpolgári viselete széles körben megismerhetővé válhat. Ebből a gazdag fotóanyagból láthatunk most a *folkMAGazin* hasábjain egy kis ízelítőt, ezúttal Péter-Berényi Ágnes grafikus díszítéseivel.

Gorács József Márk munkájának legfőbb segítője Tajti Erzsébet viseletkészítő volt, aki kezdettől fogva aktív közreműködője a jász viselet újkori rekonstrukciójának, és a bemutatott öltözetek közül is nagyon sok az ő keze munkáját dicséri.

Ezúton mondunk köszönetet a jászsági hagyományörző családoknak, akik partnerek voltak a jász viselet dokumentálásában, valamint Szűcs Gábornak, a Jászság Népi Együttes művészeti igazgatójának, és Szűcsné Urbán Máriának, a Viganó Alapfokú Művészeti Iskola igazgatójának, hogy jó szívvel a nemes ügy mellé álltak.

Dr. Bathó Edit etnográfus,
a Jász Múzeum igazgatója

Lackfi János

KIJÁRÁSI NÉPDALOK

*Bárcsak ez az éjszaka
nyolctól ötig tartana...*

*Este van már, nyolcat ütött az óra,
mégsem pittyen bulitipp a telóra...*

*Hej, leányok, szépek vagytok az este,
kár, hogy mindnek pixelből van a teste...*

*Le se hunytam én a szemem az éjjel,
ittthon ittam, nem több, mint nyolc személynél...*

*Barna kislány egész éjjel jól bírja,
munkába jár, van is róla papírja...*

*Tisztiorvos sokat intett a jóra,
hogy ne menjek nyolctól ötig sehova...*

*Szombat este felöltözök nagy cifrán,
posztolgotom a szerkómat az Instán...*

*Minek nekem szombat estét várni,
ha a rózsám többé úgysem jár ki...*

*Szombat este kinyitom az ablakot,
jogosultan, merthogy, kérem, itt lakok...*

*De szomorú szombat este jött rám,
nem mulatok, zárva tart a... könyvtár...*

*Este, este, de szerelmes este,
Covid miatt össze vagytok esve...*

*Este van, este van, kilenc óra tájban,
szaladok, mert a yard lobol már utánam.*

*Vártalak, rózsám az este,
ha nincs kártyád, hozdad cash-be...*

*Sej, a mozit, a színházat bezárták,
el is pálinkázom én a jegy árát...*

*Hol jártál az éjjel, cinegemadár?
Maszkot varrogattam, kedves violám.*

*Megismerni a kijárási menyecskét,
este hatkor már úgy köszön: jóestét!*

*Nem lehet kijárni, nem ér ma baza,
mulathatunk, rózsám, egész éjszaka...*

*Ha lefekszek este kilenc órakor,
a babám is maszkban horkol valahol...*

(Lackfi János szíves hozzájárulásával.)

Forrás: a költő Facebook oldala, 2020. november 11.)

AZ ÖRÖKSÉG NEMZETI GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET 2020. ÉVI BESZÁMOLÓJA

„Egy biztos: tartalmas, emlékezetes jubileumi évet zárunk”

A hogyan januárban írtuk: „a szervezet, mint egy 30 éves érett, ifjú felnőtt: biztos alapokkal, tapasztalattal, fiatal lendülettel tervezi a jövőt, nyitott az újdonságok iránt, keresi a kibontakozási lehetőségeket”. Valóban tele tervekkel, lendülettel vágtunk neki a jubileumi évnak, nem sejtve, hogy alig két hónapon belül vészforgatókönyvek egész sora veszi kezdetét, amelyek egészen az utolsó hónapig tartak.

Az egyesület az évet – a szokásokhoz híven – a *Gyermek Néptáncantológia* műsorával nyitotta meg, egy csokorba gyűjtve a tavalyi régiós fesztiválok legkiemelkedőbb produkcióit. Az ország különböző pontjairól érkező együttesek rendkívül színvonalas produkcióinak a Szegedi Nemzeti Színház adott otthont. A résztvevő csoportok a hétvége folyamán közös táncház, különböző szabadidős programok és bemutatók élményével is gazdagodhattak.

Az egyesület éves közgyűlésére 2020. február 21-én került sor, melynek egyik legfőbb programpontja az idén esedékes tisztújítás volt. Rendkívül magas részvételi aránnyal büszkélkedhettünk. A jövőre nézve bizakodásra ad okot, hogy több mint százan vettek részt az elnökségi tagok és a régiós képviselők megválasztásában.

Februártól a három fő rendezvénysorozatunk előkészítése került a fókuszpontba: a szarvasi szólótáncverseny regionális előválogatói; a gyermek néptánc csoportoknak szervezett régiós találkozók; és az idén debütáló „Táncoló, Éneklő Ország”.

A regionális szólótáncversenyek közül kettő – a közép-magyarországi (Budapesten) és a közép-dunántúli (Tatán) – a tervezett módon, még „egészséges” keretek között zajlott le. Márciusban viszont, az egyik legnagyobb létszámmal bíró, nyugat-dunántúli forduló előtt megszakadt a sorozat. Ez nem csak az egyesületnek, a szervezőknek, az oktatóknak, hanem legfőképp a táncos gyermekeknek volt hatalmas érvágás. A kezdeti bizakodást követően végül lemondásra került az idei szarvasi Gyermek Néptáncosok Országos Fesztiválja és az esemény díjazottjainak tervezett amerikai turné, a többi előválogatót pedig „átköltöztettük” őszi időpontokra. A dél-alföldi (kecskeméti) és az észak-alföldi (jászberényi) forduló sikeres megtörténte után a sors furcsa fintora, hogy ismét a nyugat-dunántúli rendezvény előtt egy nappal vehettünk búcsút az őszi rendezvényektől, köztük a szőlislák személyes megmértetésének lehetőségétől. Így, egyéb alternatív, XXI. századi technikai eszközök bevonásával igyekszünk alkalmat biztosítani a kemény munká-

val készülő észak-magyarországi, dél-dunántúli, és nyugat-dunántúli szólótáncosok bemutatkozására.

A gyermek- és ifjúsági csoportoknak fellépési és találkozási lehetőséget biztosító régiós fesztiválok, valamint a „Táncoló, Éneklő Ország” eseményei eredetileg áprilistól indultak volna. Így ez esetben elég hamar őszi időpontokban kellett gondolkodnunk. A járványügyi állapotok és a szigorodó előírások közepette egyre inkább a népmeséből ismert okos leány bőrében éreztük magunkat: „rendezzünk is, meg ne is”, „legyenek is, meg ne is”, „reklámozzunk is, meg ne is”...

A csoportok és a szervezők lelkesedésének, a helyszínek alkalmazkodó- és problémamegoldó-képességének köszönhetően Dél-Dunántúlon (Szekszárdon), valamint Nyugat-Dunántúlon (Bükön) színvonalas és élményekkel teli találkozót sikerült megvalósítani a régió együttesének aktív részvételével. Dél-Alföldön (Szegeden) – a régiós találkozót pótolandó – pedig az ország különböző részeiről érkező csoportok két gálaműsorral örvendeztették meg a nagyjérdeműt.

Az egyesület által életre keltett „Táncoló, Éneklő Ország” rendezvénysorozat alkalmával az ország hét régiójában „Falu költözik a nagyvárosba”. Színpadi műsorokkal, koncertekkel, flashmobokkal, interaktív népi játszóházakkal, kézműves vásárokkal, mesterségbemutatókkal, fotósarokkal, és további megelevenedő falusi helyszínekkel igyekszünk a mai modern nagyvárosi életben megjeleníteni gazdag paraszti kultúránkat.

Kompromisszumokkal, újratervezésekkel ugyan, de Kecskeméten, Veszprémben és Bükön tartalmas, igényes, hiteles programokkal sikerült „Megforgatni a város egy hétvégéjét”. Külön öröm volt, hogy Kecskeméten a nagy múltú Népzenei Találkozóhoz, Veszprémben az Európa Kulturális Fővárosa programsorozathoz, Bükön pedig a néptánc együttesek regionális találkozójaához csatlakozhattunk, ezzel is növelve a résztvevők számát és a programok színvonalát. A többi négy városban (Sátoraljaújhely, Szekszárd, Debrecen, Szálhalombatta) nagy izgalommal várjuk tavasszal a „Táncoló, Éneklő Ország” hétvégéjét.

2020 korlátozásokkal teli tavaszi hónapjait talán Voltaire szavával is jellemezhetnénk, miszerint: „nincs az a rossz, amiből ne születne valami jó”. Ezen időszaknak köszönhetjük, hogy megvalósult

TÁNCOLÓ, ÉNEKLŐ ORSZÁG

2020 | ŐSZ
2021 | TAVASZ

Részletek hamarosan...

30
ÖRÖKSÉG

"Megforgatjuk a várost!"

Kecskemét
Veszprém
Bük
Debrecen
Szekszárd
Sátoraljaújhely
Százhalombatta

az *Örökség Húsvéti Kosár pályázatunk*, valamint a „...*Mondja meg, hogy mi csípi!*” országos kérdőíves kutatásunk, amelyet – legszebb várakozásainkat felülmúlva – kétszázhat néptáncpedagógus töltött ki országszerte. [Az összegzést, az eredmények főbb megállapításait a következő számban olvashatják olvasóink – a szerk.]

Biztos, hogy a tavasszal kialakult tanulás, tánc, személyes találkozások iránti hiányérzet nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy június végén kiemelkedő létszámmal valósult meg az *Örökség Tehetséggondozó Tábor* Szamoskéren. A száznégy táncos fiatal lelkesedésének, az oktatók (*Kocsis Enikő, Fitos Dezső, Busai Zsuzsanna, Busai Norbert*) fáradhatatlan munkájának, a *Parno Graszt* koncertjének, a *Duna Művészegyüttes* műsorának köszönhetően felejthetetlen táncos és közösségi élményekkel térhettek haza a táborlakók. [Itt készült Majnik Zsolt fotója, „ÖRÖKSÉG 2020” címmel.]

A néptáncoktatók részéről egyre többször megfogalmazódott a baráti találkozó, kötetlenebb beszélgetés iránti igény, hogy ne csak csoportvezetőként, a gyerekek fesztiváljain, versenyein legyen „összefutni”. Ezt szem előtt tartva az idei szakmai konferenciát egy kicsit kibővítve, „*Örökség Élményhétvége*” formába öntöttük. Szeptember elején, az ismét erősödő virushelyzet első jelei ellenére, negyvennyolc néptáncpedagógussal töltött el az egyesület három csodás, élményekkel teli napot Gyenesdiáson. Gyakorlatorientált témákban mélyíthettük tudásunkat, mindennapokban felmerülő kérdéseket vitathattunk meg tapasztalt csoportvezetőkkel, és olyan szakmai előadók közreműködésével, mint *dr. Ónodi Béla, Balatoni Katalin, Bencze Mátyás, Kocsis Enikő, Kovács Gerzson Péter*. A rend-

kívül színvonalas szakmai program mellett kikapcsolódásra, kirándulásra, éjszakába nyúló baráti beszélgetésekre is volt idő, lehetőség. A nagy sikerre való tekintettel a szeptember eleji „*Örökség Élményhétvégeből*” igyekszünk hagyományt teremteni.

Nagy örömmel szolgált, hogy társszervezőként részt vettünk az Országos Táncbázisalkotó két programjának – Szekszárdon az „*Aprók Bálja*”, illetve a TRIP hajón a „*Tágaságot nekünk is!*” – megvalósításában. Szintén szakmai partnerei és támogatói voltunk az egri *Országos Ifjúsági Szólótáncversenynek*, a hat várost érintő *Folk-Kid Gyermek Népművészeti Fesztiválnak*, a Budapest Főváros Bartók Táncegyüttes által szervezett „*A te lábad fűzfavessző*” gyermek legényesversenynek, valamint a székesfehérvári „*Mezőföld virágai*” szólóversenynek.

Októberben pedig az egyesület ajándécsomagokkal köszöntötte a Kárpátalja szakmai műhelyeinek vezetőit, akik a rendhagyó mentortalálkozón és képzésen vettek részt Szamoskéren.

Ezúton szeretnénk megköszönni minden országos és helyi szervezetnek, szervezőnek a közös munkát, hogy nehézségekkel övezve ugyan, de ilyen színvonalas rendezvényeket tudunk együtt megvalósítani országszerte!

Mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy a tánc és a csoportos munka többek között *önfegyelmre, alkalmazkodásra, kitartásra, improvizációra, jókedvre* nevel. Régóta tapasztaljuk, nap mint nap tanítjuk, és mégis talán ebben az évben kellett csak igazán számot adnunk ezen tudásunkról.

Fodor Zsófia, Sikentánc Szilveszter

A MATYÓ NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET PÁLYÁZATOT HIRDET

A MEZŐKÖVESDI MATYÓ TÁNCEGYÜTTES MŰVÉSZETI VEZETŐI MUNKAKÖRE BETÖLTÉSÉRE

A megbízás időtartama: legkorábban 2021. január 15-től határozatlan időre • **A foglalkoztatás jellege:** vállalkozói szerződéssel vagy heti 20 órás munkaviszony keretében • **A munkavégzés helye:** Népi Művészetek Háza 3400 Mezőkövesd, Kisjankó Bori u. 5.

Pályázati feltételek: Néptáncos szakirányú végzettség, szakmai tapasztalat. Idegennyelv ismeret, B kategóriás jogosítvány megléte előny jelent • **Díjazás:** Megegyezés szerint • **A munkakörhöz kapcsolódó lényeges feladatok, elvárások:** Művészeti koncepció kidolgozása – különös tekintettel a helyi folklórhagyományokra • Az együttes működéséhez szükséges szervezési feladatok ellátása (munkaviszony esetén az egyesületben folyó egyéb tevékenységek, adminisztráció ellátása is) • Együttműködés, valamint egyértelmű, aktív és rendszeres kommunikáció az együttes tagjaival, és a fenntartó egyesület vezetőségével • A próbarend megtervezése, kihirdetése, szervezése, azok betartása, a próbákon aktív részvétel. Az együttes jelenlegi próbarendje: hétfőként péntek 19-21 óra, szombat 10-13 óra • Új táncanyag folyamatos, rendszeres megismertetése • Az együttes műsorainak összeállítása • Részvétel az együttes műsorain, turnéin • Részvétel az együttes és az egyesület egyéb rendezvényein, programjain, segítségnyújtás azok megszervezésében • Csapatépítés, közösségi, szabadidős – szükség esetén on-line – programok

A pályázat benyújtásának formai követelményei: A pályázó szakmai életrajza motivációs levéllel, a munka díjazására vonatkozó elképzeléssel • Szakmai végzettség igazolása • Legalább két évre vonatkozó művészeti vezetői koncepció

A benyújtás határideje: 2020. december 31. • **A pályázat benyújtásának módja:** elektronikusan a matyofolk@gmail.com e-mail címre

• **Elbírálás:** a pályázatokat az egyesület és az együttes vezetősége közösen bírálja el, szükség szerint személyes interjú beiktatásával • **Az elbírálás határideje:** 2021. január 10. • **Egyéb információ:** Berecz Lászlóné Zsuzsa egyesületi elnök (tel.: 06-49-411-686, 06-30-228-7119, e-mail: matyofolk@gmail.com)

Lőrincz Gergely írásai és rajzai

CSOBÁNYOZÁS AZ ISTENEGÍTSI SZÉKELYEKNÉL

Lázár bám erőlködve taposta a ropogós, frissen hullott havat. Az volt az érzése, hogy annyit csúszik visszafelé, mint amennyit előre halad, s ez a komisz szél is hátrafelé taszítja.

– A Jóisten áldja meg! Imá' ebből is elég vóna – gondolta kicsit rossz lelkiismerettel. – Lassan a küsebb házak imá' ki se látszódnak, annyi hullott belőle.

Az öreg az iskola felé igyekezett, ahol már várt rá négy-öt ember, akik a faluban számottevő személynek számítottak. Ott van a pap s a kántor is. Fontos dolgot kell megbeszélniük. Össze kell állítani azt a csapatot, amelyik az idei karácsonykor a betlehemi játékot eljátssza. Igaz, még csak november közepe van, de ennél a fontos játéknál mindennek stimmelnie kell. Szent dolog ez! Csak olyan személyek vehetnek részt benne, akiknek az életében nincsenek fekete foltok. Gyermekek csak kettő szerepel benne, az Angyal s a Mária. A többiek felnőtt legények vagy fiatal házasemberek.

Lázár bám nagy lábdobogtatással igyekezett megszabadítani a csizmáit a rárakódott hótól. A szokmányát is jól megrázogatta. Utoljára a kucsmájával sújtott egy párat a küszöb felé. Így is maradt még a hóból, ami majd benn fog leolvadni. Mivel a pap is ott volt, Lázár bám nagy „dicsirtessékvel” vegyült az emberek közé. Már igen várták, mert ő volt a főszervező, aki évről évre betanította a játékosokat. A játékban ő volt a betlehemes gazda, aki a csapat előtt járt, be-

ment a házakhoz és megkérdezte a házigazdától, hogy befogadják-e a csobányolókat.

Miután az emberek megitták a kocsmából hozott üvegecske pálinkát, „Isten tartsa meg kendteket”-tel tisztelve meg egymást, előkerültek a „pácskatartók” és rágyújtottak egy-egy „cigárira”. Remélték, hogy egy-egy bodor, belőlük eredő füst jó gondolatot közvetít a nehézkes, konok székelgyazdák fejébe.

Miután ilyen szépen előkészítették magukat a nagy feladatra, Lázár bám – messzire kinyújtva csizmáit – hátradúlt a karosszéken, s nagy fontoskodva megkérdezte:

– No, gondolkodtatok-e azon, hogy ki mi legyen? Legelőbbször is a királyt kell megbeszéljük, me't hát tudjuk, hogy aki a tavaly vót, Hadikba házasodott. Egy olyan legén kellene, aki jól mutat, jó a fizimiskája, s jó hangja es van!

– Én komámuramé, Emrére gondoltam – szólalt meg az egyik ember. – Szép legén, jó hangja es van, nem részeges, s a leányokhoz es tisztességes.

– Tisztelendő úr, kend mit szól? S a többi es mondja meg, ha valami rosszat tudnának róla!

Kicsi gondolkodás után Gergé bám, a falu legjobb gazdája emelte fel a szemöldökét:

– Én Emrét jól üsmerem, igazán jóra való legénke, ha még egy kicsit fiatal es, nem ellenzem. – Gondolatban a többiek is letapogatták a legénykét, elképzelve koronával a fején, mint királyt. Egyik-másik – kicsit hümmöggetve, mert ők valaki másnak szerettek volna az alattvalói lenni, mivel Emre ellen ők se tudtak semmi rosszat mondani, ők is Emrét javasolták királynak, így hamar egyezsége jutottak. Az, hogy vajon elfogadják-e a szerepet fel sem merült, akkora megiszteltetés volt ez akkor es ott.

– S most a Királyszo'ga! Kentek szerint jó lesz-e János, aki tavaly vót?

Majdnem egyszerre bólintottak rá erre mind. A királyszo'ga ugyanis nem tartozik a legfontosabb szereplők közé, csak hogy ilyenek is kell lenni.

– S most Szent Józsefnek ki vóna jó? A tavalyi Szent József le van betegedve, s nem es elég nagy erre a szerepre. Egy kicsit nagyobb, magosabb valaki kéne.

– Én a szomszédomat, Daradics Orbánt javasolnám – mondta a kántor. – Jó magos fiatal-

ember, s jó a hangja es. Elfogadná a szerepet, met én imá beszéltem es vele erről.

– Jó, hát legyen Orbán!

– Beléegyeztek-e mind? – Nem szólt senki ellene.

– Jó, hát ez es megvan.

– S most jó a legnehezebbje: Ki legyen a Mária? Ez egy szűz lejánka kell legyen. Regina, a Pius bámé nem vóna-e jó? Szép lejánka!

– Csakhogy az nem elég! – emelte fel a hangját a kántor. – Én olyant tudok Regináról, hogy egyszerre két guzsalyast es tartott. Az egyik legén avval es dicsekedett, hogy még a karincája alá es bényúlt. Lehet, hogy nem igaz, de hát mégés...

– Én Ágnist mondanám. Szép es, s alyan hangja van, mint a csengettyűnek. Semmi rosszat nem tudok mondani róla. Még a misére es csak az anyjával menyen – mondta Gergé bá, a kisbíró.

Lázár bám egy ideig az asztal alatt való sötétet bámulva, a többiek várakozására azt mondta:

– Erre én es gondolhattam vóna! Ez a lejánka igazán jó lesz Máriának.

– No, most az Angyal ki legyen? Aki tavaly vót, annak változik a hangja. Egyszer úgy hallik, mint gyerekkorában, más-szor meg úgy mondja, mint egy felnőtt férfi. Másit kell keressünk a helyibe. Kend mit mond, bíró úr? – kérdezte Lázár bám a bírót, aki kevés beszédű vót. Csak a pipája szára vót hosszabb, mint a mondanivalója általában. Ő először megpöfögtette a pipáját s csak aztán böffentette ki, hogy:

– Há', a kend Gergécskéje métt nevóna jó?

– Gondoltam én es rea, de vártam, hát ha a kentek eszibe' es megfordul. – Ezzel aztán ez a kérdés is megoldódott.

– No, most az Öreg csobán vóna soron. A csobányok közt ő a legfontosabb, a legtöbb mondanivalója neki van.

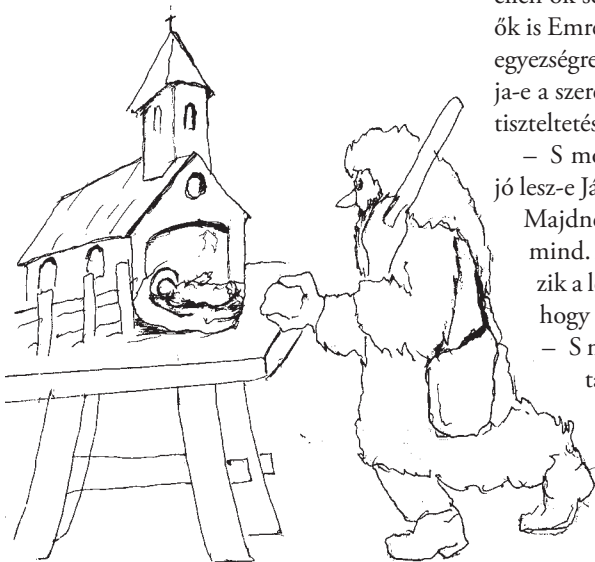
A legnagyobb csodálkozásukra újra a bíró vette ki a szájából a pipát:

– S nektek métt nem vóna jó a tavalyi Öreg csobán? Ha nem üsmerném Piust, azt gondoltam vóna, mikor megjátszotta az Öreg csobánt, hogy legalább százhusz esztendőös.

– A' biza nekem es jó lesz – mondta Gergé bám.

– Jó lesz! – hallatszott több oldalról is.

– Nohát, akkor ő marad! A Tarka s a Fekete csobán es maradhat a tavalyi énszerin-

tem – okoskodta ki Lázár bám. Ez ellen se volt kifogása a csoport tagjainak, akik már a harmadik „cigárit” sirítették csattogtatva a pácskatartókat, kocogtatva a kovát az annak való acélval, míg a tapló rendesen nem kezdett égni.

– Kérdés még a Fehér csobán. A tavalyit, Vincelt behítták katonának az ősszel.

Nagyokat szippantva fújták a füstöt, a gerendáról lógó, tekintélyes pakura lámpás felé nézve. Bámulták, hogy melyen szépen gomolyog a füst, szép formákat gombolyítva. Az egyik ilyen formában Lázár bám mintha az Óreg csobánt látta volna. Kicsit tán meg is ránkódtak, mikor Gergé bám megszólalt, hogy hát:

– Huszkát Bódizsár elég nagy kórinca legén. Tám ő jó vóna?

– Ne, te, ne! – szólt tiltakozva a kántor. – Ő még tán azt a kicsit se tudná elmondani, amit a Fehér csobánnak kéne. Másképpen es olyan heberka, hogy még a bocskoromot se bíznám rea. Panusásnak jó lesz! Elkergetni a kölykeket a kapukból s a bötlehem mellől, annak jó vóna!

– Jó! Hát akkor legyen ő a Panusás!

– Legutoljára maradt a Furulyás. Úgy gondolom, hogy ezen nem kell sokáig törni a fejünköt. Antal bám, a tavalyi Furulyás igen jó lesz. A legviccesebb csobánképe neki van, s ő es vicces ember. Evvel hát meg es vónánk.

Újra előkerültek a talpas pohárkák, a sok „istentartsameg”-gel kicsepegették s megitták a még megmaradt pálinkát. Még megbeszélték a tavalyi csobányozás alatt történt vidámabb eseményeket, megegyeztek, hogy jövő kedden lesz az első csobányozás-próba. Az „aggyonistenjőéjszakát” után fejükbe húzták a jó meleg kucsmáikat s vidám szívvel kiléptek a még mindig szakadó hóesésbe.

*

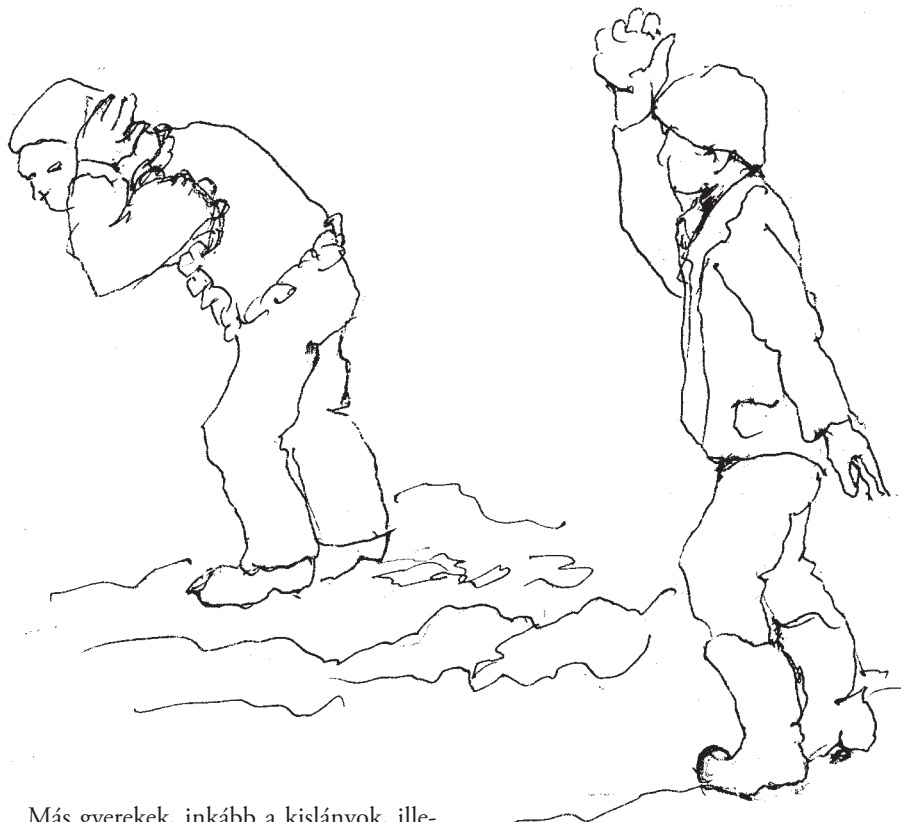
JÖNNEK A CSOBÁNYOK!

Mátyáska és Ferencke az utcán hógolyóztott. Nagyokat suppantak a hógomolyák a hátukon. Egyszer csak megállt kezükben a „munició.” A szomszéd utcából hallatszottak a székelyek számára oly jól ismert hangok: Ahahaha! Ahahaha! Egyik magasabban, a másik mélyebben, de egymás után. Ezek a hangok csak a csobányok szájából jöhettek. Azok töltik meg az utcát ezekkel a furcsa kiabálásokkal. Mátyáska elkiáltotta magát:

– Jönnek a csobányok!

A két gyermek nekifutamodott csobán csodát látni.

Már egy egész sereg fiút találtak a betlehemes csoport körül. Egy részük incselkedett a csobányokkal, akik röviden utánuk eredtek, vigyázva arra, hogy utol ne érik őket, hiszen olyasmiről, hogy büntetés, szó sem lehetett. Inkább szórakozás volt az egész.

Más gyerekek, inkább a kislányok, illetelmesen, tisztes távrolól követték őket. Mária, Szent József, Angyal mellett inkább a leánygyermekek taposták a havat. Nagy csodálattal s tisztelettel nézték őket. Tán egyik-másik azzal sem volt tisztában, hogy ezek egyáltalán földi lények-e.

Elöl a Fehér csobán, magas, tisztelet parancsoló alak ment. Leginkább azért, hogy a Királyt védelmezze. Utána, nagy méltóságteljesen, szigorúan előre nézve a Király lépkedett aranyozott koronája alatt. A ruhája fekete, sárga zsinórozással ékesítve. Jobb kezében vékony, gömbfejes bot, aminek a fogó része fehér zsebkendőszerszerűséggel van burkolva. Bal keze az oldalán lévő kard markolatát szorította.

A Király mellett a Királyszolga székely népviseletben, a fején hordozza a kis, tempolom formájú betlehemet.

Őket szép komolyan Mária, József és az Angyal követik. Mária hosszú, fehér ruhát visel. Fején fehér kendő van, bal karján kékszínű, összehajtogatott kendőt hordoz, amelyet az egész játék alatt a szája előtt tart. Szent József mentávát visel, fején lelógó karimájú fekete kalapot, amely alól kilóg hosszú kenderszakálla és két nagy bajusza.

A csobányok hatalmas fehér, szürke, fekete, és tarka báránybőrökből varrt bundákat hordanak. Arcukon régi kalapokból kivágott, szerepüknek megfelelő, álarcot viselnek. Fejükön hatalmas, báránybőrökből varrt csuklya.

A csoport Nyisztor Ambrus bám háza felé tartott, ahol Lázár bám, a betlehemes gazda várta őket, jelezve, hogy ide kell betérni.

Miután mindnyájan a kapun belülré kerültek, a Panusás csobán keresztbe tette a botját a kiskapun, hogy senki oda nem tartozó be ne mehessen. Így aztán zavartalanul kezdődhetett a szent történet, Jézus születésének története. Hamarosan felcsendült a Király gyönyörű köszöntője:

„Dicsértessék Krisztus, az magos mennyekben,
Ki kegyelmeidet hagyta egészszégen.
Kívánom, tartsa meg végig az életben,
Örvendezhessenek vég nélkül mennyekben!”

Tájszavak és kifejezések:

bá, bám = bácsi, bácsim, bátyám, fiatalabb ember beszél így idősebről
böffenti = kimondja, ami a lelkét nyomja, kiböki

csobán = pásztor

dicsértessék = a „dicsértessék Jézus Krisztus” köszönés rövidített változata

Emre = Imre

guzsalyas = itt udvarlót jelent

heberka = megbízhatatlan, meggondolatlan, össze-vissza beszélő

hümmögget = nemtetszést kifejező

hangokat ad ki

karinca = kötény

kórinca = magas, sovány legény

munició = hadfelszerelés, lőszer (itt hógolyó)

pakura lámpás = petróleumlámpa

ránkódtak = összerendeztek

sirít = sodor

szokmány = vastag, szürke vagy barna

ványolt posztóból készült kabát

tapló, kova, acél = a tűzgyújtás kellékei a gyufa feltalálása előtt

A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN

Naplók, levelek, visszaemlékezések – Kóka Rozália sorozata

„Mondtak mindenfélét, s a végén mégis úgy lett! Nem lehetett semmit se csinálni, meg kellett hajtani a fejünköt, s feltartani a kezünköt, úgy bémenni a téeszcsébe. Oda kellett adni mindent Rákosinak. Újból nem vót semmim, de nem olyan szegény vótam, mint Bukovinába, hanem hétszer szegényebb. Hét bőrt húzott le rólunk Rákosi, má' csak a sőt vártuk.”

(Mészáros Sándor: A kék hegyeken túl... – részlet)

Ganyéhordó kaláka

– Lőrincz Imre visszaemlékezése, kézirat, 1983 –

1951. február 27. szerdai nap volt. Az öcsém, Lőrincz Vilmos még előző nap lejött Dúzs községből, sógorom, Miklós Gáborhoz, hogy a ganyét kihordja az udvarából. Reggel hozzáfogott kihordani a ganyét, de nem volt megfelelő szekere, így elment szekert kérni. Először Gergely Tamáshoz ment, erre azt mondta Tamás, hogy ő is eljön ganyé hordani, azután György Bélához ment szekereért, az is inkább jött a saját szekerevel segíteni, így reggeliben kaláka alakult, rendes ganyézó kaláka lett belőle.

Györfi Lajos a fiával, Dezsővel, Szóts Ferenc, Kajtár Ferenc és még többen eljöttek. Megkezdődött a ganyéhordás, az udvar tele lett szekerekkel. Mi is odamentünk a feleségemmel együtt, én a szekervel, lovakkal hordtam a ganyét. Sógorom, Gábor juhász volt. Volt egy Mihály nevezetű bojtárja és annak egy Lőrinc nevezetű barátja. Ez a Lőrinc Pap Mihálynál lakott. Legények voltak, csak hiányzott a sütnivaló a fejükből, nem voltak teljesen normálisok, ők rakták a ganyét a szekerekre. Még jöttek többen es segíteni, az idő jó volt.

Ha már kalákáé fejlődött a mai nap, akkor kell gondoskodni ételről meg italról is, hogy jó hangulatban menjen a munka, legyen az asszonyoknak is, amit dolgozzanak. Még voltak a sógoromnak szép süldő disznói, megfogtunk egyet és levágtuk. Szóts Ferenc lett a böllér, mindjárt leszúrta a disznót és hozzáfogott feldolgozni, hogy legyen estére kolbász is, meg hurka is a kaláka vacsorához. Így mindenki dolgozott, közben ittunk is egy-egy pohárával. Kora délután volt még csak és máris kifogyott a ganyé az udvarból. Az emberek a szekerekkel elmentek haza, csak azok maradtak, akik a disznóval dolgoztak. Meg lett mondva, hogy vacsorára mindenki eljöjjön!

Sógorom, Gábor gondoskodott, hogy elég innivaló legyen estére, pálinka, sör meg bor. Minden idejében elkészült, berendeztük az asztalokat és az asszonyok megterítették. Lassan gyülekezni kezdtek a kalákások, és sorban helyet foglaltak az asztal mellett. Sógor Gábor először pálinkával fogadta, kínálgatta őket, amíg a levest be nem hozták. Aztán elkezdődött az evés és közben a sok beszéd, ahogy ez a kalákában szokás. Egy asztalnál ültek Györfi Lajos a fiával, Dezsővel, Kajtár Ferenc, György Béla, Mihály és Lőrinc, s úgy beszélgettek. Mi, egy páran el voltunk foglalva az étel felszolgálással.

Szóts Ferenc, ahogy vége lett a vacsorának, bement a szobába, leült az asztal mellé, és úgy elszundikált. A disznóvátságba' nagyon kifáradt, talán a kelleténél többet is ivott. A többi emberek még ottmaradtak az asztalnál és beszélgettek. Nem tudom, hogy jutott eszébe Györfi Lajosnak, hogy kellene még valamit játszani is. Avval a két legénnyel felkelt az asztal mellől. Volt a szobában egy hokedli, azt elővette és letette a szoba közepére. Elévelt egy egyforintost, letette a földre és azt mondta a legényeknek: azé lesz a forint, aki a széken áthajol, és a szájával felveszi. Hozzá is fogott mind a két legény, Mihály is meg Lőrinc is, egymás után próbálgatták felvenni a forintot, de sehogy sem sikerült egyiknek sem. A ház földes volt, a legények addig nyalták, a fogaikkal addig harapták, a földet, hogy tiszta maszatosak lettek. Kacagtuk őket. Sokáig nézegettük, hogy melyiké lesz a forint. Már tizenegy óra volt, de nem sikerült sem Mihálynak, sem pedig Lőrincnek felvenni azt a pénzt. Közben meg-megittak egy-egy pohárával és úgy játszódtak tovább. Én hagytam a nézegetést és a feleségemmel hazamentünk és lefeküdtünk.

Korán reggel felkeltem, még egészen sötét volt. Fel akartam kapcsolni a villanyt, de nem égett. Így gyertya mellett kellett megfejnem a teheneket. Korán reggel elvittem a tejet a csarnokba. Ahogy a járdán haladtam, hallom, beszélnek, hogy az éjjel, féltizenkettőkor autószerencsétlenség történt a faluban, és három ember az életét veszítette. A tejcarnokban is mindenki erről beszélt. A bányászautó jött Nagymányokról, és amikor ért volna Majosra, – ott van egy kisebb kanyar –, nekiütközött egy kőnek, utána egy fának. A fa ágai mind leverték a vasvázat az autóról, amire a ponyva volt ráhúzva, és azok a vasak agyoncsapkodták az embereket. Akkor még olyan kezdetlegesek voltak a bányászautók, ponyvával voltak lefödve.

Hazajöttem a tejcarnokból és én is megnéztem az autószerencsétlenséget, jobban mondva a szerencsétlenség színlelyét. A falutól nem messze volt. Sokan voltunk ott kíváncsiskodni. Az eperfának le volt dörzsölve a kérge, az ágai pedig letördelve, de már sem a halottak, sem pedig az autó nem volt ott. Csütörtöki nap volt, én elmentem ki a méhekhez, és ott dolgoztam egészen délután két óráig, akkor jöttem haza. Az ávosok és a nyomozók már ott voltak a házunknál, hogy én is menjek kihallgatásra a bikaistállóhoz. Ott tartotta a nyomozó rendőrség a kihallgatásokat.

Az ávosok meg a nyomozók még délelőtt tíz órakor megérkeztek a faluba. Legelőször a tanácsházához mentek, tudakolták a tanácselnöktől, hogy hol volt a faluban nyilvános előadás, bál, lakodalom, vagy kaláka féle az este? Nem messze a

tanácsházától, a szomszédban lakott a sógorom, Miklós Gábor. Azt mondta a tanácselnök, hogy ott volt a kaláka és ott volt az ivás az este. Erre az ávosok meg a nyomozó rendőrség odament Miklós Gábor házához. Hamarosan mind összegyűjtötték azokat, akik szerdán este részt vettek a kaláka vacsorán. Mindenki arra a helyre kellett üljön, ahol az este ült, és mindent el kellett mondjanak, hogy étel közben miről beszélgettek egymás közt. Ezt mind hangszalagra vették, és úgy, ahogy ültek, le is fényképezték őket. A kapunál őr állott, nem volt szabad sem be, sem kimenni a kapun senkinek, csak azoknak, akik részt vettek a kalákában.

Györfi Lajos meg a fia Dezső, Kajtár Ferenc, György Béla meg a két legényke, Mihály és Lőrinc egy asztalnál ültek. Most már egyenként kezdték kihallgatni az embereket. Mindenáron rá akarták beszélni őket, hogy mondják azt, Györfi Lajos azt suttogta a fiának, hogy menjen, és a követ húzassa a lóval az útra. Oda, ahol az autó kell jöjjön. Akik az asztalnál ültek, mind tiltakoztak, hogy ilyen suttogás nem volt.

Akkor kényszergették Györfi Lajost, hogy hajoljon a fiához, úgy ahogy az este csinálta. Lajos tiltakozott, hogy ő ezt nem csinálta. Akkor odamentek a másik asztalhoz, ahol egyedül Gergely Tamás ült, hogy hallotta-e, mit suttogott Györfi Lajos a fiának? Addig a két legénykét külön vallatták, hogy azok mit mondanak, Gergely Tamást pedig körülfozták, hogy miért van egyedül az asztal mellett, ő pedig azt mondta, hogy az este ketten voltak Lőrincz Vilmosmal, és ketten beszélgettek, ők nem figyeltek oda, hogy Györfi Lajos mit beszél a fiával. Akkor kérdezték, hogy Lőrincz Vilmos most miért nincs itt? Tamás azt mondta, hogy elment haza, Dúzsra, még korán reggel.

Akkor a harmadik asztalhoz mentek, ahol Szóts Ferenc ült. Ő ugyan, mint előző este, most is szundikált az asztal mellett, és azt mondta, hogy ő egész vacsora alatt aludt, és ő nem tud semmit, hogy mit beszélgettek az emberek az asztalok mellett.

Most megint szorosabban kezdték faggatni a két legényt, Mihályt és Lőrincet. Sorra kerültek az asszonyok is, és még Szóts Boldizsár is, aki szintén ott volt a kalákában. Azok sem tudtak semmit mondani, csak azt, hogy fél tizenkettőkor elaludt a villany.

Végül a Lőrinc gyereket tudták rávenni, hogy mondja azt, ők ketten csinálták Dezsővel a karambolt. Ki is oktatták, hogy mondja el, milyen formában történt a kő odahúzása az útra. Akkor odamentek Györfi Lajos házához és kivették az istállóból a lovat, utána kötöttek egy nagy követ. Dezsőt felültették a hátára, Lőrincel pedig vezettették. Fel, a kerteken keresztül húzták az országútra és húzítás közben többször lefényképezték. Így két kőből állott a karambol színhelye. Ez történt csütörtök délelőtt, délután pedig a bikaistálló melletti rendőrpihenőn folytatódott a kihallgatás. Akkor engem is kihallgattak, fölmentem a bikaisztállóhoz és bekopogtattam a rendőrügyeletes szobába, csak egyedül volt a százados. Nagyon finoman kérdezgetett, hogy hívnak, hány éves vagyok, voltam-e katona és hol szolgáltam? Én szép lassan elmondtam, hogy igen, voltam katona, de csak román katona. Kiképzést Lugoson kaptam a Kilences Csendőrezrednél, a Második Batalionba. Utána pedig Temesváron voltam több mint két esztendő az ezred irodánál, a „kompánia depozit”-nál, ott töltöttem az életem legszebbik felét. Utána meg Fultucsénbe helyeztek, ahol két évig, 1939–40-ben katonáskodtam, legtöbbit civil ruhában. Akkor azt mondta nekem a százados, tudom, hogy nem bűnös és a tettes is megvan, de mondjon el mindent, ami volt a kalákában, és hogy történt a karambol.

Mondom a századosnak, azt tudom, hogy mi történt a kalákában, de a karambolról nem tudok semmit mondani. Én csak reggel tudtam meg, hogy azon az éjszakán mi történt, amíg a kaláka tartott. Akkor rám szólt az a százados erélyesen:

– Kitől hallotta?

– Reggel mentem a tejszarnokba és ott mindenki a karambolról beszélgetett

De mondjak nevet, hogy ki volt, aki először szólott a szerencsétlenségről. Én erre azt feleltem:

– Mindenki! Nagyon sokan voltak a tejszarnokban, még a nevüket sem tudom megmondani.

És ezzel a vallatást befejeztük. Még voltak néhányan, akik vártak a kihallgatásra. Én örvendtem, hogy ilyen simán megúsztam, és nem kellett továbbmenni.

Györfi Lajost meg a fiát összekötözték, és úgy vitték el szegényeket Szekszárdra. Börtönbe zárták és vallatták őket két héten keresztül.

Közben újból gyűlést csináltak a faluban, amit a mozi helyiségben rendeztek meg, Szentés Antalnál, hogy megalakítsák a téeszt. A gyűlésen megígérték, hogyha az egész falu belép a téeszbe, akkor szabadon bocsájtják Györfi Lajost és a fiát, Dezsőt is. Így alakult meg két egyes típusú téesz Majoson. Az egyiknek az elnöke Borsos Ferenc lett, a másíknak Kiss János.

1951. március 15-én hazaengedték Györfi Lajost meg a fiát, Dezsőt. Dezső még a téesz megalakulása előtt elment bányásznak, az apja, Györfi Lajos se sokáig dolgozott a téeszben, elment a fia után.

*

Szószedet

batalion = zászlóalj

böllér = disznóölő

ganyé = trágya

ganyéhordás = az összegyűjtött trágya kihordása és szétterítése a szántóföldeken

egyes típusú termelészövetkezet = a termelészövetkezet (röviden tsz, téesz) (elsősorban mezőgazdasági) kistermelők „önkéntes társulása”; az első termelészövetkezeti csoportban (tszcs) a tagok a legfontosabb talajelőkészítési munkákat együttesen, egyéni munkával, közös táblán, vetésforgóval végezték el

kaláka = közös munka; falusi dolgozók önkéntes, segítő szándékú alkalmi összeállása egyes munkák (aratás, házépítés) közös, kölcsönösen ingyenes elvégzésére

kompánia depozit = raktáros század

A moldvai csángómagyarok karácsonyi népszokásairól

A római katolikus vallás szerint élő moldvai magyarok karácsonyi szokásait úgy jellemezhetjük, hogy a Kárpát-medencén belül élő magyarsághoz képest, kevesebb külsőséges elemet tartalmaznak, és talán *átéltebb* ünnepet jelentenek. Egyrészt mert a „hazai” karácsony mai és közelmúltbeli ünnepségeire rakódó „újtíflusú” elemek zöme Európa nyugatabbra fekvő országaiból érkezett hozzánk, s mint a felkelő nap fénye keletről, ez úgy terjedt nyugat felől a Kárpát-medencében keleti irányba, olyannyira, hogy néhány eleme csak a XX. század során, vagy éppen napjainkban érkezett, terjedt és terjed el a moldvai magyar közösségekben, sőt – talán mondhatjuk – egész Moldvában. Annak minden, e felemelő keresztény ünnephez méltó és méltatlan kellékével együtt.

Ezért aztán a moldvai magyarok karácsonyi szokásai három rétegre bomlanak. A mindennapi gyakorlatban az ünnepnek ezek a különböző gyökerű elemei nem válnak el egymástól, különösen nem különülnek el a katolikus közösségek gondolkodásában és érzésvilágában, talán csak az átéltségükben mutatkoznak eltérések a nemzedékek között. Abban, hogy a különböző rétegek elemei milyen hangsúllyal szerepelnek a gyermekek, az ifjak, a felnőttek és az idősebb nemzedék lelki világában, karácsonyi várakozásában, viselkedésében. Ebben a rövid dolgozatban természetesen nem tárhatom föl a karácsonyi ünnepekör moldvai magyarok körében megnyilvánuló szokásvilágának teljességét, csupán a témával kapcsolatos adataimat rendeztem többé-kevésbé áttekinthető formába.

*

ADVENT

„*Rorate coeli de super... – Harmatozzatok, egek, onnan felülről...*”

A karácsonyi ünnepekör az adventi várakozás átélésével kezdődik. „Az advent az előkészület, a várakozás, a reménykedés időszaka, amit régen böjttel is megszenteltek” – írja Bálint Sándor, hozzátéve, hogy ezt a szokást az ő idejében – a XX. század derekán – „az ország több vidékének öregje” tartotta.¹ Még a katolikus Csíkról is azt írja, hangsúlyozva az advent jelentőségét, hogy „régbben a betlehemes játékok is előadták a hajnali misén”.² A moldvai magyar közösségekben még a közelmúltban, sőt napjainkban is böjttelessel teszik ünnepibbé az adventi időszakot, amit Magyarfaluban – és bizonyára több más helyen is – *kicsi böjtnék* neveznek. A várakozás hangulatának hangsúlyozását szolgálják a hajnali *roráték*, amiket a megváltóval várandós Szűz Mária tiszteltére mutatnak be, s a télvíz idején vállalt hajnali misehallgatás önmagában is aszkétikus kihívást jelent. A korai felkeléshez, a fagyos téli hajnalokon való templomba járáshoz bizony kemény elhatározás szükséges. Mégis – idézi egyik falustársát a Magyarfaluból való Iancu Laura³ – „a reggeli rorátén napjainkban is nagy számban vesznek részt, s közöttük sok a gyermek. Sokan megfogadják, hogy minden hajnali misén részt vesz-

Karácsonyi örömhírt megjelenítő leánykák Szabófalván, 1997. (Táncos Vilmos felvétele)

nek, mások örvendenek, ha egyszer-kétszer el tudnak menni.” A roráté a téli ünnepekör azon eleme, ami a legkevésbé nyilvánul meg külsőségekben, amire leginkább jellemző a hívő emberek csendes magukba fordulása.

Az adventi időszakban tilos lakodalmat, zenés, táncos összejövetelt tartani, a leginkább ilyenkor esedékes disznóölésekkel járó mulatózások is igen visszafogottak. De előfordulnak ebben az időben főként leányokra, asszonyokra vonatkozó dologtíltó napok, így Szent Miklós napján (XII. 6.) „*örözködni a fonástól*” Somoskán; Szabófalván és Kelgyeszten pedig elsősorban azért, hogy „*ne jöjjenek ki a vizek, s ne nyuvadjanak meg*”. December 8., a szeplőtelen fogantatás napja is dologtíltó, amikor mindenki igyekszik eljutni az ekkor tartott három mise valamelyikére.⁴ Külsőrekecsinben Szent Luca napján is tilos a fonás, hogy „*ne fájduljon meg a szemük*”, Bogdánfalván pedig úgy tartják,

hogy a Luca-napkor font fonalból készült portékát hamar megeszí a moly. Szent Luca napjáról azt tartják, hogy az „*nem ollan nagy innap, hanem édesznap, úgy mondják*”.⁵ Katalin és András után az adventi időszak néhány napja szerelmi varázslásra alkalmas a csángómagyarok szokásvilágában. Magyarfaluban – és bizonyára más-hol is – Szent Borbála (XII. 4.) napjához elsősorban házasságjósító szokások kötődtek, ma már nem a gyakorlatban, hanem csupán az emlékezetben. „A házasságra érett, eladósorban lévő lányok cseresznye- vagy meggyágot vágtak le, amit karácsony éjszakájáig vízben tartottak. Ha az ág kihajtott, a hiedelem szerint a lány a következő esztendőben férjhez ment.”⁶ Szabófalván a leányok a karácsony előtti szombatn „*neztek oglindát, hogy tuggyák, ki lesz a szeretőjük*”. Ez az *oglundálás* föltehetően a románból, vagy román közvetítéssel került a moldvai magyarok hiedelemvilágába. A tükör különleges tulajdonsága mindig izgatta az emberek képzeletét és földöntúli jelenséget láttak benne, apotropaikus, rontásellenes, bajelhárító erőt tulajdonítottak neki. A Bibliában a tükör az égi értelem, az isteni igazság megtestesítője. A sámánöltözetek díszítőelemeként is szerepelt a tükör, s talán nem véletlen, amit Balusesten 1970-ben láttam egy hejgetéskor használt maskarán, amire – kissé anakronisztikus módon – román katonatiszti tányérsapkához erősítették a tükröt. Még közelebb visz tárgyunkhoz az az adat, mely szerint a thesszáliai (Görögország) boszorkányok a hagyomány szerint a Nap és a Hold felé fordított tükrökben látták a jövőt. A „jövendőbeli” tükör segítségével való felismerésének gyakorlata tehát föltehetően balkáni eredetű hiedelem a moldvai magyarok körében, s hogy az eljárást a csángómagyarok is románból vett kölcsönszóval emlegetik, nem sok kétséget hagy afelől, hogy milyen közvetítéssel érkezhettek hozzájuk a „*szerető kilelésére*” szolgáló tükröbenézés, az *oglinda*, románul „oglinda”. „*Egy oglinda hátul, egy elől. Ha lány es... meg lehet csinálni... legény es, lány es. Legény meglássa a leányt, s a leány meglássa*

a legényt. *S ez igaz. Hát!*” – mondták Lészpeden 1990-ben Csoma Gergelynek.⁷

Az adventi idő különleges jelensége volt az úgynevezett *csiki karácsony*. A szokás lényege, hogy a „madéfalvi veszedelem” után Moldvába menekült székelyek jó másfél évszázadon keresztül dologtöltő nappal emlékeztek meg a másként járó ortodox naptár szerinti karácsonyuk előtt tizennégy nappal a Kárpát-medencén belüli naptárban lévő karácsonyról. A szokás a Julián- és a Gergely-naptár közti időkülönbségre vezethető vissza, s különösen 1924-ig élt elevenen, mielőtt Romániában is megtörtént az új naptárra való áttérés. A *csiki karácsony* emléke azóta folyamatosan halványul, s a harmadik évezredbe lépve már csak a legöregebbek hallottak róla. Pusztinában úgy emlékeztek,

hogy ezen a napon „nem volt szabad ganyét hordani, s egyáltalában a marhát nem lehetett befogni. Nem volt a templomban kihírvéze, semmi. Csak münk tartottuk” – mondták a pusztinai székelyek. Megvan a csiki karácsony emléke a lészpedi és a frumószi magyaroknál is, hiszen ők is a madéfalvi vérengzést követően menekültek be Moldvába. Az 1912-ben született Veronka György, a Tázló menti Frumósán úgy magyarázta a csiki karácsony értelmét: „Az hamarébb volt, mint az itteni karácsony, de én akkor még gyermek voltam, még legény sem voltam. Az mindcsak a katolikusoké volt, nem az ortodoxoké. De aztán megmutálták a meénket, összemutálták... Aztán egy darabtól már nem beszélődött a csiki karácsony, elveszett a neve.”

Advent idején mind a négy *szeredán* böjtöltek, ezt nevezték Pusztinában – s talán máshol is – *kántorböjtnek*, érzékeltetve, hogy ez – legalábbis méretét tekintve – kisebb, mint a tavaszi *nagyböjt*. Mondják, például Kelgyeszten, *kicsi bűtnék* is, amint az Harangozó Imre gyűjtéséből kiderül.⁸ De az idő előrehaladtával, napjainkban egyre kevesebben és egyre lazábban tartják a böjtöket. A böjtölési hajlandóság bizonytalanságát jelzi egy Magyarfaluba való asszony kijelentése, miszerint: „Melyik azt mondja, vétek, melyik azt mondja, nem vétek! De ha megtartod, neked jobb!”⁹ Adventben került sor a karácsonyi gyónásra is, mégpedig – Iancu Laura magyarfalusi tapasztalatai szerint – általában advent utolsó napjaiban. Mert „nem szabad megregülnie a gyónásnak, az ember elkárhozik, meddig megéri a karácsonyt, ha igen hamar meggyónik...”¹⁰

*

KARÁCSONY SZENVEDEJE

„...Jézus születéséről való megemlékezés nemcsak érzelmes idill, hanem főnséges ajándék, az ószövetségi ígélet teljesedése, a lét megújult értelmének ünneplése.” (Bálint Sándor)¹¹

December 24-ét, *karácsony böjtjét* vagy *böved estjét*¹² a moldvai magyarok *karácsony szenvedéjének* nevezik. Ilyenkor – Magyarfaluban, de bizonyára minden más településen is – hagyományosan takarítással, sütéssel, főzéssel, favágással, fahordással, az udvar rendbetételével, az állatok ellátásával foglalkoznak. 1990 óta, ahogy a falu fiatalabbjainak igen nagy része belföldi vagy külföldi vendégmunkásként keresi valahol a kenyerét, egy részük ilyenkor látogat haza, s hozza a modernizáció karácsonyra is kiterjedő újabb és újabb jelenségeit. A kisgyermekes családok ilyenkor várják a *Moș Crăciun*-nak nevezett, ajándékokat osztogató Karácsony Apót, mert a kicsi gyermekekkel a magyar szülők – anyanyelvű iskolák hiánya miatt – románul beszélnek.

Karácsonyfát csak újabban állítanak Moldvába, a szokás terjedésének sebességét abból érezkelhetjük, hogy a Kárpátokhoz köze-

Csobotfalvi betlehemesek átkelnek Külsőrekecsinben a falu patakján, 2011. (Fotó: Ádám Gyula)

li Pusztinában már az 1960-as években felállították, míg a Szeretől jóval keletebbre fekvő Magyarfaluban csak az 1990-es években kezdett elterjedni. Iancu Laura szerint első ízben a helybéli plébános állította a rendszerváltást követő időkben a templomban, s onnan kezdett elterjedni. Ilyenkor szinte minden asztalra kerül *ótatt* (kocsonya), *galuskának* nevezett *tötike* és valamilyen sült, de ezekből általában csak az éjféli misét követően esznek.¹³ Ez a mise azonban már egyre inkább csak a nevében *éjféli*, mert különböző megokolásokkal mind korábban kezdik, legfőképpen arra ügyelnek, hogy éjféltájban fejeződjék be.

Pedig nem is olyan régen, néhány emberöltővel ezelőtt, szépséges és látványos eseményekre került sor Moldvában *karácsony szenvedéjén*. Ilyenkor jártak napközben a gyermekek, későbbben a legények és a lányok, hogy énekszóval köszöntsék egymást és Jézus születését. Ezt a szokást a székelyes falvakban (Klézse, Lábnyik, Lészped, Pusztina) *éneklésnek*, *megéneklésnek*, a mezőségi jellegű, „déli csángó” falvakban (Bogdándalva, Nagypatak) *korindálásnak* mondják, bár Péntek János tájszótára szerint¹⁴ vannak olyan székelyes – vagy talán vegyes népeességű – falvak (Csügés, Diószén, Klézse, Lészped), amelyek „kilógnak a sorból”, ez a téma tehát további utánajárást igényel. Erről, a román *colindából* kölcsönzött megnevezésű¹⁵ szokásról hallottam egy Nagypatakból Trunkra származott asszonytól, hogy „egyik eszte mennek a leánykák a legényekhez, mász eszte jöttek a legények”. Ugyancsak ismeretes, sőt bizonyos mértékben ma is élő szokás a *korindálás* Bogdánfalván, amiről azt írta a múlt század végén Fazakas M. Izabella, hogy „Mostanában csak a gyermekek, régen felnőttek csoportjai is járták a falut, szentesz énekeket énekelve és jókívánásokat mondva. A Jézus születéséről szóló énekek között akadtak *magyaroszak* is, de ezeket többnyire csak az idősebbek tudták, a fiatalok inkább *oláhoszan* énekelnek.”¹⁶

A hagyományosan magyarul mondott énekek között szerepelt a *Csordapásztorok...*, a *Pásztorok, pásztorok örvendeznek...*, a *Boldog ház, hol Isten lakék, onnan sátán eltávozék...* és hasonlók. Terebesen hallottam 1978-ban, hogy ilyenkor még böjtöset ettek: „*cibrés faszujkát édesen, rántott pityókát, tejet, túró, tojást, amit Isten adott... csak húst nem. Aztán jöttek az éneklők, legények, nagyleányok... én is jártam, még tizenhat esztendősen is. Megálltrunk egy ablak alatt, s montuk: szabad-e énekelni? Akkor a gazda mondta, hogy szabad. Aztán mü énekeltrünk kinn az ablak alatt. Aztán a zember meg a zasszony béhivott, megtisztelt, ha akart, s ha nem, adott valami pénzt... aztán mentünk más házhoz. Éjfélkor harangoztak a misére, addig jártunk egymáshoz... s így!* Pusztinában mondták 1994-ben: mikor hazajöttek

a miséről, akkor ették meg a húst, a galuskát,¹⁷ ótottat...¹⁸ Ilyenkor adtak szénát az állatoknak, hogy azok is egyenek.”

Az 1940-es években Magyarországra települt Laczkó István írja önéletrajzában, hogy Lábnyikban is szokás volt a karácsony esti éneklés, ha egy kicsit torzult formában fújták is az idősebbektől tanult szöveget a gyermekek:

*Kelj fel, keresztény lélek, / A nagy Isten közeleg!
Tehén is be a jászolba, / Úr Jézus fekszik abba,
Ó, én szerelmes Jézusom.*

Majd azzal fejezték be a köszöntésüket, hogy: „Mi kicsikék vagyunk, szólni sem tudunk, mégis a Jézuskának dicséretet mondunk. Dicsértessék!” Mire a házigazdák válasza: „Mindörökre!”

Szitáson hallottam, hogy az 1970-es években 10-14 esztendő s fiúk és leányok mentek az esti mise előtt énekelni. Ahol nyitva volt a kapu, oda mind bementek:

*Krisztus Jézus született, örvendezzünk!
Néki örömeinket zengedezzünk!
Dávidnak véréből, tiszta szűz méhéből,
Született Krisztus nekünk.*

Kaptak peracet, kalácsokat. 2000-ben is elmentek néhányan, de akkor már rományul énekeltek és a fő cél az alamizna volt, mert csak pénzt vettek el.

Az ugyancsak székely népszerű Frumószában Harangozó Imre készített 1996-ban felvételt karácsonykor énekelt „kántáló énekek”-ről,¹⁹ mégpedig a *Csordapásztorok* és a *Szűz Mária, ez világra nekünk...* kezdetű tíz-tíz versszakát, amik szóról-szóra megegyeznek az Erdélyben ismeretesek szövegével. Az énekek végén a következő tréfás mondóka hangzott el:

*Áldja meg az Isten ez háznak gazdáját!
Gazdájával együtt kedves gazdasszonyát!
Ma karácsony napja, hónap másodnapja,
Nekünk nem kell hagyma,
Egye meg a gazda, aki nekünk adja.
Tudjuk, disznót jót öltek, / Hurkát, kolbászt tötöttek,
Pálínkat es mézelvek, / Akit nekünk töccsenek!*

Karácsony szünetében másik látványos eseménye volt a *betlehemezés*. Az 1960-as években még számos településen emlékeztek arra, hogy „nem is olyan régen” magyar nyelven adták elő a betlehemes misztériumjátékot. Ennek 1929-ben Onyesten megismert szövegét Domokos Pál Péter közölte,²⁰ megjegyezve hogy hasonlóan a Székelyföldön szokásos betlehemes játékhöz és hozzátéve, hogy „ne keressük benne a hiányzó részeket, hanem örüljünk annak, hogy ez a népi szép virág csonkán és megtéptetten is évszázadokat ért át minden tiltás és gátlás ellenére”.

A második világháború után Magyarországra telepedett, eredetileg Lészpeden született Salát Jánosné emlékei szerint a környéki magyar falvakban a lézpedi betlehemesek jártak karácsonykor. „Terebesen, Mardzinében, Valea Szákán, Klézsében... s végig. Sok, sok faluban. De magyarul mondták, mert csak úgy tudták. Újesztendőig örökre jártak, karácsony napján kezdtek, s újesztendőben is jártak, még újesztendő után is. Mert úgy hitta a világ, annyira hitták őket..., de nem győzték... Csak legények jácrottak, még Szűzmárja is legén volt. Szerepelt Szent József, Szűzmárja, király, a király segiccsége, két-három csobán s angyal. Mentek s kéreztek be a házba. Hamarébb bémentek a csobánok s lefekütek. Volt kendermagjika a zsákjikkban, abból szórtak a tűzbe, s az pattogott... ők meg vakaróztak, mintha tetve-

sek lennének. Aztán a király segítségével beszélt a királyhoz, s azt mondta: Uram, valami idegenek kéreznek be, fogaggyuk bé, hogy háljanak itt egyen. A király nem akarja. – Nem lehet, nekem sok most a vendégem, s nincsen hely. Akkor esént megverte az ajtót Szent József, hogy aszongya: – Eresszél be, mert Mária beteg, kell szüljön. S akkor esént mongya a másik: – Ki van ottagyon? Kiment a király, hogy lássa, kicsoda kérezdik bé. – Mennyetek el innen, nem tudunk befogadni, ... nem lehet... Akkor kezdte megen Szent József: – Erejszél bé – szépen kérte –, ne, aszongya, utasok vagyunk, nincs hova megbúzzuk magunkat. – No, akkor erejszél bé! – mongya a király. S akkor szépecskén bėjött a Szent József, a Mária, s rátették azt a templomkát az asztalra. Akkor jött az angyal s az alvó pásztoroknak rúgta a lábát, s monta:

*Serkennyetek pásztorok, / A nyáj mellett alusztok?
Készüjjetek Betlehembe, / Városokként a mezőbe.
Ott volt Jézus megszületve / A nagy szegénységbe.*

*Egy csobán felemelte fejét: – Mit hallottam? Kejjetek, hé csobánok!
Öreg, kelj fel, mit hallok én, nezd csak mit hallok én, angyali szót hallok. – Ó menj el, mondja a másik, még a fejedet a pocókbba szúrd bé!
Takaroggy s hallgass! Akkor az angyal esént szépecskén elfűtta az éneket. Azt mondja a pásztor: – Angyali éneket hallok, aszongya, lássuk, mi van itt, ájjatok fel s lássuk, mi van...! Akkor felkászálódott, de az öreg csobánt a botjukkal emelték. Akkor megint elkezdtek vakarózni, a másik szórt a kendermagot, s akkor énekelve mentek...”*

Ilyen töredékesen maradt meg Salátné Fazakas Katalin emlékeiben az 1920–1930-as évek lézpedi betlehemese.

Tatrosvásáron úgy emlékeztek 1967-ben, hogy az *előbbszöri verkedés* előtt a húsz éven aluli gyermekek járták a házakat a betlehemmel, énekeltek, verseltek, de azóta nincs. „Angyaloknak ötöztek, királynak, Jézuskának, Máriának. Magyarul mondták a verseket. Angyal mondta:

*Ézus született, kejjetek fel pásztorok,
Met ma néktek jelentek, / Kit megjövendztettek,
Ézuska megszületett...*

A csobányok nagy kozsokban²¹ feküdték a pucokra a szóba mellett. Kórusban mondták.

*Óh, én az álmomat nem epezstem meg,
Inkább a meleg puha pucokra fejemet visszaeresztem...*

Háromszor jelentett az angyal, akkor felkeltek a pásztorok, s fogtak énekelni, énekeltek mindnyájan. Aztán az angyal: ...

megjövö jözétek Jéduska...

A csobánok azt énekeltek, hogy:

*Keljetek pásztorok, / Kik juhoknál alusztok!
Megszületett uratok, / Kegyes királyotok.
Mennyetek a gyászba(?) / Betlehem városba!
Ott feltaláljátok / Jézust a jászolyba.
Sem nem fekszik ágyba, / Sem nem palotába,
Szénán bágyadodzik, / Barmok jászolyába.
Új emberi nemzet / Indulj vigasságra,
Met ejjött a Jézus / Szegény szállásodba!”*

Somoskán szinte ugyanígy hallottam 1971 nyarán: „Volt király, katoná, három csobán, egy angyal, Szent József, 1 leány, az volt a Mária tiszta fehérben... s a templomocska papírból. S jelentett az angyal a tűzbely mellett heverő csobánoknak:

*Kejjetek pásztorok, kejjetek, / Met ma néktek jelentek,
Kit megjövendztettek, / Jézuska született!
(Pásztorok:) Óh, én az álmomat nem epezstem meg,
Inkább a meleg pucokra fejemet visszaeresztem.”*

A kommunizmus időszakában a hatalom nem nézte jó szemmel az efféle klerikális tevékenységet. De az emberek emlékezetében még sokáig megmaradt, ahogy azt Szitáson hallottam 2000-ben. „*Gyűltek össze a legények, csináltak egy nagy csoportot, s kiosztották; volt pásztor, angyal es, király es, mindenféle volt... Szép dolog volt, de mikor ez a komunist vilá g békerült, akkor kivesszett, s azok az öregek elhaltak, akik tudták, mert ezt magyarul csinálták. Talán maradt valakinek levele?*”²² Nem tudjuk. Csak férfiak betlehemeztek, Mária is férfi volt. Az angyal bément, s a pásztorok es. Aztán Szent József kéredzett, s azok nem engedték be. Utóján aztán béengették. Az angyal kötötte a pásztorokat, hogy mennyenek Betlehembe, mert Jézus született. Vót egy öreg, mejjik meglátta a világosságot, de nem értette meg, hogy mit jelent. A pásztorokon bundák voltak, maszkák, láncos bot.”

Aztán ahogyan a magyarul tudó, közülük való, többségükben a kézdívásárhelyi Kantában tanult kántorokat Jászvásárban a magyar nyelv ellenségeivé nevelt papok félreállították, egyre inkább román nyelven igyekeztek valami betlehemezéshez hasonló tevékenységet imitálni, olykor még ott is, ahol korábban nem volt meg, vagy régen elfeledték a szokást. Mint a XIX. század végén Szabófalváról kirajzott Ploszkucénban, ahol 1969-ben azt hallottam, hogy „*csak tíz esztendeje járnak a gyermekek a betlehemmel, de olá hul énekelnek*”.

A moldvai magyar falvakban tehát mindinkább kivesszőben van a saját nyelvükön bemutatott betlehem szép szokása, ami a karácsonyi hangulat fokozását, a megváltó születésének körülményeit felidéző színjáték pedig a vallásos áhítat erősítését szolgálhatná. Néhány csángómagyar faluba azonban eljutnak karácsony idején a Székelyföldről, elsősorban Csobotfalváról, azok a betlehemesek, akik átérzik az anyanyelvű vallásgyakorlat hiányának szomorúságát, s igyekeznek rajta bár valamennyit enyhíteni.

Karácsonyhoz kötődik Magyarfaluban az a házasságjósoló szokás, mely szerint „*karácsony szenvedéjén, aki nem evett s tartotta a szenvedőt (a böjtöt), az megá lmodta, hogy ki vesszi el. Beszélget a legénnyel álmában.*”

*

KARÁCSONY NAPJA

Mint minden nagyobb ünnep ez is dologtíltó. Lészpedi adat szerint – de a többi faluról is elmondhatjuk – hogy „*karácsony napján a ganyét nem vetették ki, csak esszeszedték a jószág alól. Evés után a tányérok nem mosták el, csak félrerakták másnapra.*”²³ Ezt az ünnepi napot rendszerint öltözködésükkel is hangsúlyozzák, régebben úgy, hogy a hagyományos viselet legszebb darabjait öltötték magukra,

Csobotfalvi betlehemesek Pusztinában, 2013. (Fotó: Ádám Gyula)

újabbán pedig többnyire az újonnan vásárolt ruhadarabokat, amit aztán a miséről hazatérve délután sem vetnek le. Karácsony napjának kiemelkedő eseménye a *nagymise*, amire a Moldvában kisebb ünnepeken is megtele templomokba a hívek számottevő része be sem jut, hanem a templomudvarról hallgatja. A főmisén rendszerint több vendéppap is részt vesz, ami a falusi hívek szemében növeli a román nyelvű liturgikus esemény ünnepélyességét. Magyarfaluban – és föltehetően máshol is – a szertartás végén a plébános felolvassa az adott évben házassági jubileumot ünneplők névsorát, s hívja a közösséget az esti szertartásra, amit a jubilálók tiszteletére mutat be. Ilyenkor a látogató rokonok pénzt ajándékoznak a családban lévő gyermekeknek. Ezen a napon szokás a rokonok fogadása és meglátogatása, vagy – többnyire a fiatalabbak részéről – a kocsmában való baráti gyülekezés. Magyarfaluból való adatok szerint „*karácsony napján, sőt másod- és harmadnapján sem táncoltak..., mert úgy tartották, hogy ekkor szült Szűz Mária. Csak vízkeresztbe volt szabad táncolni. De most nem így van, táncolnak karácsony napján is...*”²⁴

A karácsonyi ünnep manapság legáltalánosabb jelképe, a *karácsonyfa* állításának szokása a Kárpát-medencén belül is csak a XIX. században kezdett elterjedni, átvéve a korábbi, kereszténység előtti időkben gyökerező és a termékenységű, az örök életet jelképező *életfa*, *termőág* helyét és szerepét. Jelenlegi tudásunk szerint a karácsonyfa, az almával, dióval, süteményekkel, díszekkel ékesített örökzöld, többnyire fenyőfa állítása protestáns, német szokás volt, s a XVI-XVII. századtól kezdett terjedni kelet felé. Magyarországon a hírek szerint Brunszvik Teréz, martonvásári grófnő állított először karácsonyfát 1824-ben, majd innen terjedt tovább.²⁵

Az erdélyi szászokhoz a XIX. század első évtizedeiben jutott,²⁶ de a bukovinai székelyekhez az 1941-ben történt hazatelepülésükig sem érkezett el. A moldvai magyarok pedig éppenséggel későn, csak az 1960-as években ismerték meg a karácsonyi ünnepekre feldíszített fenyőfát. Érdekes megfigyelni ennek mozzanatait: Bogdánfalván az 1950-es években tűnt fel a karácsonyfa, de kezdetben nem mindenki jutott fenyőfához, ezért a nyáron az udvaron, dézsákban tartott leanderbokrokat díszítették fel és vitték be házba. Pusztinában, Somoskán, Balázsfalván, Szabófalván és még több településen az 1960-as évektől ismerkedtek a karácsonyfával. Hogy mennyire idegenből származónak tartották, mutatja az 1967-ben gyűjtött adat, amely szerint úgy tudták, „*a románoktól jött be*”. De már olyan félreeső falvakban, mint Külsőrekecsin vagy Ploszkucén, tapasztalatom szerint az 1960-as években sem volt gyakorlat a karácsonyfa-állítás.

Karácsony napján a nagymise után az ünnepi ebéd következik, ami hagyományosan semmiben sem különbözött a szokásos vasárnapi étrendtől: *savanyúleves, ótott, galuska* – mert anélkül nem ünnep az ünnep –, esetleg *pisinye*,²⁷ talán kicsit gazdagabb tartalommal. A galuskába karácsonykor sem tesznek föltétlenül húst, vagy éppen csak ízesítésként. Az úgynevezett húsos galuskában is csak a káposzta öt-hét százaléka a hús. A moldvai ételek legkiválóbb szakértője, Nyisztor Tinka szerint ugyanis a galuska ünnepiségében elsősorban nem a hozzávalók ára játszik szerepet, hanem a munkaigényessége teszi ünnepivé. Még ha csak a hat-nyolc főből álló család vasárnapi ebédjéhez készül, akkor is távol maradnak az asszonyok szombatban a mezei munkától, hogy elkészüljenek másnapra.²⁸ Nem is beszélve a karácsonyi ünnepi ebédeire való galuskák elkészítéséről.

A karácsony-napi ünnep azonban nem csak misehallgatásból, ízletes ebédből, rokonlátogató beszélgetésekből áll. A téli napforduló kozmikus időszaka rituális cselekedetekre is rendkívül alkalmas. Szabófalván – és bizonyára máshol is – a karácsonyt megelőző szombaton néznek a lányok *oglundát*, hogy megtudják ki lesz – ha még nincs – a szeretőjük. De egyéb szerelmi tudakolódásra is alkalmas karácsony napja, „*ilyenkor menen a ljány a gyszno-pajtához, rúgja meg az ajtaját, sze hallgatja hányat rőffent a gysznyó, mert annyi esztendőre vevődik el*”. A karácsony napi mágius tilalmak közé tartozott az a Pusztinán hallott, de valószínűleg máshol is ismert szokás, hogy az összesöpört szemetet nem szabad kivinni a házból, mert jövőre a tyúkok szanaszét tojnak, továbbá hogy ezen a napon nem főztek, hanem az előtte való szombatról maradtattak ették. A karácsonyi időjárásból olyan következtetést is levontak, mint amit például a pusztinai százesztendő Tímár Józseftől hallottam: „*szekeres karácsony – szános húsvét!*”. Tehát ha karácsonykor nincs hó, akkor lesz húsvétkor. Frumószán úgy tartják, hogy ha karácsonykor „*a fák erőst meg vannak rakodva hóharmattal*”,²⁹ akkor „*jó áldás*”³⁰ lesz a következő esztendőben.

*

A TEKERES HÉT

Tekeres hétnek a moldvai magyarok általában két nagyobb ünnep közötti időt nevezik, mint például a virágvasárnap és a húsvét közé, vagy a karácsony és újév közé eső időt. Az előbbi a Tázló és a Beszterce melletti, székely eredetű falvakban *facsaros hétként* tartják számon, amikor „*nem szabad kotlót ültetni, mert a csirkéknek facsaros lesz a lábuk*”. Ezzel szemben a Szerettől keletre eső Magyarfaluban, továbbá Román környéki csángó településeken (Butea, Dzsida falva, Nisziporest, Rotunda, Szabófalva, Traján) a húsvét utáni, mátkázóvasárnapig tartó hetet nevezik *tekeres (tekeresz) hétnek*, illetve *sáptamina sucitá-nak*. Erről is azt tartják, hogy nem szabad tyúkot ültetni. De ha mégis ekkor ültetnék a kotlót – mondják Magyarfaluban –, akkor nem a végleges helyére kell tenni, s másik héten „*meg kell mutatni a fészket, hogy ne tekereseggyék meg a csürke*”.³¹ Hasonlóképpen *tekeres hétnek, tekeresz hétnek* nevezik néhány moldvai magyar közösségben a karácsony és újesztendő közé eső hat napnyi időszakot, amikor tilos „*tekerni*”, tehát fenni, *csöllen*, mert „*eltekeregnek, eltojnak a tyúkok*”. Sőt van, ahol – például Klézsén – karácsonytól vízkeresztig tilos a fonás, vagyis az orsó *tekerése*, nehogy *tekeresek* (nyomorékok) legyenek a *pislenyek*. Pusztinában pedig úgy tartják, hogy ez esetben „*a juhok majd mennek kereken*”, vagyis megkergülnék. De ezt a tilalmat már egyre kevesebben tartják be, mert mint Somoskán hallottam: „*tudják, de nem tartják*”.

Ezen a két ünnep közti *tekeres héten* akad egyéb, megtartani való ünnepi alkalom. Itt van mindjárt december 26., *István vértanú napja*, ami régebbi időkben bőséges alkalmat adott a baráti felköszöntésekre, hiszen akár a XVII. századi Bandinus-féle névösszeírás,³² akár Domokos Pál Péter XX. század első harmadában megejtett, tizen-négy településről származó névanyagát³³ vizsgáljuk, a János név tizenhat és tizenhét százalékos, az István pedig 5,6 és 9,6 százalékos gyakorisággal szerepel úgy, hogy a János mindkét időben az első, az István pedig a hatodik-hetedik helyezett a férfinevek között. Volt tehát kikre emelni a poharat a karácsony utáni napokban, hiszen még egy-két emberöltővel ezelőtt is minden negyedik férfi ünnepelt volt János, vagy István napján.

A karácsony másodnapjára eső *István (vértanú) napját* adataim szerint mintha szélesebb körben ünnepelték volna, mint a rákövetkező János napot. Lehet, hogy addigra már ellankadt az ünneplő kedv, vagy talán más oka volt. Bogdánfalváról való adat szerint az „*István nevű embereket régebben megénekléssel tisztelték meg; mostanában is megteszik, de kevesen ismerik a régi énekeket. ... mindcsak karácsonyi énekvel, szent Isztván kiráit is énekeltük*”.³⁴ A lányi Laczkó

István arra is emlékezett, hogy István-napkor az 1930-as években „*a legények pisztollyal lövöldöztek egész nap, mintha háború lenne*”.³⁵ Ilyen István-napi lövözések Szitáson is történtek. „*Régen karbiddal lödöztek, most meg bolti petárdával*” – mesélték 2000-ben. A következőképpen köszöntötték az Istvánokat az ezredfordulón:

„*Ó, Szent Istán, hát még aluszol-e?
Ó, Szent Istán, hát még nyugoszol-e?
Serkenj fel álmidből és kelj fel ágyidből,
Mert mink hozzád jöttünk!*”

*Csillag ragyog, hajnal hasadott,
Kelj fel Istán, mert megvirradott!
Megvirradtál Szentistán napjára,
Úgy, mint neved napjára, Szentistán.*

*Azt es mondd meg, béjeresztesz-e?
Azt es mondd meg, jó szüvvel látol-e?
Mert ha nem, megtérünk,
Más szállást keresünk,
Menünk, honnat jöttünk!*

*Most mivelünk beteg nincsen, velünk az Isten.
No te Lina, ne bánkógyál, hogy tehozzád jöttünk!
Kérd az Istent, hogy élhessünk sok esztendőbe!
A te társad nevenapját úgy tisztelgesse.
Ha én eccer megérhetném a nevenapját,
Kihúznám a hordóm csapját, úgy tisztelgetnék.*

*Ó, mint fázunk, az ereszben háltunk,
Mégsen sajnálnak.
Sajnálának, behívának, jó szüvvel látnának.
No te Lina, tedd a tűzhöz mézes csuporkád!
Mézeld nekünk csakis hamar mézes pálinkát!”*

Ugyanígy énekelték meg – legalábbis Szitáson – a Jánosokat is. Adataimból azonban úgy látom, mintha a János-nap ünneplésére, annak ellenére, hogy a statisztikák szerint sokáig a leggyakoribb férfi keresztnév volt a moldvai magyaroknál, talán kevesebb figyelmet fordítottak volna, mint a ritkább, de még mindig elég sűrűn található Istvánokra.

Egy Bogdánfalváról való adat szól arról a – talán a környékbeli településeken is fellelhető – jelenségről, hogy a Jánosok köszöntésekor „*énekeltek karácsonyi énekeket, Szent János énekét. Régebben bort és edelét is szenteltek Szent János és Szent István napján, akkor inkább tudtak magyar énekeket*”.³⁶

Az *aproszentek napját* – december 28. – Moldvában nevezik *karácsony negyedik napjának* is, tehát a karácsonyi ünnepkörhöz tartozik. Ismeretes, hogy a románok nem tartják – noha ők is keresztények –, csak a magyarok, de ahol a papok és a tanárok már sikeresen eltolták őket a magyar beszédűtől, ott oláhul mondják a magyarból átfordított szöveget. Sok helyen emlékeznek még az eredeti szövegekre, amik számos változatban hangzottak el, s ma már nem tudjuk, hogy ezek a hagyományos kultúra változatai-e, vagy a feledékenységből fakadó egyéni kitalációk. A következőkben a folyamat mentén igyekszem végighaladni. De hogy kiveszőben lévő népszokásról van szó, az mutatja, hogy a legtöbb közlés úgy kezdődik: „*a faluban él még a vesszőzés szokása...*”. Talán Bogdánfalváról ismerjük a szokás legteljesebb leírását: „*Aprószentek napján gyermekek sz osztán a zifűszág régveltől esztig, meddig beszürkült, mentek. Régvél jártak a gyermekek, osztán a zifűszág egész nap. Az egész leán hon kellett üljön, hogy várja a legént. A legények jöttek egy-egy vessz-*

JEGYZETEK

1 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium 1*. Malanda Kiadó.

Szeged, 1998. 17.

2 Ugyanott 18.

3 Iancu Laura: *Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban*. Kisebbségkutatás Könyvek. Lucidus Kiadó. Budapest, 2011. 41–42.

4 Fazakas M. Izabella: *Az egyházi év ünnepei Bogdánfalván*. In: Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5. Kolozsvár, 1997. 324–341.

5 Ugyanott.

6 Iancu i. m. 2011. 102.

7 Csoma Gergely: *Varázslók és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál*. Kráter Kiadó. Pomáz, 2000. 100.

8 Harangozó Imre: „Krisztusz háze aranyos...” *Archaikus imák, ráolvasások, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából*. Ipolyi Arnold Népfőiskola. Újkígyós, 1998. 230.

9 Iancu Laura: *Vallás Magyarfaluban*. Néprajzi vizsgálat. L'Harmattan – PTE Néprajzi-Kulturális Antropolgia Tanszék. Budapest – Pécs, 2013. 279.

10 Iancu i. m. 2011. 42.

11 Bálint. i. m. 33.

12 Tátrai Zsuzsanna: *Jeles napok – ünnepi szokások*. In Magyar Néprajz VII. 1990. 243.

13 Iancu i. m. 2011. 44.

14 Péntek János (szerk): *A moldvai magyar tájnyelv szótára I*. Erdélyi Magyar Múzeum Egyesület. Kolozsvár, 2016. 480.

15 Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvújítás román kölcsönszavai*. Kriterion. Bukarest, 1972. 369.

16 Fazakas i. m. 326.

17 Galuska: szőlőlevélbe burkolt rizses darált hús, töltike.

18 kocsonyát

19 Harangozó Imre: „Áldja meg az Isten ez háznak gazdáját...” *Adalékok a moldvai magyarok karácsonyi és újévi szokásrendjéhez*. In: Buka László (szerk.): *Válogatott írások a regölésről*. Magányos Kiadó. Debrecen, 1997. 153.

20 Domokos Pál Péter: *Moldvai magyarság*. Kolozsvár, 1941. 134–137.; U. a. 1987. 495–498.

21 Kozsók: hosszú bunda, lombjával kifelé fordítva

22 írása

23 Bosnyák Sándor: *A moldvai magyarok hitvilága*. Folklor Archívum 12. Budapest, 1980. 120.

24 Iancu 2011. 46. Romîna, Bucureşti, 1900. 90.

25 Tátrai Zsuzsanna – Karácsony Molnár Erika: *Jeles napok, ünnepi szokások*. Jelenlévő múlt. Planétás Kiadó. Budapest, 1977. 230.

26 Pozsony Ferenc: *Az erdélyi százszok jelesnapi szokásai*. Krónika Könyvek. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 1997. 238.

27 pecsenye: sült hús

28 Nyisztor Tinka: *Hétköznapok és ünnepnapok. A moldvai magyarok táplálkozásának etnográfiaja*. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 2003. 98.

29 dérrrel

30 termés

31 bővebben ld. Halász Péter: *A tavaszi ünnepkör*. In. Bokrétába kötögetem vala... A moldvai magyarok néprajzához. Európai Folklor Intézet. Budapest, 2002. 355–388.

32 Hajdú Mihály: *Az 1646–47. évi Bandinus-féle összeírás névstatistikái*. Magyar Személynévi Adattárak 30.

ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. Budapest, 1980.

33 Domokos i. m. 1987. 173–244.

34 Fazakas M. i. m. 1997. 326.

35 Laczkó István: *Emlékek egy moldvai csángómagyar életéből*. In: Csángók a XX. században. Szerk.: Forrai Ibolya. Néprajzi Közlemények XXXIII. Néprajzi Múzeum. 1994. 87–206.

36 Fazakas M. i. m. 1997. 327.

37 Fazakas i. m. 327.

38 Laczkó i. m., i. h.

39 lélekhevességet mondtak léleküdvösség helyett, mivel a templomban a fogalom magyar formáját nem hallhatták, nem ismerték.

40 Gazda József: *Hát én hogyan siratnám. Csángók a sodró időben*. Szent István Társulat. Budapest, 1993. 73.

41 Pozsony Ferenc: *Szeret víze martján. Moldvai csángómagyar népköltészet*. Kriza János Néprajzi Társ. Kolozsvár, 1994. 244.

szövel, almavesszővel verték a leánt. (...) Ezt mondták: Aprószentek, Szent Dávid / Viszeld egészségvel, békeségvel, / Szok jó szerencsével, léleküdvösséggel. A leányok csántak kalácsot, hoztak bort.”³⁷ A Lábnyikban 1908-ban született, s az 1940-es évek végén Magyarországra települt Laczkó István így emlékezett az „odahaza volt” aprószentelésekre: „Ezt nemcsak mi csináltuk, gyermekek, hanem a felnőttek is, például a legények a leányokat aprószentekelték, osztán bizony virtusságból egyet-egyet úgy elverték, még három nap múlva sem ült a fenekére. Mert felemelték a leány katrincáját, csak a vékony pendely maradt a fenekén, verték a vesszővel, s mondták: aprószentek, szent Dávid, viseld az újesztendőt erővel, egészséggel, hogy ne varasodj meg. Nem is varasodott szegény, hanem csak felhólyagzott a bőre a fenekén, s aztán esztendeig nem szólt a legényhez...”³⁸ Az ugyancsak székely népességű Szerbektől is hasonló szöveget ismerünk: „Aprószentek, szent Dávid, / Viseljék ki az újesztendőt békével, lélekhevességgel”³⁹ / *Bő áldást adjon az Isten*”⁴⁰ Pozsony Ferenc már bővebb aprószentekelő szöveget hallott Klézsén, ki mástól, mint a helyi hagyományok elkötelezett őrzőjétől, Lőrincné Hodorog Lucától. Mikor mentek „a legények a liányecskákhoz, azoknak korán fel kellett kelniük, hogy a legény ne kapja az ágyban. Aprószentek, szent Dávid, / Viselje egészségvel, / Békeséggel, / Sok jó szerencsével, / Bőséggel / Érje az újesztendőt!”⁴¹

Külsőrekecsinben az 1960-as években nagyon megadták a módját: „felvirágozott alma-, vagy körte vesszőt vitt a legény, máskor színes cernát köttek rá, azzal ütötte a leányok seggét, s közben mondta: Aprószentek, Szent Dávid, Viselje egészségvel, / Békeséggel, / Sok jó szerencsével / Az újesztendőt”. Vagy a versike csúfolódó változatát: „Aprószentek, Szent Dávid / fut a magyar pálinkáér!”. A szeretőjükhöz ket-

tesével mentek a legények a barátjukkal. Rusztikusabb esetben hárman is elindultak, s ketten fogták a leányt, miközben a harmadik a szentikével ütötte. A leány jajgatott, sőt, ha nagyokat kapott, vissza is ütött. Aztán dióval, mogyoróval kínálta a legényeket. Onyesten az ezredfordulókör így hallottam: „Aprószentek, Szent Dávid, / Egészséggel viseld az újesztendőt! / A ruha szakaggyon, / S a gazda maraggyon!”. De nem mindenhol maradt meg élő gyakorlatként az aprószentekelés már a XX. század végére sem. Tatroson már 1967-ben is csak arra emlékezett az általam megkérdezett hatvanesztendősi forma ember, hogy „Aprószentek, szendávid...”, többre nem. No meg hogy azon a napon, legénykorában megivott negyvennégy pohár bort.

*

Sic transit gloria mundi...! Egy-két emberöltő múlva talán már arra a ki tudja hány pohár borra sem emlékszik senki ott a Tatros, vagy a Szeret mentén. De most még talán érdemes eltűnődünk azon, hogy a karácsonyi ünnepkör eseményei a moldvai magyar közösségekben mintha kevésbé bensőségesek és személyesen átéltek lennének, mint a házasság és a lakodalom ünnepei esetében, sőt talán még a húsvéti ünnep szokásvilágánál is, amit sokkal teljesebben átéltek érkező – vagy csak gondolok? Ott az egyén többet ad az ünnephez önmagából és hagyományos kulturális örökségéből, mint a karácsonyi ünnepkörben.

Talán azért érzem így, mert a karácsony erősebben kötődik a román nyelven globalizálódó egyházhoz?

Ki tudná megmondani?

Halász Péter

Ménes Ágnes emlékére

„Elment a madárka” – szóljon ma Ménes Ágnes emlékére, amelyet úgy szeretett. Férjének, Éri Péternek és családjának fájdmában és gyászában osztozunk, az Isten adjon Áginak csendes nyugodalmat, családjának vigasztalást! Búcsúzzunk egy nagyszerű embertől, baráttól, a Muzsikás alkotótársától – a keze munkáját őrzik a Muzsikás-lemezek és a koncertek csodás díszleteinek emlékei. Isten áldjon, drága Ági! Hamar Dániel, Sipos Mihály, Porteleki László (Forrás: Muzsikás együttes Facebook-oldala, 2020. november 5.; a fotót Henics Tamás készítette 2010-ben, a karácsonyi Muzsikás-koncert díszletei előtt.)

Szia, Ági – légy szíves, vezesd a kezem írás közben, mert kicsit remeg, elszoktam a kézzel írott szótól, meg, tudod, az írással kapcsolatban milyen sokat adok a véleményedre. Mindig élvezettel, fejcsoválva olvasom a leveleidet: hogyan tud valaki ilyen könnyedén a hétköznapiakból mítoszt varázsolni? Káprázatosan finom humor, szellemesen őszinte önismeret, emberismeret, szeretet, költői tárgyilagos, mesterien egyéni stílus, és mindezt a fürgén gördülő, kecsesen gyöngyöző kézírásoddal. Próbálok is tanulni a leveleiből, és, habár kezdő fokon, ugyanezekből a kellékekből összeállítani a válaszaimat, még naplóírás közben is az a meglepő érzés kísér, hogy tulajdonképpen nem csak magamnak írok, hanem arra várok, hogy majd neked is felolvashatom, és azt sem bánthat majd, ha túl szigorúan bírálod soraimat.

Egyszer a *Mi újság?* szerkesztőségi ülésén, megmutattam neked egy, a költői újjgyakorlataink során született négy soros versemet és te azt mondtad rá: „Te hülye, ez szép, ne lírázz itt nekem, miközben marhaskodunk!”

Budapesten, az Ugocsa utca és a Hertelendy utca sarkán, ahol ma egy szépségszalon áll, ott volt valamikor Ági és Attila ötvösműhelye, Vulkánusz és Héphaisztosz barlangja. Ezerkilencszáznyolcvanháromat írunk, itt ülök a sámlin a kazán mellett, a tűzön kondérban fortyog az ezüst, körös-körül szerszámok halmazai, elbűvölten követem a két mester keze járását, hajlítanak, csippentenek, domborítanak, hegesztenek, csiszolnak, mindketten bele vannak merülve a munkába, ujjai között alakul az igazi szépség, alkotódnak a boldog ékszerek. A sarokban halkán szól a rádió, áll az idő és bizserég.

Ági egy kis kulcsot készít nekem, mikor átadja, azt mondja, tartsam a zsebemben, ezzel mindenhova be lehet menni.

És valóban, a varázskulccsal megnyílik a Trencsényi utcai lakás ajtaja, ahol ott-honra lelek. Befogadnak a családba, mint valami elkallódott, végül mégis megke-rült rokont. Habár jó pár évvel idősebb lennék náluk, Ági a nővérem, Pityu a bá-

tyám, Marci az öcsém, Kati a pici húgom. A Trencsényi utcai lakás az akkori idők sokarcú ellenzéki táborának egyik gócpontja. Itt jár-kelek naphosszat boldog-boldog-talan. Mindenki el van fogadva, meg lesz etetve, itatva. Főleg az éjszakák fárasztóak, de többnyire izgalmasak. Nagy füst, zenehallgatás, elemzés, végtelen viták, társalgás, mesélés. Ez Ági terepe, itt felülmúlhatatlan, tud kérdezni és válaszolni, tud meséltetni és tud mesélni... de milyen szépen tud mesélni, ilyenkor Ági sugárzik. Hajnalban mindenki négykézlábra ereszkedik és elmászik. Ági utolsóként hagyja el a helyszínt.

Na persze, vannak a gyakran feladatokkal túlszűfolt hétköznapiak, ilyenkor Ági nem feltétlen egy angyal, tud ő idegeskedni is, veszekedni, sértődni és sérteni is, ha kell karmolni, harapni, küzdeni mint egy anyaoroszlán, de aztán kibékülni, vigasztalni is. Számomra ez egyensúlyozza tökéletesre természetét.

Azután Ági kulcsa megnyitja nekem a népi körök, a táncmuzsika dzsungel kapuját, ahova a férfinépek csak csizmába és bajusszal léphetnek be. Bár nekem egyik sincs, Ági kézen fog, bekísér és leültet a sarokba. Őt itt nagy tiszteletben tartják, senki nem vitatja, ki az a gyámoltalan kis marslakó ott az árnyékában. Ha Áginak megteszi, el van fogadva, nincs apelláta. Innen a sarokból lesem ezt a színesen forogó világot, tény, hogy soha nem fogok tudni belekavarodni. Ágival azért né-

ha a forogtatag peremén, játékból megpróbálunk mezőséigzni: egy-két-három-négy, hátletépés-átvezet, és, mielőtt kipenderítene bennünket a sodrásból a centrifugális erő, hálásan konstatoálom hogy ebben a műfajban Ági se bajnok.

A kulcsom számára a Szkéné színpad bejárata se gond, már cipeljük is fel az emeletre a kellékeket, a díszleteket. Itt a színen, az elkövetkező két év alatt Ági bemutatja mire képes ha összpontosítja sokoldalú tehetségét. Akár ide született volna a világot jelentő deszkákra, szervez, tervez, kitalál, megérez, átérez, megír, kipróbál, alakít, előad. Felejthetetlen. Azután könnyedén továbbáll, mintha semmi sem történt volna, pedig én jól látom, ott rúgkapál benne a színművészet sikereire éhes krampusza. Szerencsére a siker másodlagos, nem mérvadó, nem nélkülözhetetlen összetevője az alkotói örömmek, amiből viszont Ági kétségtelenül kiveszi a részét, és bőkezűen ajándékozza tovább a világnak. Szerencsés vagyok, hogy ezt az alkotási örömet olykor megoszthatom velem is. Újságszerkesztés, néhány közös iromány, illusztrációk, grafikák, három színdarab, díszletek, sok barkácsolás, egy-két hátletépős medvetánc, apró eredmények, óriási élmények. Munkálkodni, alkotni öröm, együtt alkotni ritka boldogság.

Hogy mit tud még Ági? Nevetni, nevetni és nevetetni. Legalábbis engem. Te jó ég, mekkorákat tudunk nevetni, apróságokon, a világon, az embereken, magunkon és nagyon sokat rajtam! Ági röntgenschemmel képes meglátni bennem, nemcsak a nyilvánvaló tökéletlenségeket, hanem a legrejtettebb hibákat, mafla hézagokat is. Ezt aztán könnyörtelen, tündéri humorának görbe-tükrében szemlélni olyan nekem, mintha csiklandozna. Ha nem hagyja abba, a nevetéstől könnyem is kicsordul. De saját magával sem elnézőbb, rajta is sokat nevetünk. Istenem, de jó együtt nevetni.

Szóval, egyelőre ennyit, szia, Ági, nem-sokára jövök, ismerem az utat, itt lapul a zsebemben a művészbejáró kulcsa.

Molnár Gyula

(Elhangzott Tordason, 2020. november 20-án)

„Népi grill”

Szabadban sült hagyományos ételek - 4.

Parázson sült darálthús-készítmények

Folytatva hosszúra nyúló grill témánkat, ezúttal a darált vagy vagdalt húsból készülő parázsonsültek világába teszünk izutazást. Ezek között több olyan jellegzetes nemzeti ételt is találunk, amelyek éttermi és még inkább utcai gyorsételként – divatos kifejezéssel „street foodként” – komoly világgarriert futottak be.

Kebab, csevapcsica, mics és társaik

Az erősen fűszerezett, darált birka vagy bárányhúsból formázott, parázson sült *kebab* vagy *kebab* arab eredetű, de a törököknél, Délnyugat és Közép-Ázsiában, valamint a Balkánon is közkedvelt étel. Készítésekor a fűszerekkel összegyúrt darálthús-gombócokat kolbászkákká formázva nyomkodják a zsírozott nyársra vagy pálcikára, és így sütik meg a parázs fölé helyezett rostélyon. A szintén faszénparázson sült, hosszúkás étel neve a jugoszláv utóállamokban *ćevapi* vagy *ćevapčići*, a bolgároknál *kebanche* (kebacse), a románoknál *mititei* vagy *mics* (jelentése „picikék”). A hasonlóság nagy, azonban a fűszerezés és a tálalás különbségei ezeket a roston sült „fasírtokat” a felsorolt népek jellegzetes és egyedi nemzeti ételivé tették. Az egyes nemzeti sajátosságok kiderülnek az alábbiakból.

*

Mititei vagy mics (Kövi Pál: Erdélyi lakoma és a gyergyószentmiklósi Zsigmond András „Kicsi Zsiga” szerint)

Kövi Pál szerint fél kg kövér marhahúst vagy 20-20 dkg marha-, disznó- és birkahús keverékét apró rostájú darálón kétszer-háromszor átdarálunk, majd alaposan átdagasztjuk, összedolgozzuk egy jó csipet sóval, késhegynyi őrölt borssal, egy kiskanál csomborral (borsikafű) és késhegynyi szódabikarbónával. Egy egész fej fokhagymát megtisztítunk, összezúzzuk, hozzáadunk 2-3 evőkanál vizet, jól összekeverjük, majd beleszűrjük a húsmasszába és azzal is jól összegyúrjuk. Kicsi Zsiga receptjében 70 % hús az alap, utóbbinak 30 %-a lehet birka, a többi sertés, lényeg, hogy jó minőségű legyen, amihez a megfelelő omlós-szafotos állag érdekében 30 % faggyút vagy szalonnát kell adni. Az ízesítők ugyanazok (Zsiga vadcsombort használ), azonban ő egyszerűen péppé darálja a fokhagymát, így dolgozza bele a masszába.

A keveréket egy ideig (télen akár 2-3 napig is) hűvös helyen érleljük, utána nedves kézzel 5 cm-es kolbászkákat formálunk belőle, és erős parázs fölött, zsírozott rostélyon kisütjük (otthon lehet grillserpenyőben is). A micset hagyományosan mustárral és muzsdéjjal (mujdei) vagy is fokhagymamártással fogyasztják. Ennek is számos változata létezik.

Barbov-féle kebabcs és kjufte

Muzsdéj – Az alaprecept szerint a muzsdéjhoz megtisztítunk két nagy fej fokhagymát, majd sóval mozsárban péppé zúzzuk (lehet aprítóban vagy turmixszal is), majd folyamatosan keverve belecsurgatunk 2 evőkanál finom olajat (jó a repce- vagy napraforgóolaj, de lehet olívaolaj is). Egy szép, habos, fehér mártást kapunk, amit nemcsak micshöz, de sült halakhoz (pisztráng) vagy flekkenhez is szoktak adni. Az alapmuzsdéjhoz sok helyen egy kevés (a fenti mennyiséghez egy-két evőkanál) szén-savas ásványvizet is szoktak keverni, amitől még könnyedebb lesz. Van, ahol a majonézhez hasonlóan készül a muzsdéj: a fokhagymapépet tojásssárgájával, egy kevés mustárral és olajjal kikeverik, s a végén tejjöflet vagy joghurtal dúsítják. Máshol halaplé vagy paradicsomlé az adalék, és zöldfűszer is kerülhet a mártásba.

*

Bolgár kebabcs és kjufte (Alex Barbov szerint)

A román micshöz hasonlóan a bolgár kebacse is zsírosabb húsrészekből készül – gyakran vegyes sertés-, birka-, marhahúsból –, amelyeket ugyancsak finom masszává darálnak és befűszerezve legalább egy napig érlelik. A bolgár kebacse jellegzetes ízét az őrölt kömény adja, emellett a fokhagyma már csak opcionális adalék, hagymát pedig egyáltalán nem tesznek hozzá. A kebacse mellett a másik közkedvelt „fasírtféle” a kjufte, amely az alakjában és a fűszerezésében is különbözik. Hagyományosan mindkettőt gyakran tálalják az ajvárhoz hasonló ljutenicával és sült krumplival, melyet feltétlenül reszelt kaskavál sajttal szórnak meg. Lássuk a konkrét recepteket Alex Barbov nyomán (<https://alex-barbov.livejournal.com/>).

*

Kebacse

A bolgár szakirodalom szerint ehhez legjobb sertécsülköt és hasaalját használni. A csülök kollagéntartalma lédúsá teszi a kolbászkákat, míg a szalonna biztosítja a szükséges 20 %-os zsírtartalmat. Természetesen, ahol vallási törvények tiltják a sertés fogyasztását, ott csak birka- vagy marhahúst használnak. 1 kg bőrkéztől és csontoktól megtisztított, húsos hasaszalonna és csülök fele-fele arányú keverékét nagyobb kockákra vágva egy púpos teáskanál sóval és egy-egy csapott teáskanál borssal és őrölt köménnyel összeforgatjuk és néhány órát állni hagyjuk. Utána a fűszeres húskeveréket a daráló legfinomabb fokozatán legalább egyszer, de inkább kétszer átdaráljuk (régén ezt a műveletet bárdal, késsel végezték).

A darált húshoz még egy teáskanál sót adunk és egy-egy jó csipet borssal és köménnyel is megszórjuk, majd alaposan összegyúrjuk (a bolgár mesterszakácsok szerint 20 percig kell gyúrni). Ezt követően 2 dl hideg vizet (vagy apróra tört jeget!) adunk a keverékhez és addig gyúrjuk, míg az edény falán egy fehér víz-zsír emulzió csapódik ki. A masszát egy lapos tálban, max. 5 cm vastagságú rétegben kiterítve, fóliával letakarva legalább egy napig érleljük a hűtőszekrényben. Másnap megformázzuk a – bolgár éttermi szabvány szerint 15 cm hosszú, 72 g súlyú – kolbászkákat. Ezt a bolgárok gyakran a kolbásztöltőhöz hasonló eszközzel végzik, de kézzel is lehet, és persze nem muszáj a 15 cm-es hosszhoz sem ragaszkodnunk. Nagyon fontos a sütés módja: lényeg, hogy az elején mielőbb kialakuljon az a kéreg, amely az értékes nedveket a kebab-

cse belsejében tartja. Különböző szakácsok ezt eltérő módon érik el, legjobb a gyakorlatban kitapasztalni a forgatás gyakoriságát, illetve a parázs ideális hőfokát. A kebabcse persze grillserpenyőben is megsüthető – sok étteremben ebben is tálalják.

*

Kjufte

A bolgár kulináris útmutatók szerint a klasszikus kjufte 60 % sertéshúst és 40 % marhahúst tartalmaz, de természetesen ez nem köbe vésett szabály. Barbov tapasztalata, hogy legjobb a 60 % sertéshús, 10 % birka farokfaggyú és 30 % marhahús keveréke, melynek egy kg-ját 2 púpos tk sóval és 2 csapott tk borssal fűszerezi. A további eljárás ugyanaz, mint a kebabcsénél, csak itt szénsavas ásványvizet adnak a húsmasszához pihentetés előtt.

Közvetlenül formázás előtt (nem korábban!) a darált húsba egy fej nagyon finomra vágott vagy lereszelt hagymát dolgozunk bele (maximum 10 dkg-ot). Ezután kb. 10 dkg-os adagokban, ecetes vízzel megnedvesített kezünkkel lapos koronggá formázzuk és sűrű grillrácsra, parázs fölött sütjük. A kjufténak több változata is létezik: például a közepébe kerülhet reszelt sajt vagy gomba, illetve a masszába is keverhetnek például apróra vágott petrezselymet, sajt- és szalonnakockákat, vagy órólt pirospaprikát, de ez már mind újabb fejlemény.

*

Ljutenica

Egy kg kápia paprikát sütőpapírral bélelt tepsiben 190 fokon kb. 40 percig sütünk, majd fóliával lefedve a saját gőzében hagyjuk párolódni. 70 dkg paradicsomot leforrázunk, héját lehúzzuk és feldarabolva, egy karikára vágott csipőspaprikával 4 ek olívaolajban megdinszteljük, hozzáöntünk 1 dl fehérborecet, 1 tk sót és 1 ek barnacukrot és addig főzzük, amíg elfő a leve és elkezd besűrűsödni. Ekkor hozzáadjuk a lehéjazott, feldarabolt sült paprikát, egy nagy csokor petrezselyem és egy fej fokhagyma aprítógépben összezúzott, vagy késsel nagyon apróra vágalt elegyét és lekvársűrűségűre főzzük..

*

Csevapcsicsa és pljeszkavica

A *ćevap* (többszámban *ćevapi*, ugyanez kicsinyítő képzővel *ćevapčići*) elnevezésében és készítmódjában is közeli rokonságban áll a szomszédos, illetve a török, perzsa, arab népek kebabféleségeivel. Az étel a volt Jugoszlávia valamennyi etnikuma körében ismert és népszerű, akárcsak lepény formájú szerb párja, a *pleškavica*. A gasztrótörténészek szerint egyértelműen megállapítható, hogy a kebab (itt a rablőhúsról gondolkodnak) az oszmán hódítás nyomán került a

Apróra vágott marhahús, perzsa néven „tum-tum kiabab” sütése Szamarkand központi terén (Registan), a fal mellett (az oroszok által megszállt közép-ázsiai régióról az orosz főgubernátor megbízásából, 1871–72-ben, Taskentben megjelent többkötetes fotóalbumból)

Balkán-félszigetre. A helyi lakosság valamikor a XVII–XVIII. században dolgozta ki saját, gyorsabban elkészíthető változatát: egyrészt a húst egészen apróra darabolta, felhasználta egyéb ételek maradványait is, és sertéssziradékot adott a masszához, amely a muszlimok számára tilos. Fodor Eugen írja angol nyelvű útikönyvében, hogy „a török megszállás alatt a betyárok *hajducki ćevap*-ot sütöttek, amit könnyű elkészíteni és ízletes volt. Húsdarabokból, burgonyából és füstölt sertésszírből állt, amelyet nyársra tapasztottak, és lobogó tűz fölött megsütöttek.” (A haidukok vagyis hajdúk eredetileg fegyverforgatáshoz értő, és időnként katonai feladatokkal is megbízott marhapásztorok voltak. A hozzájuk csatlakozó kismesekkel, végvári katonákkal és szökött jobbágyokkal kiegészülve jelentős létszámú, törvényen kívüli, fegyveres társadalmi réteget alkottak, s az erdőkben, hegyekben rejtőzködve éltek, mint nálunk a betyárok.)

Persze, amint az előző részben említettem, az aprított, és a nyársra megformázott hús (perzsa néven *tum-tum kiabab*) a törököknél és a selyemút mentén élő népek körében is nagyon régi hagyomány, tehát nem feltétlenül a haidukok az innovátorok. Ráadásul a szerbiai Leskovac városában is már évszázadok óta készítik a pljeszkavica nevű húspogácsát. Ennek receptje ötvöződött a török változattal, így született a csevapcsicsa állítja Darko Spasić történész. A leskovaci csevapcsicsát az 1860-as években kezdte készíteni a Belgrád legnagyobb piacán található Rajić kafana szerb tulajdonosa. A fővárosból aztán a recept gyorsan elterjedt, és az egész országban népszerűvé vált. Az 1930-as években Jugoszláviában már nemzeti ételként szerepelt az étlapokon. A második világháborút követően a Jugoszlávia részét képező szlovén és horvát területeken is hódított a csevapcsicsa, így ma már ott is nemzeti ételként tartják számon. A rendszerváltozás és a délszláv háború következtében tömegessé váló kivándorlással az étel a török döner kebabhoz hasonló karriert futott be Nyugat-Európában is.

Érdekes, hogy – bár számos recept van az interneten – a hitelesnek tekinthető hagyományos elkészítési mód részletes leírására nehéz rábukkani. Ennek oka egyrészt, hogy tájanként és nemzetiségként változik a felhasznált húсок fajtája és aránya, másrészt otthoni elkészítésére sem mindenki vállalkozik szívesen. Ahogy újvidéki származású néprajzos évfolyamtársam, Pastyik Ágnes megjegyezte: „akárhogy próbálkozunk otthon, a csevapcsicsa sohasem lesz olyan jó, mint amit az étteremben vagy akár a legutolsó kis bódében veszek. Mintha azoknak lenne valami titkos receptje.”. Milenko Margaritovics, a szentendrei szerb étterem tulajdonosa szerint is nehéz egységes receptről beszélni: „Mindenkinek mondja a magáét, s az igazat senki se tudja. Sokféle összetétel létezik, én arról tudok beszélni, hogy itt Szentendrén mi, a magyarországi szerbek hogyan készítjük.”.

*

Csevapcsicsa és pljeszkavica Milenko Margaritovics szerint

Szentendrén a tradicionálisan használt alapanyagok közül elhagyták a bárányhúst, mert az újabb generációk nem szeretik a bárány süllés közben felszabaduló jellegzetes szagát. Az eredetileg 35 %-os sertéshús arányon is változtattak. A Magyarországon élő szerbek szája szerint fele-fele arányban, kellő zsírtartalmú marha- és sertéshúsból készül az étel. A húsokat külön-külön kétszer ledarálják, fűszerekkel (só, bors, szódadikarbóna vagy szóдавíz) jól összegyúrájk. A titok itt is az alapos gyúrásban-dagasztásban és a szódadikarbóna/szóдавíz adalékban rejlik. A húsnak annyira össze kell állnia, hogy amikor egy kész darabot kézbe veszünk és integetünk vele, nem törik el. A csevapcsicsa és a pljeszkavica közötti különbség leegyszerűsítve az, hogy míg a csevapcsicsa mellé tálaláskor tesznek hagymát, addig a pljeszkavica közvetlenül sütés előtt apróra vágva belekeverik. A készítés menete gyakorlatilag megegyezik a bolgár kebabcse és kjufte receptjében leírtakkal. Mi-

lenko emellett készít ún. gurmanszka pljeszkavicát is, amibe apró kockára vágott sonkát és sajtot is kevernek a hagyma mellé. Sokan szeretik a pljeszkavicát csipősen is, ezért olyat is készítenek, amibe sütés előtt apróra vágott erőspaprika is kerül.

A csevapcsicsát és pljeszkavicát a köret teszi igazán jellegzetessé: „nyers fölprított hagyma nélkül nem is érdemes hozzákezdeni”. Ugyancsak elmaradhatatlan az ajvár, gyakori köret a sült paprika, valamint a kajmak nevű, leginkább az ordára emlékeztető, az egész Balkánon, arab, török és perzsa kultúrákban sok változatban ismert tejtermék.

Házi ajvár – Ahány ház, annyiféle ajvár, az összetevők aránya sokféle lehet. Lényeg, hogy a két fő alapanyagot – a paprikát és a padlizsánt – parázs fölött kell megsütni, ettől kellemes füstös ízt kapnak. 1 kg padlizsánt és 1 kg vegyes paprikát (főként kápia-, paradicsompaprika, és egy hegyes erőspaprika) parázs fölött addig sütünk, míg a héjuk feketére szenesedik. Fél órát letakarva pihentetjük, így könnyen eltávolítható a héjuk. A megtisztított zöldségeket sóval, borsal, 3 gerezd fokhagymával összeturmixoljuk és néhány kanál olívaolajjal gazdagítjuk. Télire is elrakható, ekkor egy edényben felforraljuk a masszát, sterilizált tüvegekbe töltjük, majd szárazdunsztban tartjuk kihűlésig. A tetejére tehetünk egy kanál olajat – ez megvédi az oxidációtól.

*

Döner kebab, gyros és társai

A *cağ kebabi* egy parázs fölött forgotott, a vízszintes nyársra rétegesen felhúzott hússzeletekből álló kebabfajta, amely a törökországi Erzurum tartományból származik. Egyesek szerint e hústétel története Nagy Sándor koráig vezethető vissza, akinek katonái a kardjukra tűzve sütötték a húst a szabad ég alatt. Az arab hagyomány úgy tartja, hogy a középkori perzsa katonák készítették ételüket ezzel a módszerrel, Ibn Battuta marokkói utazó pedig a XIII. századi Indiában látott ilyen kebabot.

A döner kebab történelme Törökországban, Kastamonu és Bursa városában kezdődött, a különböző húsfélék álló nyárson sütésével. Az 1800-as években a jelenlegi Kayhan Bazár területén, Bursában működött Mehmet Efendi étterme, amelyet az 1860-as években fiának, İskender Efendinek adott át. A fiú 1867-ben találta ki (feltehetőleg az utcai árusokat látva), hogy a bárányt vízszintes helyett az éttermükben is függőlegesen süssék, és az általuk kitalált módon tálalják. Az akkori kebab egy pitára (*alaturka*) helyezett vékony bárányhússzeletekből állt, melyet joghurttal, paradicsompürével, és vajjal tálaltak. Az új étel ízlett az embereknek, ettől az időtől fogva kezdték el az ételt „İskender Efendi forgó kebabjának” nevezni, mely Bursa város egyik nevezetessége lett. 1926-ban, a Kemal Ata-

Az első İskender-üzlet

türk-féle „ABC-forradalom” után ez volt az első cégtáblával ellátott étterem. A cégtáblán szereplő név „İskender Efendi: Mehmet fia” (*Mehmet oğlu İskender Efendi*) volt. Idővel az emberek az ételt *döner kebabként* kezdték emlegetni.

Így keletkezett a világ minden pontján ismertté és népszerűvé vált gyorsétel, a *döner kebab*, amelyet a nyársról leszelt húsforgácsokból, friss zöldségfélékből valamint különféle öntetektől állítanak össze, és az utcán is könnyen elfogyasztható formában – *pitába* (zsebes, kerek, lapos kenyérbe) töltve vagy *dürümbe* (vékony, lepénykenyérbe) tekerve – árusítanak.

Az étel 1922 körül jelent meg Görögországban, a Törökországból érkező százezernyi görög és örmény menekülttel együtt, akik közül sokan alapítottak kis üzleteket. A *gyros* elnevezés is ekkor keletkezhetett a görög *γύρος* szóból, ami forgást jelent.

Az 1930-as évek közepén egész Európában megismerték, amikor a különböző országokba áttelepülő görög és örmény étteremtulajdonosok felvették az étlapjukra. Abban az időben ez egy igénytelen ételnek számított, amelyet csak a bevándorlók ismertek. Számukra ez nemcsak az olcsó étkezést, de a hazájukkal való szimbolikus kapcsolat megőrzésének egyik formáját is jelentette.

A döner kebab diadalmenete az 1980-as és 1990-es években indult el igazán Nyugat-Európában. Ekkor sok (1969-től Németországban dolgozó) vendégmunkást bocsátottak el a termelésüket a fejlődő országokba áthelyező iparvállalatok, így sokan döntöttek úgy, hogy kipróbálják magukat a vendéglátásban. Mivel sem jelentősebb tőkével, sem mélyebb kulináris ismeretekkel nem rendelkeztek, kézenfekvő megoldásnak kínálkozott a döner kebabot árusító, olcsó étkezőhelyek létesítése olyan városrészekben, ahol erre kereslet mutatkozott.

A döner kebab robbanásszerű sikert aratott, és néhány év alatt megtalálta helyét Európa, majd más földrészek étkezési kultúrájában. Egyúttal – alkalmazkodva az adott ország ízléséhez – másféle húsból például csirkéből, marhából is készülhet. Hasonlóan sikerre karriert futott be a gyros is.

A két étel története összefügg, de – különösen a saját hazájában – mégsem ugyanaz, hiszen másképp pácolják a húst, különböznek a kiegészítő összetevők, a fűszerezés és a tálalás.

*

Kalandozásunk során olyan ételeket ismertünk meg, amelyek ugyan az egész világon ismert és népszerű street food fogások közé tartoznak, azonban igazán autentikus formában csak a saját hazájukban ízelehetjük meg ezeket. Bár elkészítésük egyszerűnek tűnik, az eredmény mégsem lesz olyan, mint az eredeti. A következő alkalommal a grill-téma lezárásaként hazai vizekre evezünk, és a nevezetes erdélyi „szenensültet”, a flekkent mutatjuk be, néhány békebeli „flekkentörténet” kíséretében.

Juhász Katalin

Utcai kebabárus az Ottomán Birodalomban, 1855-ben.

Fotó: James Robertson

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Interview with directors of **Urban Verbunk Dance Ensemble** Tóth Judit and Moussa Ahmed. Urban Verbunk is based in the town of Gödöllő 30 km northeast of Budapest. Both directors began folk dancing in the Muharay Elemér Folk Dance Ensemble in Gödöllő in the early 1990s. Urban Verbunk does its own version of folk dance theatre. “We present folk dance in an urban way...” “I would like to make tradition livable in a form that can be authentic in 2020 too.” “Those that criticize us...cannot accept that for the stage, folk dance is a device (a tool) that is used...why can't folk culture be both a valuable asset and a medium (a tool) for expression?...” Urban Verbunk is Hungary's newest professional ensemble (8 dancers). The professional ensemble practices in the mornings, in the afternoon the directors are busy with administrating and teaching folk dance to more than 290 local school children (including a program for disadvantaged Roma children). By Grozdits Károly.

Page 8 **Winter tales by Mikszáth Kálmán** “...just between you and me, of course I agree that St. Nick is a saint, but I don't think he is much of a gentleman. ...no matter how we paint the picture, he's nothing but a spy, a common spy. Before sending out the presents for Christmas, he sends Jesus down to earth to check which children are obeying their parents and which aren't...Nicholas is cunning, he asks the servants, and even the beasts, the birds and the grasses and they all answer because, after all, he's a saint...”

Page 11 **Kerekes Band** – interview with founding member Fehér Zsombor about the path this band has taken over the past 25 years. The band members describe themselves “city boys, but with strong family ties to the countryside” (Fedémes, Palóc region). Zsombor's parents participated in Hungary's revival movement. For the first 10 years band members collected original traditional music in the countryside (mainly in Transylvania's Gyimes region) and played for dance houses, following the ‘classic’ recipe for dance house movement bands. Then came the questions: “...we listen to the music and stories of the master village musicians – their stories; but what is OUR story? Do we play their tunes exactly like they do, or do we have our own history?” When the director of Periferic Records (a Hungarian progressive rock label) approached them about making a record – providing the sound of rock and roll would be included – the band was ecstatic. Since then, that is the path their music has taken. Interview by Jávorszky Béla Szilárd published in *Mandiner*.

Page 14 **Conversation with Timár Sándor**. Timár (born in 1930, turned 90 this year) comments on his first memories of dance as a toddler at home in Szolnok, dancing in Molnár István's folk dance group “SZOT” in the early 1950s, starting the Bartók Ensemble in 1958 and 22 years directing that group. He also talks about being hired to direct the Hungarian State Folk Ensemble in the early 1980s and 16 years with that professional ensemble. After that he and his wife Böske founded and directed Csillagszemű children's

group and Timár Chamber Folk Dance Ensemble which they have taken all over the world. Interview ends with remarks on passing Hungarian folk dance on to further generations and his method for teaching folk dance. By Fehér Anikó (interview from the year 2000).

Page 16 **Old writings still interesting today** – P. Vas János' column. Beliefs surrounding, and magical strength of ‘the spoken word’: this is a piece about **Hungarian incantations and curses**. Examples from the Bible and from folklore are provided. One example of a curse: “May your wash water turn to blood and your towel catch fire”; or another well-known one: “May you be eaten up by gangrene”, usually translated as simply: “damn you!”. By Pócs Éva from “*Kis magyar a néprajz a rádióban*”. Minerva. Budapest, 1978.

Page 20 The **Jászság** is a region located approximately 80 km east of Budapest in Jász-Nagykun-Szolnok County. Since 1994 there have been conscious and concerted efforts to maintain and encourage appreciation and knowledge of local Jász heritage. This article tells mainly about the project of reconstructing and re-introducing local costume. First materials from the Jász Museum on local dress in the region in the 19th century were studied, then came the search for appropriate textiles, finally local seamstresses began to sew the costume pieces and then entire sets of costume. More and more local residents became enthusiastic and had costumes made. Nowadays many local families wear the Jász costume for celebrations, weddings, local holidays, etc. By Bathó Edit, ethnographer and director of the Jász Museum.

Page 28 **Kóka Rózália's column: Stories from life in old Bukovina**. A description of the **Christmas** tradition known as “*Csobányozás*” referring to the custom of going from house to house performing a pageant play telling the story of Bethlehem – as done by the Székely Hungarians in the Bukovina village of Istenségs/Űiben sometime before WWII. The priest, cantor and other leading men of the village would meet in November to plan who would take what part in the play. They looked for upstanding young men with ‘no black marks in their life’ and good singing voices, and an unmarried girl for the part of Virgin Mary. By Lőrincz Gergely.

Page 32 **Moldavian Csángó Hungarian Christmas traditions**. The Moldavian Csángó Hungarians are Roman Catholic and their Christmas traditions follow those religious customs, with “perhaps fewer outside influences...”. Discussed separately are the advent; Christmas eve (Dec. 24th, the end of the fast, preceded by lots of cleaning); the house to house Bethlehem passion plays and caroling that went on until the new year; Christmas, December 25th (when ALL work was forbidden); Saint Stevens Day; Saint John's Day; the so-called “rolling week” between Christmas and New Year's. Some of the more remote Hungarian Csángó villages did not add a Christmas tree to their celebrations until after 1990 – while in villages with more outside influences Christmas

trees appeared in the 1960s, and it is seen as a custom brought from the west. By Halász Péter.

Page 38 “Listen to the song “*Elment a madárka*” [The bird has gone] today **in memory of Ménes Ágnes**. We share the pain and mourning of her husband, Éri Péter and his family! God grant Ági peace, and comfort to her family! We bid farewell to a wonderful person, a friend, and Muzsikás' creative partner, our records and beautiful concert stage decorations carry her mark. God bless you dear Ági! Rest in Peace! Hamar Dániel, Sipos Mihály, Porteleki László” posted 2020 Nov. 5th on Muzsikás' facebook page. Ménes Ági's distinctive, dazzling humor, her legendary jewelry workshop studio and artistry, her collaboration in [Molnár Gyulá's] productions at Szkéné theatre in Budapest; folks gathered around her and her family, a community personality she would scope out people and draw them into the fold: “...Ági's key opened up the folk circles to me, the decorative gates of the dance-house jungle, entrance only to men-folk in boots and moustache. I had neither, but Ági took me by the hand and sat me down in a corner. She is well respected here...” “...magazine editor, a few pieces written together, illustrations, graphics, three plays, set decoration, adventures large and small, the rare pleasure of creating together, and what else does Ági do? She laughs and laughs, and makes you laugh.” Excerpts from Molnár Gyula Olasz's letter of farewell to **Ménes Ági (1954–2020)** read at her funeral, November 20th, 2020, Tordas cemetery, Hungary.

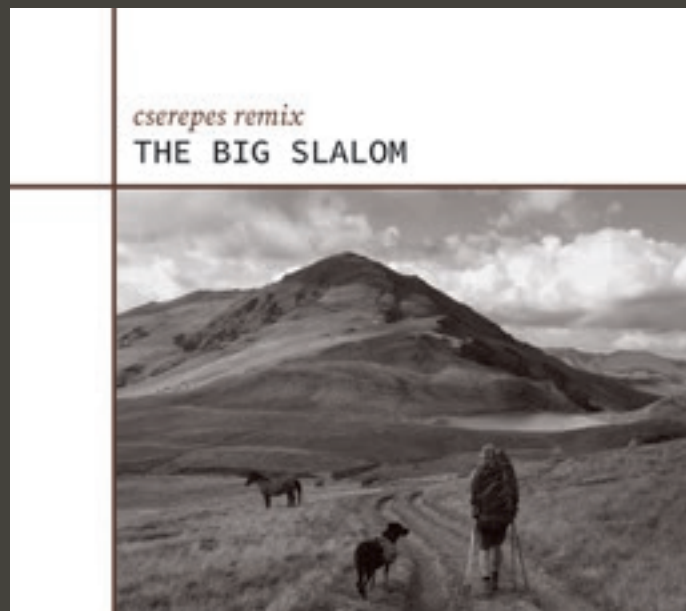
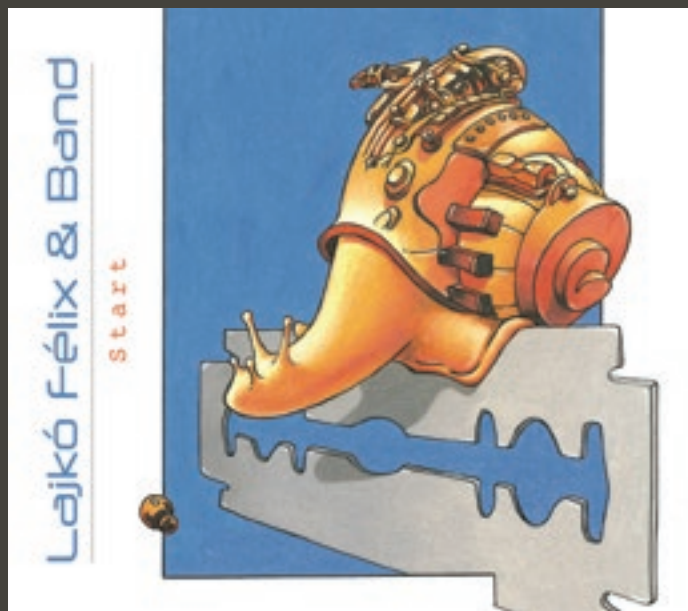
Sue Foy

folkMAGazin

2020/6, XXVII. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István
Munkatársak:
Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rózália,
Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu
Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X
Országos terjesztés: Lapker Zrt.
Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000
Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Belső borító: Rózsa Story (Urban Verbunk – fotó: Höltzl Gergő)

Lajkó Félix & Band: *Start*

Fonó • 2020 • FA 462-2

Cserepes remix: *The Big Slalom*

Fonó • 2020 • FA 460-2

Bahorka Társulat: *Pletykázó asszonyok*

Fonó • 2020 • FA 454-2

Arató zenekar: *Vízmelléki primások*

Fonó • 2020 • FA 452

Tímár Sára: *Feljött immár az a csillag*

Gryllus Kft. • 2020 • GCD 236

2020/6 • XXVII. évf. 6. szám

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap